

BABITS MIHÁLY

A gólyakalifa

I. (Tábory Elemér önéletírása.)

Össze akarom állítani életem aktáit. Ki tudja, mennyi időm van még? A lépés, melyre elszántam magam, talán végzetes lesz. Lassan, biztosan múlik az éj. Majd egyszer csak jön, lábhegyen, mint egy gyilkos, a fekete Álom, és nesztelen mögém áll. Hirtelen a szememre szorítja tenyerét. És akkor nem vagyok többé a magamé. Akkor megtörténhetik velem akármí.

Össze akarom állítani életem aktáit, mielőtt még egyszer elaludnék.

Mindenről pontos jegyzeteim vannak. Az életem olyan volt, mint egy álom, és az álmaim olyanok, mint az élet. Az életem szép volt, mint egy álom; ó, bár lett volna az életem szerencsétlen, és az álmaim lettek volna szépek!

...Tizenhat éves koromban kezdődött.

Különösségek voltak azelőtt is. De egyáltalán nem feltűnő dolgok: tiszta gyerekességnek lehetett őket tartani. Például a tislérrel¹. Mindennap a tislér mellett jártam el, iskolába menet. Sokszor megálltam a szűk ablak előtt. Ez a sötétnek látszó műhely lassanként a rejtelmek színhelye lett fantáziámban. Minden ok nélkül elképzeltem magamnak, hogy ott, a jámbor tislérség örve alatt nagy gonosztevők, pénzhamisítók, talán gyilkosok is manipulálnak, vagy ártatlan fiúkat kínoznak... olyanokat, mint én. Sőt ezt a hitemet valahogy néhány pajtásomra is rászuggeráltam, úgyhogy egy valóságos doktor Holmesi² titkos társaságot alapítottunk ennek a rejtélynek a kikutatására. A társaság, mint a rejtély is, magától megszűnt, de én továbbra is mindig érthetetlenül megborzongtam, valahányszor enyvszag csapott meg az asztalosműhely ablakából, mintha ismerős illat volna ez, mintha ilyen műhelyben éltem és szenvedtem volna magam is sokáig.

Pedig úrifíú voltam, gazdag fiú, és a legjobb tanuló a gimnáziumban.

Volt aztán két iskolatársam, akikhez nagyon különös érzélem fűzött.

Általában nagy fölényben voltam a társaim fölött. Szerettek, bámultak, mert szép voltam és ügyes fiú, okosabb és erősebb is, mint ők, mert szép ruhában jártam, és mindig volt zseb-pénzem, és főleg mert csöppet sem törődtem velük, és egyáltalán nem tulajdonítottam értéket a barátságuknak. Valóságos *Sonntagskind*³ voltam; kényeztettek, örült, akire mosolyogtam, gyönyörködött, aki csak rám nézett, és én legkisebb koromtól a szeretetnek ily bőségében fürödve, egyáltalán nem ismertem a szeretet értékét, mindenkivel kedves voltam, de senkivel sem gondoltam valami nagyon. Annál többet gondoltak velem: féltékenyen kapaszkodtak a karomba, és például a görnyedt, csöndes Horváth Iván valósággal szerelmes volt belém.

Őt még csak eltűrtem, mert feljebb járt nálam, és okos fiú volt, filozofáltam vele, francia könyveket adtam neki kölcsön, és néha számonkértem:

- Még mindig csak tizenöt lapot olvastál?

Tudtam, hogy csak azért tanul franciául, hogy előttem szégyenben ne maradjon.

1 asztalossal (német)

² utalás Sherlock Holmesra, az angol mesterdetektívre

³ vasárnap született gyermek, szerencsefia (német)

- Könnyű neked - panaszkodott ilyenkor. - Te már kiskorodban tanultál a bonnetól⁴.

- Ugyan mit tanul az ember a bonnetól? Muszáj legalább néhány könyvet végigszótározni.

Nagyon szerettem a könyveket. Érteni akartam mindent, tudni mindent, bejárást biztosítani az eszemnek mindenhova. És megvettem a többiekét, akiknek ilyen vágyaik nem voltak. Megértettem, természetesnek vettem a bámulatukat, de azért terhemre voltak. Éreztem, hogy fájdalmat okozok annak, akivel közönyös vagyok, akinek az érzelemnyilvánításait nem jutalmazom; s közönyöm és vidám fölényem csak annál nagyobb lett. Nem volt bennem rosszakarat, sőt képes voltam minden gyengédségre és szeretetre, de erős voltam, és gyengédségem nem akart testvére lenni a gyengéségnek.

Mégis volt kettő a társaim közül, akikkel szemben gyengének éreztem magam.

Mind a kettő egész közönséges, ostoba fiú. Hódi Karcsi mindig szélesen kacagott, én mindig zavarba jöttem, és úgy éreztem, mintha énrajtam kacagna. Sehogy se tudtam leküzdeni ezt a kellemetlen érzést, megmagyarázni még kevésbé. De hisz minden ember megfigyelhet önmagán ilyeneket, senkinél sem nyernek azok oly értelmet, mint nálam.

A másik volt Fazekas. Ez a nagy, kelletlen legény egy kocsmárosnál kvártélyozott, borbélysegédes frizurát viselt, poros, lógó, fekete ruhában járt, és sápadt volt mindig. Rossz érzések szálltak meg, ha ránéztem, mintha valami rosszra emlékeztetett volna.

Sok minden olyan volt, mintha valami iszonyú dolog lenne valahol, az emlékezetem mélyében - valami, ami mindjárt más színben mutatná az egész világot -, csak nem tudtam, hogy mi.

De azért diák voltam én is, egyformán boldog a labdatéren, a tánciskolában és a könyveim közt: még vidám, játszó gyermek, és máris egy kis komoly filozóf. Szerettem a matematikát, mindent, ami nehéz és szigorú, ahol fiatal eszemnek korrekt élességét ragyogtathattam önmagam előtt. A tanárain megbecsültek, sőt egy kicsit ők is úgy voltak velem, mint a társaim. Mind főleg előttem akartak jó színben feltűnni, előttem restelltek minden tudatlanságot, gyengeséget, szinte féltékenyek voltak rám, kit szeretek és tisztelek jobban. Sőt, tekintély voltam előttük: Köbgyök Miska engem szólított fel, ha valamit maga sem tudott tisztán. - És így múltak az évek.

És tizenhat esztendőskoromban...

Hatodikat végeztem, épp majálisunk volt. Korán keltem, szaladtam nézni, szép idő van-e. Csodálatosan emlékszem erre a reggelre. Leírom - leírom az egész napot -, hogy lássa az olvasó, miből - milyen életből ébredtem a rémre. Aranyos nap volt, lombos, friss világ a nagy veranda kockás üvegfalain át. Ezüst szikrák, halványfriss tűujjak a fenyőn, gomolyodó hólabdavirágok. Minden virágra emlékezem. Hogyan pompázott az orgona! Volt aztán egy bokor, amit mi gyerekek csak bogynak hittünk, mert fehér hólyagos bogyói voltak, a sarkunkkal pattantottuk szét mindig a földön. Ez apró fürtös, rózsaszínű virágokat hajtott, és keresztül-kasul belepték a méhek, és az egész bokor zengett, mint egy templomi orgona.

Nyitva volt néhány üvegtábla, és én hallottam mindent. A méheket, a darazsakat, amint felcsaptak a bogyóbokorból, hirtelen, mint a csomóból kibomlott húr vége, és merész, zengő ívben kikanyarodtak a vasrács fölött az utcára, odacsalta az akácvirág mézes illata. Hallottam a madarakat is, csipogást és csacsogást ezerfélével, minden hangos volt és eleven. A rigók voltak ám jókedvűek! Fel-felkurjantak és visítottak, mint a legények a csárdában, és én, gyerek, meg nem álltam, közibük kiáltottam magam is:

⁴ nevelőnőtől (francia)

- Huncut a bíró! Huncut a bíró!

Csupa nevetés volt ez a zöld világ. Fütty, fütty és kacaj. A napsugár ingó foltjai szerteszét a sűrű lomb között, mint a nevetés apró gödrei az arcon. Én meg nevettem a boldogságtól, hogy a majálisra ilyen szép idő van. Egy szép szürke galamb ült a nyitott ablakra, és én odalopóztam megfogni. De elröpült, leszállt az udvarra, és nyakát ingatva kimérten lépkedett a földön.

Ekkor bejött Mariska, hozta a reggelit. A frissen pörkölt kávé ingerlő illata beáradt. Mariska menyecskeken hátrakötött keszkenővel jött, mosolygott nagyon.

- Elkésik az ifiúr. Még fel sincs öltözve.

Szaladtam vissza, az új ruhát keresni se kellett, már kikészítve várt.

Milyen jó, ha az embernek külön szobája van! Milyen pompás a hideg víz így reggel, hirtelen! Mily nagyszerű a tiszta fehérnemű hűvös érintése! Mégis jó, hogy így gondoskodnak az emberről! Vajon lesz-e bögtörés a majálison?

Hirtelen nyílt az ajtó, benézett az édesanyám, és én, az ágyamon ülve, amint éppen friss inget akartam felvenni, éreztem, hogy olyanféle mozdulatot teszek, mint a meglepett őzike. Oly szép, fiatal, elegáns asszony volt az anyám, hogy én szégyelltem előtte öltözködni. A cseléd előtt pedig nem szégyelltem. De amikor megláttam azt a szép, nemes arcot, amelyhez, mondják, egészen hasonlít az enyém, azt az előkelő termetet drágaszép pongyolában; úgy huzakodtam a paplan alá, mint a csiga a házába.

Lehajlott, meg akarta csókolni a homlokomat, amire én ijedten iparkodtam ráhúzni a takarót.

- Látott már az ember ilyen gyereket? Szégyelli magát az édesanyja előtt.

Amint kiment, gyorsan szedtem a ruhákat, felpattantottam az ajtót, gőzölgött a kávé, a fehér abrosz mögött állt a nenne⁵, és kiosztotta a tejszínt.

Minden emberi lény között talán őt szerettem legjobban. Édesapámnak az idősebb nővére volt; nem ment soha férjhez, és ott lakott nálunk. Nekem úgy tűnt fel mindig, mintha ezüsből volna. Kis fején a haja csalódásig ezüst; az arca oly finom, gyengéden fehér arcszínével, diszkrétén fénylő mosolyával, mint ezüst filigránmunka; és mosolya fénye az ezüst fénye volt, és hangjánál tisztább ezüstcsengést sohasem hallottam. De a legezüstösebb a lelke volt, és a hangja a lelke csengése, mosolya lelke fénye. Nekem úgy tetszik, mintha még neve is, ahogyan otthon hittuk, a nenne szó, ellenállhatatlan, halk, ezüst fények és csengések képzetét idézné fel, csak rá gondolván is. Alig véltem, hogy a kortól volna fehér a haja; fiatal volt és finom és bájos; ezüstösen született talán, mint valami tündér; nem is képzeltem máshogy a tündéreket, mint amilyen ő volt, ott a tiszta abrosz, a friss tejszínhab és a reggeli naptól csillogó ezüstkanalak mögött.

Már a kertben sétáltak a lányok, a húgom, a tízéves Böske és a másik, a vendég Böske, az unokatestvérem, egy tizenhét éves vidám, csinos lányka. Az apám, az még aludt; de megígérte, hogy majd ő is kijön a majálisra, és a tanárok is számítottak rá, a városnak egyik fő előkelőségére. Nekem, szüleim büszkeségének, szépnek kellett lennem és tisztának, és édesanyám a lépcsőn még egyszer műértő szemlét tartott a toalettemen, és ott állt mögöttem Mariska a ruhakefével, és ott állt az öreg Vivi dada, akiről még fogok majd beszélni. A nenne pedig így szólt:

- Lányok, vágjatok egy szál rózsát, és tűzzétek ki az Elemér gomblyukába, hogy szép legyen.

⁵ nagynéni

Böske, a nagy Böske, tűzte a gomblyukamba a rózsát, és én egész közel állva néztem, mily szép az arca, aztán köszönetül egy tánclépéssel ügyesen előreágaskodva, hirtelen arcon csókoltam: tetszett ez neki, de azért mindig méltatlankodva igazította utána a haját. Én nevettem, egészséges, gyermeki huncutsággal.

Ilyen volt ez a méhzümmögéses, napsütéses reggel. Cézár is rám ugrált, a kedves kiskutya, alig védelmezhettem a szép ruhámat. Mindenki a kapuig kísért, és utánam néztek, és én büszkén, tisztán, rózsásan mentem a majálisra.

Így emlékszem mindenre: így tudnám leírni az egész napot. A gyülekezést az iskolaudvarban, azt az ígéretes, terhes zsongást, mely mint a színházi zsongás az előadás előtt, mint az új könyvek friss nyomtatásszaga, ingerelte lelkem. A pajtásaimat, akik feszesek és furcsák voltak, kimosdatva és új ruhában, mintha meghámozták és becsomagolták volna őket, látszott rajtuk, hogy most egy napra kimennek az iskolából az emberek közé; mint a főkák, mikor kijönnek a vízből. A tanárokat: Köbgyök Miskát, aki véres tekintélyének egész reggeli súlyával ácsorgott közöttünk. Krug Ernő tanár urat, aki a majálist rendezte: ez volt élethiúsága, évi fő eseménye életének: az év egyik felében készült rá, másikon át dicsőségében sütkérezett. A lobogót, melyet édesanyám ajándékozott az intézetnek: ő volt a zászlóánya. Az indulást: de jó az: indulni! Menni a mezőkön! Az Isten napja éget, hónunk alját izzadság hűsíti, a cigány szól, holnap szünet; ki gondol a latinleckére? Megyünk.

- Nagyszerű erdő ez! - kiáltott Révi Pista, aki még Verne-könyveket olvasott, és mindig polipokról meg bűvárharangokról beszélt. - Ilyenekben lesnek a cowboyok.

Leírnám az egész majálist, a játékokat: volt ám bögretörés! És kötélhúzás! És zsákfutás! Hogy ügyetlenkedett a Krausz! És aztán fél óráig iparkodott az ügyetlenségét helyredisputálni. Sőt Kákay Náci tanár úr, akinek pedagógiai elve volt „a gyermekek játékaiba vegyülni”, maga is szétütött egy köcsögöt. Én ügyes voltam mindenben és boldog, egy nagy boldogság apró részese: odaadó lelkem szinte beleveszett a játszó zsvajba. Gyermeken gyakran megesik, hogy nem érzi *magát*. Néha, pajtásaim közt ülve a padban eltűnődtem: miért éppen én vagyok a sok közt *én*? Mily titok kapcsolja minden érdekem, érzésem éppen *ehhez* a csinos, kis testhez? Mért nem a szomszédoméhoz? - De most, nem gondolva semmit, boldogan olvadt lelkem a sokaság lelkébe.

Boldog, boldog nap volt. *És ezen a napon kellett megtudnom mindent!*

Miért vetélkedtem Hódi Karcsival mindig, tüntetően, meg Fazekassal a játékokon? *Mintha magamnak akarnám bebizonyítani*, hogy én vagyok a különb. Pedig úgyis én voltam.

Mit vétettek nekem? Miért gyűlöltem őket akaratlan?

Két emlékeztető, durva folt ez a két arc a szemeimben, két hely a gyönyörű képen, ahol lehullt a festék, és kilátszott a meztelen vászon.

Ezen a napon kellett megtudnom mindent.

Ebédnél ültünk, zsúfolva a hosszú lócákon, kellemes szél jött a nagy melegben, ingott az áttört aranyszőnyeg, egy-egy akáclevél sodródott tányérunkra. Leves után egyszer csak valaki elkiáltta magát:

- Éljen Krug tanár úr!

- Éljen! - repült ki egyszerre négyszáz fiútorokból, mint a rabmadár a kalitkából, mint ahogy egy egész madársereg felcsap a levegőbe hirtelen, gyorsan, magasan. Végeérhetetlen, siketítő éljen volt: az idegesebbek fülük befogva ordítottak, a fák gallyai rezegtek bele, a tanárok nevettek és bosszankodtak.

Krug közöttünk járt, felvigyázott az ebédre.

- Lám, ugye milyen népszerű vagyok? - szólt nevetve Darvashoz; de azért örült a tüntetésnek.

A hang azonban nem fogyott, rohamokban szakadt ki, minden fogás után más és más nevek kerültek sorra.

- Éljen Darvas tanár úr!

- Éljen Cserey tanár úr!

- Éljen Kákay tanár úr!

Mindenkinek kijutott. Egyiket csak félénken, szerényen ünnepelték, másikat gúnyos viharossággal. Mikor Kákay nevére került a sor, zengett az egész erdő irgalmatlan.

- Hagyjátok, fiúk, hagyjátok! - legyintgetett Náci a kezével.

De mi nem hagytuk. És az igazgató nyugtalanul tekingetett le a vendéglő verandájáról. Ott ápolta érzékeny tekintélyét a vén mandzsettarázó a néhány vendég közt, akik mint szülők, notabilitások⁶, az iskola barátai, megjelentek a társasbédén. Megláttam ott az én apámat is. Licskó járásbíró, aki már egész délelőtt itt poharazott, egy követhetetlen vadászanekdotát adott elő, mind feljebb emelve rekedt ordítását, hogy az éljeneken áthallassék.

- Te - mondta fülembé szomszédom, a Révi Pista. - Nézd azt az embert, aki ott ül a Licskó mellett.

- A harmadik folt! - lövellt egyszerre a lelkembe, amint odanézttem.

Erős, nagy ember volt. Kuszált barna Kossuth-szakáll, furcsán vibráló acélkék szemek. Szürke vászonnadrág volt rajta és zubbony; mellény nem, ahelyett puha, széles, ráncos, fekete selyemöv, körülcsavarva a derekán. Az inge galléra szélesen kihajtva, alatta sötét, rojtos nyakkendő lógott.

- Tudod, hogy ez egy yankee⁷? - magyarázta Révi Pista, a legnagyobb érdeklődéssel. - Ez sokáig volt Amerikában, tud angolul, mérnök volt; úgy hívják, hogy Kincses. Csak nemrég jött haza; a Nagy Sóstó Városban volt, a Great Salt Lake Cityben.

- Grét Szalt Lék Szitti - igazítottam helyre a kiejtését.

Nagy nehezen elnémult a lárma, Krieglér, a nyolcadikos eminens, kiállt a veranda elé, s egy ügyetlen dikcióba fogott.

Néztem, néztem folyton az amerikai mérnököt. Nem bírtam a szemem levenni róla. Sejtettem már akkor, hogy most kezdődik valami? - egész életemnek kinszenvedése? - Alig. De ez az arc... Láttam már valahol? *Erre az arca határozottan emlékeztem.*

Legkisebb koromtól nagy hatással voltak rám az arcok. Ma is szinte közvetlenül vélem látni bennük a lelket; az ember és az arca egy előttem. De mint ez az arc, olyan hatást még nem tett rám emberarc (a tiedet kivéve, gyönyörű Etelka; de szabad-e a tiedet ezzel egy lapon említeni?). Ez a megdöbbenően ismerős, sötétkék férfiszem... Összereztem, amint egyszer véletlen rámnézett, mintha tanárom volna, és én tilosban járnék. És mintha ezer meg ezer sötét emlék tolongna fejemben a sötétből, mélyből, e felé a szem felé tolnak, ez a szem hívja őket, hívja, fényre hívja ezt a keserű sereget...

⁶ nevezetességek (latin)

⁷ észak-amerikai (angol)

Valami csodás, nagy valóságképe volt az egész embernek. A veranda tetejéről lehulló napfény éles vonala a lábszárát metszette el oldalt; a feje árnyban volt. Csöppet sem elegáns: gyűrött volt és poros. Az inge egy helyütt hanyagul nyitva, némely mozdulatnál kilátszott a melle. Az arcában vadságot éreztem, valami mesterembszerű durvaságot. A tekintetében volt valami ébresztő. Az egész többi multság mámornak és kedves álomnak tűnt fel, amint őt néztem. Figyelni se tudtam másra. A gyerekek csevegtek. Kriegler szónokolt. A direktor felelt. Nem hallottam.

Felrezzentem. Háromszoros *Éljen!* A cigány tust húzott.

Vajon ismerék-e valakit, aki hasonló ehhez az emberhez? Nem, nem, *őt magát* ismerem.

Milyen bolondság! Honnan? Most jött haza Amerikából - a Nagy Sóstó mellől.

Csönd! Az apám beszélt. A vendégek nevében mondott tósztot, szépen, tisztán, úri kedvességgel. Akárkivel szól, valami leereszkedő van mindig a hangjában, és mégsem sértő, kellemetlen soha; inkább megtisztelő. Igazi magyar úr; komoly vidámság, nyílt szem, csinos, szürke körszakáll, ízléses és gondos öltözet. Okos, józan, pompás emberismerő. Mindig úgy tűnt fel előttem, mint egy ideál. És most egyszerre csodálatosnak tetszett, hogy ő az én apám. Mintha álmodnám, hogy ilyen művelt, szép, előkelő és gazdag embernek vagyok a fia.

És nehezek voltak a szemeim. A sör tette-e? A bő evés? A hosszú ülés? Végre széteszlottunk. Az apám magához intett:

- Hogy mulatsz?

- Jól.

És menekültem már: menekültem a verandáról. Féltem, valósággal féltem - attól az embertől. Az én félórám következett a pénztárnál; Révi Pistával siettünk le a sötét fásorban, hol már aggatták a lampionokat.

- Te! - mondta Révi Pista. - Tudod, hogy a Nagy Sóstó Várost másképp Új Jeruzsálemnek is hívják?

Nem feleltem, mire Pista úr magyarázni kezdett:

- Ott vannak a mormonok. Tudod, hogy a három főigazgatónak összesen nyolcvankét felesége is van?

Megint néma voltam. De ő nem nyugodott, míg mindent el nem mond, amit a mormonokról tudott:

- Tudod, hogy a mormonok sokat harcoltak az indiánokkal? Pedig az indiánok rokonainak tartják magukat.

Elgondolkozva folytatta:

- Szeretném tudni, a Kincses mérnök látott-e indiánt.

- Hiszen az indiánok már jóformán kihaltak - vettem közbe.

- De arrafelé még vannak - erősítette Pista; azután új témába kezdett: - Kíváncsi vagyok, mennyit igazgathatta Kincses mérnök az óráját, míg onnan idáig ért. *Ott akkor van reggel, mikor nálunk este.*

- Azt ki tudnám számítani - feleltem. - Persze, hogy pontos legyen, ismerni kellene a földrajzi szélességet és hosszúságot.

Mért oly éles minden szó, minden kép bennem erről a napról? A pénztári félóra... Diadalkapu lengett a szellőben a gallyból kirakott magyar címer hullott. Puhafa, pántlika lomb és dobogó! A kis pénztárasztal ingott az egyenetlen földön, csöngve düledeztek a pénzek tornyai.

- Nos, hogy állunk? - jött érdeklődni Krug tanár úr.

A csinos, szőke Májér, aki bizonytalán minden görög-latin szótárt ma éjre a vasalt nadrágjára rakott, felkokárdázva, látható izgalommal leste Sárközyéket - a Sárközy Ellát. De folyton mások jöttek. Kocsi jött hajdúval: Simonffy alispán, a felesége, egy ideges, affektált hölgy és a kis Alice, szétterjesztett haj, kék máslik a fül mellett, fehér cipő, harisnya.

- Édesanyáék már itt vannak, igen? - kérdezte tőlem Simonffyné.

- Most, most nem érek rá gondolni semmire - ezt mondtam magamban. - Majd mindjárt, mielőtt lehet - mindenről gondolkozom.

Dzsizi jött, a barna Gizi, az „olaszos szépség”, tizennégy esztendő fejlett kislány, aki minden gimnazistával kacérkodott. És Szanderék, a félénk, okos Nellikével...

Aztán a tánc a füzéres pajtában: a gyermekek délutáni tánca. Pöttöm kislányok és kisfiúk járták, furcsa zavarral vagy huncut mosolygással. A termen előbb a kis párok végigsétáltak zeneszóra; a fiúk nagy grandezza⁸ vezették az apró delnöket. Egy-egy kislány, akinek kibomlott a haja, hirtelen otthagya a táncosát, és a mamájához szaladt. Nellike egyszerre felsikoltott: egy darázs akadt a hajába. A kezemmel ügyesen kiszabadítottam a kis fenevadat. Nellike hálásan mosolygott rám. Még egy pár tour⁹ jártunk szóval. Szerettem táncolni, de különben nem voltam barátja a kislányoknak. Némelyiknek úgy izzadt a keze! Aztán csak ostobaságokról lehetett velük beszélni. Jobban szerettem a nagylányokat, akiket néha mohó szemekkel néztem.

Nellikét a mamájához vezetve, kisurrantam a pajtából. Szorongva léptem el a dohányfüstbe burkolt veranda előtt. Messze bolyongtam, az erdőbe, ahol már senki sem járt. Egy kis patak volt ott, tisztás, deszkabürü,¹⁰ leültem egy tuskón! Egyedül lenni! Gondolkodni! Kincses... Honnan ismerem én Kincseset? Miféle rossz emlékem ragadt ebbe az arcba? Álmomban...?

Miért, miért tűnik fel olyan fontosnak? Mi közöm lehet hozzá? Engem csak nem érdekel Amerika miatt, mint a Révi Pistát? - félek tőle... Valami sejtelem? Ó, milyen csacsiság.

Itt ezek a zöld hegyek, bársonyos pompájukban, okosak mindig és nyugodtak, mint szép öregek. Nem félnek semmitől. Nem bánnak semmit, nem bántanak semmit; bánja-e, bántja-e őket valami? És itt, alattuk - gondoltam -, az apró ember, a gyerek, tele képzelődéseivel. Azt hiszi, ő a világ közepe. Őt minden bántja, vele minden összefügg. Kisebb koromban, ha lámpák verőfényeit láttam futkosni az ablakokon, azt hittem, a Mikulás jár ott és figyel: hogyan viselem magam? Ha éjjel felnyitottam a szemem, és fehér öltönydarab csüggött a fogasról: az szellem volt, rám lesett. Emlékszem, egy darabig Budapesten laktunk, a Stáció utcában, egy régi, egyemeletes ház földszintjén; az emeleten egy gazdag özvegyasszony lakott, akinek a szuterénben volt a konyhája; liften szállították fel az ételeket. A lift a mi gyerekszobánkon járt keresztül; egy négyszögletes falkiemelkedésbe volt befalazva. Étkezés idején ebből a falrejtekből furcsa dörömbölés és csuszamlás zaja hallatszott. Megdöbbenve hallgattam, és

⁸ méltóságteljes magatartással (spanyol)

⁹ fordulót (francia)

¹⁰ keskeny gyaloghíd

senkitől se mertem megkérdezni, mi az. Azt hittem, hogy az valami szégyellni való, titkos és borzasztó dolog, és nem szabad soha beszélni róla.

Mindig ilyen fantáziáim voltak, mint az asztalosműhellyel is. Mindig valami kettősséget éreztem magamban, a vidám és kedves gyermeket egy másik is kísérette, láthatatlanul mögöttem járt, és mikor a tükörbe néztem, a fülemből sűgta:

- Ne higgy ennek a szép fiúnak! Ez nem te vagy, ez eltakar téged. *E mögött* keressed magadat, *keress engem!*

És néha a legpompásabb mulatságok és gyönyörűségek között a fülemből sűgta.

- Ne higgy nekik! Csak álmodod őket!

Mert az egész világ egy kép volt nekem, egy gyönyörű kép, és sokszor arra gondoltam, hogy talán csak álmkép az egész, és gyermekkorom könnyű, sima folyásával, akadálytalan boldogságával valóban olyan volt, mint egy álom. Egy kicsit önkénytelen mindig féltem az ébredéstől. Olykor, ha valami nagyon csúnyát vagy rosszat láttam, úgy tűnt föl egy pillanatra, hogy most, most fogok fölébredni abból a szép álomból. Az is sokszor történt, hogy egy-egy hangulatot, helyzetet hirtelen ismerősnek éreztem, mintha álomban vagy valami születés előtti életben már átéltem volna. De azt mondják, ilyesmit mindenki szokott érezni.

- Eh, bizonyára természetes oka van ennek az egész ostobaságnak - gondoltam ásítva -, talán valamikor kisgyerek koromban láttam a mestert - valakit, aki hasonlíthatott Kincseshez, és talán nagyon féltem tőle mint kisgyerek, és ez a mély benyomás ébredt fel most újra.

Észre se vettem, hogy Kincsesről folyton mint *mesterről* gondolkoztam; fogalmam se volt, mért illett rá mindjárt ez a szó.

- És ez a mély benyomás ébredt fel most újra - járt az eszemben, mint egy csomó értelmetlen szó. Behunytam a szememet, lassanként nagyon melegem lett - és ekkor történt az első különös dolog, amivel akkor persze nem sokat gondoltam, mert azt hittem, csak álom.

Valaki megrűgott.

Éspedig egy meztelen láb rűgott rajtam egyet, éreztem és ami a legfűresább, semmi különös se találtam benne. Felnyitottam a szememet: *egészen sötét volt*, és ezt is akkor egész természetesnek vettem.

Csak egy pillanatig tartott az egész.

Egy esőcsepp hullott az arcomra, felűgrottam.

- Hűh, eső lesz, szaladok.

II.

Mire a pajtáig értem, megeredt a zápor. Ugrottak a rendezők, másztak a lampionokat leszedni a fákról. Pincérek abroszokat kapkodtak ijedten. Bugyborékoló tócsák lepték rögtön a földet; a mennyei rajzművész sűrű vízvonalakkal árnyékolá a látóhatárt, mint ahogy a Bibliám képein párhuzamos vonalakkal volt árnyékolva az ég. A közönség a pajtába és verandába szorult, ember ember hátán; a tánc tér híján megszűnt, egy gombostűt sem lehetett volna elhelyezni. Az izzadság és eső szaga vegyült a szeszszaggal és dohányfüsttel, a cigányzene a zápor zenéjével. Mindenki nézte, nézte az égig érő vékony szálakat.

- Mindjárt eláll - mondta Krug szakértően.

Csakugyan mindjárt elállt. A tánc újra kezdődött. Én is egymás után vittem a kislányokat, néha egy-egy nagyobbacskát is, akinek épp nem volt táncosa. Ügyesen, szépen; a felnőttek mosolyogva néztek, a lányok rajtam feledték szemüket, Dzsizi titkon szorongatta a kezem, tréfáltam, udvaroltam, boldog a mozgásban, forgatagban, a szép, ép, jókedvű leányok között. Elfeledtem mindent. Lám, Májér is boldog volt, mert Sárközyék megérkeztek; rájuk mosolyogtam, amint szótalan eltáncoltak mellettem az Ellával. Mindent szerettem: örültem, hogy e szép világban élek.

Édesanyámék is megjöttek. A kishúgommal végigsétáltunk a termen. Édesanyám büszke gyönyörűséggel nézett. Aztán szétváltunk a párok közé.

A deszkapadló rengett, a falakra aggasztott füzérek libegtek. Lassan besötétedett. A kis táncosok kiszivárogtak a pajtából, és a nagy tisztás körül gyűltek a tűzijátékhoz. Édesanyámék is kimentek az alispánékkal; én elől, még karomon a kis Simonffy Alice. Martonek főhadnagy is kijött, mert a nagy Böskének udvarolt. A kis Bözsi kísérte őket a Böske karjába kapaszkodva. A teraszon Licskó ötvenedszer mesélte a vadászkalandját. Ma nem kellett félnie, hogy a felesége érte küldi a cselédet. Szesziesen rikácsolt:

- Megállt előttem az úton! Képzeld: meg mert állni előttem! Mondom neki: „Te nyuszi! Tudod, ki vagyok én? Tudod te, ki az a Licskó János?”...

Elnyelte a zaj. Senki se figyelt rá: politizáltak. Egy öblös hang a hármas szövetség jövőjét hirdette:

- Franciaország, az az ökör...

Apám és az alispán lejöttek, amint megláttak, az igazgató, örök erőltetett mosolyával, csatlakozott. Alice nagyokat vihogott, amint el akart a sötétben botlani, félt a békáktól, mindenre azt mondta: „Jé!” - és idegesen pislogott a guvernántjára¹¹. A nagy tisztásra értünk. Éles, gondosan kivágott árnyképet mutatott a táj. Különös kék papirosra volt ragasztva ez a sziluettkép, a csillagok alig látszottak. Persze a hold bútt már és lesett a hegyek mögött. A közönség még a sötétben zsibongott és várt. Kisfiúk cigarettáztak titkon a bokrok közt. Az ismerősök elvesztették egymást: nem látszott más, csak mozgó körvonalak. A guvernant nem tudta, merre vagyunk. Alice-szal kicseréltük virágainkat. A hold lassan, hívva, izzadva narancsosan felcipelkedett. Majd halványult... fogyott... Alice nem figyelt rá: a rakétákat várta. A tisztás túlsó végén Krug és a tűzmester mesterkedtek. A béka¹² ropogott. Tüzes ívek szálltak, tüzes záporok hulltak. Az ég fehéredett. A hold fénye szétömlött, szétivódott, mint egy nagy,

¹¹ nevelőnőjére (francia)

¹² tűzijátékhoz használt kisebb röpetyűfajta

sárga kókuszdió teje. Alice kényeskedett, fázott. Robbant, pattant, szikrázott a tűzijáték. Új és új moraj szállt át a közönségen. Alice felsikoltott. A hold már rendes volt, éles és fehér, az ég is fehér, a lombok is fehérek.

- Alice, Alice!

A guvernant feladta Alice kabátját. A közönség tódult a vacsorára. Elmaradtam Alice-éktől. A tolongás egy férfi mellé sodort. Az alakja ismerősnek tetszett... Egyszerre megfordult. A *mester* volt.

Új lett a liget, mire visszatértünk. Nagy kék és piros lampionok csüggték, izzottak alacsonyán a lombok között. Éhes nép rohan az asztalokhoz, mint apró farkasok. A tanárok kétségbeesve erőltették a rendet. A hölgyek a vendéglőbe vonultak; a kislányokat hazavitték. Láttam, Sárközy Ella hogyan könyörög a mamájának, hogy még maradjanak.

Egy kis, tapsifüles gyerek azonban szédülő fejjel, felkeveredett gyomorral támolygott a sötét ligetbe.

Vacsora után minket is sorba állítottak. Jött a felnőttek tánca; csak a hetedik és nyolcadik osztály maradhatott tovább. Az intézet volt növendékei, a tavaly érettségizettek sétabottal, cigarettával, mosolyogva nézték, hogyan sorakoztatják utódaikat, mint a bakákat. Nekem ugyan megengedte a direktor, hogy ott maradjak még a szüleimmel. De édesapám nem akart kivételt csinálni a fiából. Különbösen is úgy vélekedett, jobb, ha a gyerek korán fekszik. A kis Bözsit is hazaküldték már a Vivi dadával. Én is hát sorba álltam, és Kákay tanár úr vezetése mellett nagy nótázással elindultunk.

Amíg a ligetből kiértünk, a világított úton, addig csak ment minden. De a sötét mezőn megbomlott a rend. Ötös-hatos csapatok váltak ki, s indián üvöltéssel rohantak szanaszét. Kákay hiába kiabált, hogy tartsák meg a sort. Visszaugattak kutyamód. Egy csapat rágyújtott a diáknótára:

*Koszinusz ix, tangens pí,
Köbgyök Miska, ki ne híjj,
Kis angyalom!...*

Náci könyörgésre fogta a dolgot:

- De nézzék, fiúk, én értem azt, ha maguk jól mulatnak... szabad néha... őszintén...

Senki se hallgatott rá. A város szélén egymás után, csapatosan, köszönés nélkül kereket oldottak, külvárosi mellékutcákba surrantak, nagy betyárkodással... be is csípve kicsit...

Csak néhányan maradtunk még Náci körül. Ekkor dühösen szétbocsátott, és visszafordult a papírmalomba. Én már otthon is voltam. Fáradt voltam és álmos. A cselédszoba ablakán kocoltam. A Marinak kimenője volt; a Vivi dada egyedül ült a sárga puhafa asztal előtt, nagy, régi, ólomkeresztes imakönyvére hajolva. A kis, ködös konyhalámpa világított pápaszemes vén szemeknek. Ha egyedül volt, sohasem mertte kigyújtani a villanyt.

- Nem való az énekem - szokta mondani.

Gyáva öregasszony volt. Megreszketett a kocolásomra, előbb meggyőződött, hogy én vagyok, csak aztán nyitott ajtót.

Bözsike már aludt mélyen, gyönyörűségeken. Én is siettem a szobámba. *Csodálatosan féltem*, ami még sohasem történt meg velem. Jólesett, hogy Vivi dada a szobáig kísért, máskor pedig haragudtam volna érte. Idegesen csavartam fel a villanyt, szinte azt vártam, hogy most látni fogok valamit... magam sem tudtam, mit. Nem, a szobám rendes volt.

Nemsokára az ágyban feküdtem, de nem mertem eloltani a lámpát. Egy különös érzés jött rám, annál csodálatosabb, mert egészen fáradnak éreztem magamat. *Nem akartam, nem mertem elaludni.* Úgy éreztem, hogy ha elalszom, egyszerre védtelen leszek, magam sem tudtam mivel szemben. Nem mertem kiereszteni kezemből az életem gyeplőjét. Homályos, érthetetlen hangulatok emlékei jöttek rám régi álmaimból. *Mindig rosszakat szoktam álmodni, és sohasem emlékeztem álmaimra.* Ki tudja, milyen - milyen kín vár rám az éjjel. És amint ott vergődtem a párnák közt (hiába próbáltam olvasni) - egyszer csak még csodálatosabb érzés fogott el. Úgy tűnt föl nekem, hogy én nem is az alvás ellen védekezem - hanem az ébredés ellen. Úgy tűnt föl, hogy alszom, és nem akarok felébredni.

Furcsa zűrzavar tolongott előttem. A napsütéses veranda, a hűvös és magányos iskola-folyosók, a *mester*, a Nellike halavány arca... fekete szeme... az éljenek... zászló... a hold... a rakéták... apám... a mester... a mester...

- De hiszen ez nem lehet... Ez nem így van... Én nem ez vagyok...

- A Krisztusát annak a kölyöknek, már megint nem tud feltápászkodni a disznó! Rásüt a nap arra a telhetetlen hasadra, te disznó! Fényes nappal van, és ő itt hentereg, mint a disznó.

Éreztem, tudtam, hogy *ez a mester hangja.* Mindjárt felvilágosodott lelkemben az *éjjeli* rúgás. *Tudtam mindent.* Ah, milyen borzasztó volt! Görcsösen iparkodtam zárva tartani a szememet, szegény arcom idegesen, ijedten mozgattam a kalapácsütésszerű hangok ütemére a párnán, amelyből egész cérnapamatok lógtak ki, és horzolták a bőröm. Hiába, már ébren voltam, zárt pillákon át is éreztem a napfényt, hallottam a segédek röhögését, akik rajtam nevettek.

Egyszerre egy nagy bal kéz markolt hosszú üstökömbé, és tépve felrántotta fejem a párnáról. Ekkor kitártam a csipás szemem, és láttam magam fölött a mester óriás arcát, zavaros acélkék szemét, és ordításra tátott száját, melyből csak úgy dőlt a reggelire felhajtott pálinka szaga. Amíg a bal kéz rángatta az üstökömet, addig a jobb keményen pofozott kétfelől, és a száj a csattanások ritmusai közé egy-egy szitkot helyezett el:

- Az apád istenit, te disznó!... Majd adok én neked... Nézze meg az ember a disznaját... Aludni azt tudsz, ugye? Nesze neked aludni!... Hanem dolgozni nem akar a disznó!... Hát mire nézed te a napot, te disznó?... Nem kegyelemből tartalak, te éhenkórász disznó!...

Minden mondatot új ütés követett. Én kétségbeesve pislogtam a nagy kéz és a nagy hangok fürgetegein át a kicsiny ablak felé, ahol a ráaggatott, piros sávós, piszkos, rojtos abroszon már valóban keresztülsütött a napfény, és a segédek felé, akik majd megszakadtak neveltükben a gazda dühén. A legidősebb ingben az ablaknál állt, és borotválkozásra szappanozta az állát, egy háromszögletesen kitámasztott, farámás, kis tükör volt előtte az ablakdeszkán. A második övig meztelen, egy kis lavór mosdóvízből pogány fecskendezést vitt véghez maga körül. A harmadik tétlenül állt az ágyunk előtt, a sorba állított, tisztogatatlan cipőket nézte, és onnan megint rám hunyorgott nagy kárörömmel.

- Most egy-kettő, ki az ágyból, és egy perc alatt készen legyenek a cipők te disznó! Mert ha mindjárt készen nem lesznek, olyat látsz, amelyet a világ teremtése óta se láttál.

Ezzel berúgta a konyhába nyíló ajtót. Gyerekbögés és asszonyi lamentálás hallatszott át onnan.

A segédek karban röhögtek, amint én csak most, utólag kezdtem el iszonyatosan bögni, és vonakodva raktam le meztelen, sovány lábaimat a szálkás deszkapadlóra.

- No, ez kapott. Most az egyszer megadták neki!

Én egy ümögben¹³ odaguggoltam a konyhaküszöbre, és hozzáláltam a subickoláshoz. A szemem még félig csukva, a hajam tele tollpíhével, ami a rossz vánkoscihán átszűrődött. A könnyeim folyton odapotyogtak a vikszes bőrre, és aztán azt is elkefélttem. Közben szipogva duzzogtam vissza a segédeknek.

- Maga az oka mindennek - mondtam kétségbeesett bátorsággal a legfiatalabbnak, aki velem egy ágyban aludt. A szeme-szája is elállt erre a hallatlan szemtelenségre.

- Én? - kérdezte. - Meg vagy te veszekedve?

- Maga bizony - szörpögtem vissza dacosan. - Maga fölkelhetett vóna... mikor maga... fölkel... De hagyott aludni... hogy kikapjak...

- Te disznó! Hát nem eleget rugdostalak? De a fene tudna lelket rázni beléd. Úgy alszik, mint a fejsze, aztán még neki áll feljebb. Taknyos!

A másik kettő majd szétpattant a nevetéstől. A mosdózó a meztelen hasát csapkodta a tenyerével. A borotválkozó pedig egyszerre csak lecsapta a borotvát az ablakdeszkára, félig szappanosan odarohant hozzám, és pofonvágott:

- Te pimasz! Most miattad megvágtam magamat.

Szótlan nyelve a sós könnyeket, vikszeltem tovább. Homályosan járt az eszemben egy úri-szép veranda képe - csillogó ezüstkanalakra gondoltam, magam sem tudom, mért, és egy szép, úri kislányra, akinek az arcát sehogy se tudtam magam elé képzelni, de kék másli volt a füle mellett. Ó, milyen jó aludni és álmodni mindenfélét.

- Csak emlékezném jól arra, amit álmodtam!

- Böm, - bömböm, - törtem ki megint, arra a gondolatra, hogy csak álom volt minden és nem igaz, és én itt vagyok. A tehetetlen düh fogott el, és úgy ütöttem a kefével a cipőt, mintha az vétett volna nekem valamit.

Egyszerre csak benyílt a konyhaajtó, oly hirtelen, hogy előrebuktam, és majd beütöttem az orromat a subickoskatulyába. A mester állt mögöttem. Remegve és szótlan adtam kezébe a kész cipőt.

- Szerencséd - dörögte, és visszatámolygott. A két idősebb segéd is ledobta a papucsot, felvette a könnyeimtől ragyogó lábbeliket, és nyugodt önérzettel füttyörészve mentek a műhelybe. A legöregebb kivált teljesen elegáns volt, mint mindig, frissen borotválva, és nagy, szőke haja megdöbbenő frizurába idomítva. Ő volt előttem az elegancia, az arslánság¹⁴, a fölény netovábbja, gyűlöltem, és olyan szerettem volna lenni, mint ő. Senkit sem tudtam, ki annyit adott volna külsejére. A kis, faromás tükör fiókjában egész piperekészlet volt: bajuszpedrő, bajuszkötő, fésű, kefe, pomádé (most is érzem a szagát), bórax, flastrom, egy törött zsebtükör, körömvágó és körömcsiszoló. Egy másik zsebtükröt mindig magánál hordott a bajuszkefével, körömpiszkálóval és egy kis fésűvel egyetemben.

A legkisebbik segéd cipőjén dolgoztam most. De már ő is nagyon várt és türelmetlenkedett.

- Addig húzom a hajad, te tetves, míg kész nem leszel.

¹³ ingben

¹⁴ gavallérság

És felettem állva belemarkolt. Mindjárt kész voltam. Kiszaladtam a kúthoz, és mosdóvizet húztam a számára. A kis alacsony szoba egyenesen az udvarba nyílt. Felrántottam a nadrágomat, a papucsot, és kész volt a toalett. Én nem mosódtam, inkább siettem kimenekülni.

Az udvaron át a műhelybe szaladtam. Ez volt a legbiztosabb menedékhely; tudtam, hogy a gazda még egy darabig nem jön ide. Ilyenkor otthon szalonnázik és pöröl; méltóságán alulnak találná korán idejönni. Az öregebbik segéd egy magas padasztalon ült, a másik vele szemben az ablakdeszkán: mind a ketten falatoztak, és a cirkuszi birkózóversenyéről beszélgettek. A friss deszkák szaga ütötte meg az orrom. A műhely sötét volt; az ablakok magasról tekintettek alá, s nemcsak a segéd háta, hanem a sok mindenféle ablakba hányt holmi is felfogta a fényt. Volt ott egy tört nyakú, fekete flaskó, egy lyukas, barna szalmakalap, egynéhány rongy, pár füzet, piros táblás árjegyzék, egy festékesbödön és sok talányos formájú puhafadarab. Mindent pontosan láttam és ismertem.

- Nesze - szólt az idősebb segéd, amint beléptem -, te is dolgozz valamit; köszöröld ki a gyalut.

És előkelő mozdulattal nyújtotta felém a gyalut. Nekem eszembe jutott a kínszenvedés, *mikor legelőször nyújtották így felém*, és nem tudtam mit kezdeni vele. És nem mertem megmondani, hogy nem tudom a módját, és kikaptam.

Kivettem a vasat a gyaluból, és orrlógatva mentem vissza. Az udvaron jött velem szembe a harmadik segéd, készen és füttyölve. A konyha előtt kellett elmennem az alacsony, földszintes ház hosszában, hogy hátrajussak a fészerbe, ahol a köszörűkő állt. Kerültem a konyhát, pedig ott egy darab kenyeret kaptam volna. Restellném leírni, hogy miért kerültem: a piszkos munkákat, amik ott vártak rám, a konyhaajtó előtt a girbegurba téglajárdán cégernek sorba rakva. Szívesen ott felejtettem őket délig is, és megtörtént, hogyha elküldtek valahová, míg odavoltam, a mester felesége maga ellátta ezeknek a dolgát. De ezt nem mindig tette meg, mert nem volt nagy érzéke a rend és tisztaság iránt.

Most éppen a konyhában verte a gyerekét. Ez egy hároméves dög volt, aki örökké visított és helytelenkedett. Ott szokott állni a konyhaajtó előtt, és ha elmentem arra, hátrafordult, és illetlenül emelte ruháját. Az anyja mindig verte, de csak azért, mert alkalmatlan volt neki.

Már örültem, hogy ekként elfoglalva nem fog észrevenni. De ebben a pillanatban lépett ki a házból a mester, és egyenesen rám esett a tekintete:

- Hát te hova somfordálsz? Elvégezted már a dolgot a ház körül?

- A segéd úr küldött kiköszörülni a gyalut - feleltem zavartan.

- A segéd úr... a segéd úr... Tanuld meg, hogy a gazda előbbre való, mint a segéd! Itt ne feleselj nekem!

A lármára kitekintett a konyhából az asszony is.

- Még mindig itt vannak ezek? - mondta az ajtó elé nézve, rikácsoló hangon. - Az embernek mindent magának kell tenni, pedig ez a gyerek már majdnem a sírba visz. Már a nyelvemet lógatom ki, igazán dögrováson vagyok.

Némán vittem hátra az edényeket. Kaptam egy darab kenyeret, azzal leültem a fészerbe, a kis köszörű mellé.

Amint ott kuporogtam a köszörű fölött, néha abbahagytam a köszörülést, és beleharaptam a kenyérbe, és csendesen, melegen elkezdtek folyni a könnyeim, végigfolytak az arcomon, feketék lettek az arcom piszkától, és feketén potyogtak rá a kenyérre, és megettem a kenyérrel együtt. Olyan volt minden, mint valami rossz álom. Éreztem, hogy most kellene gondolni valamire, emlékezni valamire, valami szép és tiszta dologra, ami mindjárt megvigasztalna. De

olyan ostoba voltam! Olyan tudatlan! Olyan nyomott a fejem... a lelkem... Úgy éreztem, mintha most minden sötéten rám csukódott volna, ami még előbb tág volt és látás és messzeség. Álmodom, álmodom talán? Jaj, jaj, dehogy lehet ez álom! Kisgyerek korom óta mindig csak álmodok? Egész magamat csak álmodtam? Jaj, jaj, dehogy lehet ez álom... ami így fáj... De a másik se lehet álom, ez a nagy fényes, nem tudom mi...

Úgy éreztem néha magam, mint egy szerencsétlen, elvarázsolt herceg.

- Te haszontalan kölyök, hát ez a munka? No, leshetem én, nézd a kölyök itt bög, és majszol, és nem dolgozik.

A segéd úr jött utánam: ijedten szorítottam a vasat a kerek, kövér, nedves kőre. Krrrsz... krrrsz... A kő forgatta le most a vizet, könnyet, mígnem átadhattam a vasat a segédnek, aki nadrágzsebbe mélyesztett kézzel, hátraszegett fejjel méltóságosan várta. Haj, a segéd úr! Könnyű neki! Kijön utánam, hogy addig is ne kelljen dolgozni, és hogy útközben nagyot csípjen az utcai lakók szobalányán. Milyen utálatosan szokott vigyorogni rá az a lány! Hogy a kórság esne beléjük!

- Most eredj, hozz cigarettát! - mondta aztán a segéd úr. És ennek örültem: ez egy kis szabadulás volt. Milyen pompás is az, az utcán kószálni, nézni mindenfélét. De a segéd úr utánam kiáltott:

- Aztán rögtön itt légy megint, hallod! Ne csavarogj el, mint a multkor!

Szaladtam a fűszereshez: ma is élénken előttem áll ez a bolt. Egyetlen pihenőm volt, egyetlen szórakozás, enyhülés: odamenni. Már a szaga is, az a mindenféléből összeállt, évuлт, avas kropacseszág, csodálatosan kellemes érzéseket keltett mindig bennem. Képes lettem volna szívni óra hosszát; de csak percekig élvezhettem. A boltnak furcsa, régimódi, faoszlopos és fa bolthajtásos tornáca volt, mindenfelé korhadt már; de nekem úgy tűnt fel, mint egy mesebeli palota tornáca. Mennyi érdekes látnivaló volt ebben a boltban. A pult előtt, a nagy farekeszekben, kukorica, töretlen mák, kendermag, amiknek hűvös sűrűségébe olyan nagyszerű volt belemélyesztetni piszkos kezemet, mikor senki se nézett oda! Néha egy-egy marékkal zsebre is dugtam. Aztán a nagy üvegburák, drótburák, a sajtokkal, a barna fiókok a felírásokkal, a rumosüvegek, a cukorsüvegek! Lopva kacsingattam a piros és zöld cukorfütyülőkre és a szentjánoskenyerekre; de biztos helyen voltak. A nagy szeletelő, a petróleumtölcsérek és a lyuk a pulton, melyen át a krajcárok a fiókba potyognak, mind-mind külön csoda volt. Hát még az ablakhíjas üvegalitka, mely mögött a boltos kövér felesége trónolt; és a sárga folyadékkal megtöltött piszkos légyfogó. De legnagyobb csoda volt a kitömött vadmacska az asztalon. Ezt magát akármeddig elnéztem volna: zöld szeme volt, és erősen hullatta a szőrét. Örültem, ha sokan voltak, és várni kellett; de ha egyszer kiszolgáltak, nem mertem ott ácsorogni tovább. Mentem, és ha egy régi, boldog iskolatársammal találkoztam az utcán (mert a polgári iskola első osztályát jártam kétszer, és másodszor is megbuktam mindenből, a hittant kivéve), szerettem volna bicskát venni és leszúrni.

De átkerültem a patak felé, ami az utcánk túlsó oldalán volt, egy nagy, széles vízmosás, tulajdonképpen évenként több és több föld szakadt bele a város földjéből. Hiába szabályozták, töltötték, ültettek bele akácokat, csináltak neki gyepterítést, kövezték az oldalát téglával. Rendesen alig volt benne víz: egy vékony ér folydogált a közepén, fák és bokrok takarták, barna vizét néhol felfogták a mosóasszonyok, utak és lépcsők vezettek le a regényes sűrűsége át. De ha zivatar volt, vadul rohant benne az esővíz, iszonyú sebességgel megtöltötte az egész nagy medret, ágakat, törzseket sodort, félős, szürke forgatagokat, mély tölcséreket csinált, és zúgott, mint a Niagara. Borzasztó látványosság volt ez olyankor, úgy szerettem nézni! Ha pedig szép idő volt, és szökni tudtam egy kis időre: lemásztam a patak ágyába. Itt szabad voltam: tocsakodtam a sárban, torlaszokat csináltam, botokat metszettem, eltakart a

lomb. Milyen boldogok voltak a többi gyerekek, akik egész délutánokat elcsavaroghattak a patakban, gyönyörű robinzoni életet éltek. Nekem mindjárt otthon kellett lennem, mert minden kis elmaradásért kikaptam, akárhogy hazudoztam is. Most nem is merem lemászni; csak a nagy híd széles téglapárkányán bandukoltam végig, dacolva a halálveszedelemmel, hogy belebukom a mély-mély patakba.

És otthon voltam a műhelyben megint. Az első segéd így is későllötte a cigarettáját, és össze-csirkefogózott. A legfiatalabb pedig, aki nem sokkal volt idősebb nálam és mindig ugratott és kinevetett, széles vigyorgással hozta elém a fehér márványlapot. Ez azt jelentette, hogy festéket kell törni. Manapság nálunk nem törik és keverik a festéket az asztalosok, hanem készen veszik: az, amit elmondok, máshol történt, máshol valahol. Én törtem és kevertem a festéket. A piksziből a márványra szórtam a zöld szemcséket, ráöntöttem egy kevés olajat, és a bunkós verővel törni kezdtem. A síkos olaj mindenfelé le akart folyni a márványlapról, és nekem a bal kezemmel kellett folyton visszatérlni. Sziszifuszi munka volt. És nemsokára egészen zöld lett a tenyerem.

És ekkor jött csak az igazi kínszenvedés. Az orrom hegye elkezdett iszonyúan viszketni. Átfogtam a verőt a bal kezembe (amitől persze annak a fogója is csupa zöld lett), és jobb kézzel megvakartam az orrom. De eközben a zöld már majdnem a márványlap jobb széléig terjeszkedett. Ijedten, hirtelen kaptam utána a jobb kezemmel (mert ha lefolyik a deszkákra, lett volna hadd-elhadd!), és persze zöld lett most már a jobb markom is.

És ekkor a fülemre szállt egy légy. Önmagamról megfélelkezve kaptam oda - és most már zöld lett a fülem is.

A legkisebb segéd telt torokkal kacagott. A többiek kontráztak. Én éreztem, hogy elvörösödök, és dühösen megfogadtam magamban, hogy akármi lesz is, nem nyúlok többet az arcomhoz. És ekkor kezdődött csak igazán a viszketés. Az arcom egy pontját mintha túvel szúrták volna. A szemem sarkát valami porszem ingerelte. Az orrom, melyet piszkálni szoktam, belülről csiklandozott. A pokol kínjai nem lehetnek nagyobbak, mint amiket én átszenvedtem. Egyszerre nedves is lett az orrom, és csöpögni kezdett a festékre. És a segédek pompásan mulattak, mikor kétségbeesve iparkodtam a karomba törölni.

A vége persze mégis az lett, hogy az egész arcom bemaszatoltam.

Szerencsére dél lett: az ebéd ideje. Én egy kicsit kimosdottam a kútnál, úgy mentem a konyhába, de a zöld nem jött le. A konyha nagyon nagy volt, és egyúttal ebédlő gyanánt is szolgált, a három segéd egy asztalnál ebédelt a gazdával. A gyerekek közül három, a két kislány, akik most jöttek meg az iskolából, és kiállhatatlan, dölyfös teremtések voltak, és aztán a hároméves kis dög, akiről már beszéltem, ugyanannál az asztalnál ültek. De volt egy egész kis baba is, aki még a bölcsőben feküdt, azt nekem kellett az ebéd alatt ringatnom, és ha sírt, engem szidtak. Közben pedig folyton küldözgettek, hol ezért, hol azért.

- Hozd csak ide azt a sparhertről!

- Add közelébb a kenyeret! Nem tudsz ugrani, te mamlasz?

- Már megint nincs víz a korsóban.

Szaladnom kellett a kúthoz, és addig visított a kis sátán a bölcsőben. A hároméves dög is folyton rosszkodott az asztalnál. Hol a levest öntötte magára, hol a piszkos abroszt akarta lerántani, hátradőlve a székkal. A mesterné persze az első segéd lábát nyomogatta az asztal alatt, ezt csak azok nem láthatták, akik körülötte ültek.

Én csak az ő ebédjük után jutottam ahhoz, hogy az ablak mellé telepedve valamit kotorhattam a maradék babcsuszpájzból (egy darab csont is volt benne, amelyről kétségbeesetten iparkodtam egy kis mócsingot lerágni), a másik kezemmel a bölcstöt mozgattam. Az ablakot (melyet sose nyitottak fel, mert akkor le kellett volna rakodnia a deszkájáról, mely itt nem kevésbé lomtárul szolgált, mint a műhelyben) a legkülönbözőbb fajtájú, színű és nagyságú legyek ezrei lepték el. Evés közben ezeket néztem, bután és semmire se gondolva. Dongtak, zibongtak, csapkodtak a külső világosság felé. Aztán leszálltak az asztalra, a szekrényre, az ételekre. Alig lehetett megőrizni, hogy az ember legyet is ne egyék.

Ez a konyha a legyek paradicsoma volt. Sehol annyi legyet még nem láttam. Az egyik zöld volt, szivárványos, a másik nagy, fekete, zsörtös¹⁵. Az egyik a két hátulsó lábát dörzsölte össze kéjesen. A másik ügyes mozdulattal a jobb elülső lábát emelte a fejéhez, melyet kecsesen meghajtott. Majd kettesben, egymáshoz ragaszkodva felrepültek. Majd a viaszosvásznon egy reggeli kávéfoltba mártogatták a szívókáikat. A szekrénypolc kivagdalt, cifra papirosleffentyűi tele voltak apró, fekete pettyekkel. Az ablaküveg alig volt már átlátszó, a konyha összes világosságát az ajtón át kapta: ez mindig nyitva volt.

Itt a legyek közt jó lett volna elüldögélni még soká, kivált ebéd után, mikor a mesterék már nem voltak ott. De vissza kellett menni a műhelybe. Forgácsszőnyeg és fűrészpordombok borították már a padlót, átható enyvsvag áradt. Egy deszkát kaptam, hogy vonal szerint kettéfűrészeljem. Mindig ilyen munkát bíztak rám, és azt sem tudtam ügyesen megcsinálni, senki sem mutatott valamit, hogy hogyan kell, nem volt segéd, mint máshol, aki egy kicsit foglalkozott volna az inassal. Rajtam csak nevettek, ha félszegen fogtam a fűrész, és aztán szidtak, ha a vágás nem volt egyenes. Most a mester is éppen ott volt, és pofonokat is kaptam.

- Ezt a lusta disznót semmire se lehet használni. Azt hiszed, hogy lopom a deszkát, te disznó! Elalszik a fűrészszel a kezében a disznó! Sose láttam még ilyen bugyuta kölyket.

Voltaképp a segédekre volt mindig dühös, de nem mert velük nagyon gorombáskodni, mert félt, hogy otthagyják. Így aztán rajtam töltötte ki a bosszúját, azokat csak a hátuk mögött szidta. Pedig ettől azok se érdemelték. Mert igaz, hogy kényelmesek voltak és nagy igényűek, de ami ebben a műhelyben készült, azt mind ők csinálták. A gazda nem dolgozott semmit. Most is, alighogy benézett a műhelybe, ment vissza aludni. Délután későig horkolt mindig egész familiástul.

- Eredj, vigyázz a gyerekekre - mondta nekem. - Legalább annyi hasznodat vegyem, te disznó!

Most már sírtam - ilyenkorra már mindig egészen eltompultam -, elkecserevedve és dühös megadással toltam ki a bölcstöt az udvarra, ahol a hároméves kis dög játszott. A kis dög szerencsére nagyon el volt foglalva. Hátul a fészkerben szapultak, a lúgos víz lefolyt az egész udvaron keresztül, a kisgyerek ennek ásott mindenféle medreket, és emelt gátakat, rettentően besározva kezét és ruháját. Közben csúnya szavakat kiabált nyújtott, éneklő hangon. A kisebbik pedig a bölcstötben rítt, rítt rémesen, én meg ringattam, és néztem az udvart, a fűzet a kert felett, a beszivárványosodott téglákat alatta, a nyomorult akácokat, a muskátli-ágyást és a nagy eperfát, mely alatt a föld fekete volt az eltiprott eprektől. Piszkos, nagy, falusi udvar volt. És néztem a fészert, melynek négyszögletes, meszelt oszlopairól potyogott a vakolat, meztelen maradt a szalmás tömés, néztem a falhoz támogatott szánokat, a mángorlót a nagy kövekkel, a favágóbakokat, a mosótűzhelyet, a nagy szapulókat.

¹⁵ erősen dongó

Meleg volt. Lassanként elaludt a kicsi, én is elnehezedtem, tán el is aludtam. Huj! De jó volt! Úgy tűnt fel egy percre, mintha pompás puha, párnás ágyban szundítanék, meleg, édes és tiszta ágyban, melynek érintése is élvezet. Kéjjel dörzsöltem a testemet a sima ágyneműhöz. Milyen jó meleg volt! Csodálatos jó érzés fogott el. Felnyitottam a szememet, és sötétség vett körül: mi ez? Álmodtam volna megint? Valami rosszat álmodtam?

Egyszerre ráncigálni kezdték a kezemet, a sötétség vörös lett, és átégett a szemem héján, egy sipító gyerekhang ordította nevem, szemem kitártam, ott ültem a nagy napban, a sárgára festett kemény, zsibbasztó lécpadon.

Egy sáros, puha, kis kéz ráncigálta a kezemet, és a hároméves csöpp dög visított:

- Medmondlat, hod nem atalsz főtelni, te luszta! Medmondlat, hod nem atalsz jáccani velem. Medmondlat, hod alszó.

Aztán megütött azzal a parányi, ronda kézzel.

- Te luszta disznó!

Irtózatos dühbe jöttem erre. Nem gondoltam semmire, nem törődtem semmivel. Most ébredtem az édes meleg álomból, egy pillanatra a reggeli jelenet hangulata lepott meg, a mester szavait hallottam, de nem állt előttem a mester nagy teste, rettenetes arca, acélszeme: egy ronda kis törpe állt előttem utálatosan, nem felfelé, hanem lefele kellett néznem. Elöntött a vér, a kegyetlenség, a bosszú ösztöne, minden meleg az arcomba futott, gyáván eszembe villant, hogy ennek a csúf békának egy rántással kitekerhetem a nyakát, úgy tetszett, hogy mindazok, akik egész életemet megkeserítették, a gazda, a segédek, az asszony, itt vannak megtestesítve, és kezeimbe szolgáltatva ebben az utálatos kis lényben.

Kétségbeesett, gyáva bátorsággal, mint a katona, aki vesztét érzi, és dühében anyákat és csecsemőket öldös, elkezdtem ütni, verni a kis dögöt, ahol értem. Az járt az eszemben, hogy megölöm, de nem tettem mást, mint ütöttem, a kegyetlenség legnagyobb kéjével.

- Most élem életemnek a leggyönyörűbb óráját - gondoltam -, és ez nem tart soká - és örültem szorítottam a karját és ütöttem, fejbe, hátba, ahogy jött, ütöttem, ütöttem. Homályosan éreztem, hogy alávaló kegyetlenség, ami művelek, és annál dühösebb lettem, hogy ezt kell csinálnom, és annál nagyobb élvezetet okozott ez nekem.

A kis dög eszeveszetten kezdett ordítani, egyszer csak a körmével belecsimpaszkodott a bal kezembe, amellyel a karját szorítottam, és olyan iszonyatosan megcsípte, hogy eleresztettem. Ekkor kiragadta magát, és visítva, bőgve rohant be a ház felé. A kisebbik a bölcsőben felébredve a lármára, segített neki.

Én pedig lankadtan rádőlve a lécpad karfájára, elkezdtem melegen, hangosan, szívszakadva zokogni magam is.

De az asszony már jött ki a házból. Álmából felverve, vörös arccal, rendetlen hajjal és alsószoknyában jött, mint egy fúria.

- Ki bántott, aranyom? Ki bántott, drágám? Hogy a fene essék a pofájába annak a ronda kölyöknek! Majd kiásom én a szemedet, te ronda! Az én gyerekemhez mersz hozzányúlni! No, megállj, csak jöjjön ki az uram, majd ad az teneked!

Fölvette a gyereket az ölébe.

- Hol fáj? Mi fáj? Nagyon megütött? No, várj csak, majd adunk mi annak a ronda kölyöknek! Látszik, hogy micsoda személynek a fia. Csak arra jó, hogy a kenyeret pusztítsa. No, ne félj, kicsikém, majd lesz neki! Lesz neki! Megbánja még. Tudom, hogy megbánja még. Agyonüti az apád, agyonüti.

Én csak bögtem, és fel sem emeltem fejemet a karomról, melyen már a könnyektől melegen átnedvesült a ruha.

Az asszonyt láthatólag még jobban dühítette a hallgatásom. Bement a házba, karján a gyerekekkel, és hallottam az ablakon át, amint az urának lamentált:

- Hányszor mondtam már, hogy ezt az utálatos kölyket küldd vissza ahhoz a lotyóhoz! Hiszen agyonveri ezt a szegény, ártatlan kis teremtest. Hát ki vagyok én, hogy a gyerekekre ilyen sehonnai merje emelni a kezét? Hát mivel szolgáltam én rá erre? Hát olyan utolsó személy vagyok én?

Sírástól elfojtódott hangon folytatta:

- Nekem nincs más hátra, ha egy percig tűröd még a házában, én veszem ezt a kis ártatlant, és megyek világgá.

A kis ártatlan pedig erősen rugdalózott az anyja ölében. Már elfelejtett mindent, és szeretett volna megint játszani.

Én lélegzetfojtva hallgattam az egész jelenetet. Még sírni is elfelejtettem közben. Most gondoltam csak rá, hogy bosszúnak következményei is lehetnek. Egy pillanatra az anyám képe jelent meg előttem. Tudtam, hogy az anyámnak terhére voltam, és örült, mikor megszabadult tőlem. Mi fog most történni velem? De rosszabb már nem lehet, mint ami eddig volt.

III.

Amily részletesen emlékezem e nap eseményeire eddig a pontig, olyan homályos előttem, hogy mi történt velem ezután. A délutánból még nagy darab volt hátra, és én még az éjszakát is ebben a házban töltöttem. Nem dobtak ki mindjárt mert hiszen nem volt hamarjában más cseléd, aki dolgozzon valamennyiökre, és a műhelyt kisöpörje, egyelőre csak megvert a gazda egy vastag bottal (emlékszem a hátam csontjainak fájására, és arra, hogy ordítottam, amint csak dukált, de minden meggyőződés nélkül, mert a lelkem már eltompult, a testi fájdalmat nem tudtam lelkivé átérezni). S amint egy kuncsaft miatt végre otthagytam, a legnagyobb nyugalommal ültem vissza a lécpadra, mintha sohasem kellene onnan többet felkelni. Hallgattam, amint a gazda ott az udvarban alkudott a kuncsafttal, amint tudákosan és imponálva beszélt a belvilágról, és panaszkodott a fa drágaságára, a segédekre, sőt még az én komizságomat is szóba hozta. Ezt mind, minthogyha kőből volnék, úgy hallgattam, meg se mozdultam hozzá.

Pedig fogalmam se volt, hogy mi lesz velem holnap.

Csodálatos sokáig hagytak ott ülni. Estig se kellettem senkinek. Vacsorát se ettem. Egyébiránt homályos előttem ez az este. Arra emlékszem, mikor a sötét műhelyt söpörtem, a forgácsot, fűrészport. A sok szerszám, a srófos asztalok, a készülő munkák olyan csodálatos nagy dolgoknak látszottak. Ekkor úgy éreztem, hogy sohase tudnám megtanulni a mesterséget. A legügyetlenebb, a legsemmirevalóbb fickónak éreztem magamat.

Csak akkor mentem el a műhelyből, mikor értem jöttek, hogy vessem meg az ágyakat. A gazda többet nem nézett felém. A segédek lefekvéskor mind az én esetemen tréfáltak, és még soká nem aludtak el. Nagyon jó kedvük volt, a legöregebb muzsikált is, a szájával, egy törött fésű fogaira szorított fátolpapiroson. Én türtem mindent, és nem szóltam semmit. A legkisebb segéd, akivel egy ágyban háltam, gyertyaoltás után is sokáig nem hagyott aludni, mindig a nyakamba röhögött. Utáltam a szagát, a melegét, a teste sima érintését, és húzódtam előre az ágy sarkába, a hideg fal mellé, melyről apránként lekapartam a meszet. Így majdnem az egész ágy a segéd úré maradt, és mégis sokszor megrúgott éjszaka.

Végre elaludt. De engem a nagy hortyogása nem hagyott elaludni. Azonkívül a két idősebb segéd a másik ágyban lányokról beszélt, mindenféle disznóságokat. Bár máskor mindezek mellett nagyon édesen... nagyon édesen... felébredtem...

Ébredni: egy cseppet se csodálkoztam rajta, hogy ez a szó jutott eszembe, bár percre sem gondoltam, hogy ami rossz velem történt, az álom lett volna, és emlékeztem, hogy mikor reggel a mester hangjára ébredtem, az is ébredés volt, és hogy előre hogyan féltem ettől az ébredéstől.

És most, most éreztem, hogy mindjárt fel fog minden világosodni.

- Milyen jó puha ez a vánkos - mondtam magamban, jól leszorítva fejemet a vánkosra, és emlékeztem, hogy máskor is így kezdődött: puha lett a vánkos, jó puha. A horkolást... a beszélgetést már nem hallottam. Egyszerre éreztem, hogy már világos van. Megfordultam.

Reggeli világosság szívódott be a színes selyemfüggönyön, és a villanylámpa még égett az éjjeliszekrényen. És mintha egyúttal szellemem is megfényesedett volna: olyan öröm és szabadság fogott el egyszerre. Úgy éreztem, mint aki egy mindennapos rém karjaiból szabadul ki hirtelen. Ijedten és utálattal csavartam el a villanylámpát, mint a rettenetes éj égő emlékét.

Mi történt? Elaludtam égő lámpa mellett, és folytattam a régi lidércnyomást. Igen, igen, ez az én régi álmom, legkorábbi gyermekkoromtól fogva, mindig egy és ugyanaz, amióta csak

emlékezem. Ez az, ami kínoz és gyötör mindig egész éjjel, és reggel aztán eloszlik, saját ködébe vész, és ez a köd az, ami leülepedik mindig életem mélyén, mint a kávé alja a tisztogatatlan csésze fenekén, és minden örömömbé beleviszi keserű ízét. Ezért álltam meg az utcán az asztalosműhelyek kicsiny, homályos ablakai előtt, és néztem hosszán-hosszan le a műhelyekbe, magam se tudtam, miféle titkos emlékektől hajtva. Ezért ütött meg egy-egy csúnya kép, egy-egy durva hang, gyakran oly fájóan, olyan ismerősen, mintha nekem is lenne közöm hozzá. Ezért volt olyan borzasztó, olyan nyomasztó, olyan eszméltető Kincses mérnök különös, visszataszító arca, durva nézése, mely a mesterére emlékeztetett. Igen, igen, ezért tűnt fel néha álomnak az egész szép élet.

Ah, most megfogtam! Most az egyszer emlékszem mindenre!

És akkor, egy pillanatra, eszembe ötlött már a borzasztó gondolat:

- Ki biztosít róla, hogy éppen ez a szép élet a valóság - és nem az a másik?

De jól tudom, hogy ez csak amolyan filozófiai lehetőségként villant meg fejemben, mint ahogy mindig szoktam gyermekes pesszimizmussal filozofálgatni. Egy pillanatra sem gondoltam komolyan. Ugyan hogy is lehetne álom mindez, amit oly élénk valóságként látok itt körülöttem? Amit a kezemmel így megfoghatok?

De viszont lehetetlen volt valami nagy valóságízt megtagadnom az éjjeli életemtől is. Most, hogy végre egyszer rágondoltam, és nem hagytam eloszlani, iparkodtam mennél teljesebben visszaemlékezni rá, és hogy úgy mondjam, egészen beleástam magamat. És meglepett a részletek gazdagsága, melyekkel, rágondolva, egyre bővült és hízott ez az álom, mint a lavina. Bármelyik részbe is ástam bele, mindenütt a bányászni valóknak szinte végtelen sokaságát találtam, akár a valóság emlékeiben. Már akkor kibányásztam, amennyit csak tudtam, és le is írtam, hogy el ne felejtsem megint. Bár ne tettem volna!

De - nem szóltam senkinek. Feltűnt a házban, hogy oly későn ébredtem, azt gondolták persze, a majális az oka, habár elég korán hazajöttem tegnap. Már mind együtt ültek a reggelinél, mire kijöttem, és az apám tréfásan megkérdezte:

- No, mit álmodtál?

- Semmit - feleltem, és úgy éreztem, hogy a világ kincséért se mondanám el ezt az álmot senkinek - mintha valami szégyen volna.

Délelőtt a nennével a temetőbe mentünk. Ha jól emlékszem, a nagyapám halálának évfordulója volt. Míg a nenne a kripta vasrácsa mellett térdelt, a nagy, fekete márványobeliszka előtt, én szertejárattam a szememet az ő fekete alakján, a napsütött keresztteken a gazos fűvön, a mohos, karikás kőtáblákon, a zörgő, száradt koszorúkon és a temetőőr eltévedt csirkéjén, mely a kidőlt fakeresztek között, a repkényes hantok alján tikhúrt szemelgetett.

És volt bőséges időm az álmomban áskálni. Ekkor vettem észre, hogy ennek az egy éjszakának az emléke régebbi álmaim homályos emlékezetét is magában foglalja. De nem úgy, mintha azokra most már egyenesen emlékezném, hanem úgy, hogy lassanként eszembe jutott, mi mindemből állt ki az emlékezésem az álmom alatt.

Mert világos, hogy akkor nem tekintettem magam úrifúúnak, hanem asztalosinasnak, és emlékeim is egy asztalosinas emlékei voltak. Világos, hogy arra, ami ébren vagyok, csak nagyon homályosan emlékeztem álom közben, mint egy álomra, és sokkal homályosabban, mint most erre a rossz álomra. Ellenben az asztalosinas gyermekkorára most is vissza tudtam emlékezni, mintha azt is átéltem volna, éppen úgy, mint a... a... saját gyerekkoromat.

Ez a felfedezés eleinte nagyon megdöbbsentett. Hisz ez valóban annyit jelent, hogy két életem van, két múltam. De hamar megnyugtattam magamat. Az bizonyos, hogy ez a második múltam nem egyéb, mint egy rossz álom, talán most már többet elő sem jön, kitudom magamból. Erős fantáziám az oka, hogy ily élénk. De mért panaszkodnám rá, hogy ezt is megpróbáltam? Hiszen inkább mindig azt panasztam, hogy az életem nagyon is egyformán, simán, *jól* megy: csak a könyvekben tudtam egy kis árnyékot, egy kis változást találni.

Felülkerekedett bennem a kalandvágó gyermek: örültem az álomárnyéknak.

És mint mindenből, minden élményemből, gyermeki mohósággal akartam ebből is a lehető legtöbbet kiélni. Most a múltamba akartam beásni, a sötét múltamba, és álombeli anyámra, apámra emlékezni vissza. Nehéz volt. Eleinte csak egy piszkos konyhafélére tudtam emlékezni, ahol fekete szemű, nagybacska lány meztelen lábszárait lógatva ült valami ládán, és talán kukoricát rágcsált. Ez az emlék máig is talány előttem. Nem tudom, miért, de mintha a temetőőr csirkéjéről jutott volna eszembe. Akkor meg mintha egy szomorú utcára emlékeztem volna, sárga házakra, egy gázlámpa vaspóznájára, egy piszkos folyókára a járda mellett: mintha nagyobb gyerekek vertek volna, mintha egy alacsony, csipkés függönyű ablak mögött aludt volna az anyám...

Aztán... Mintha sokszor láttam volna az anyámat alsónadrágban, egy ingben, vagy egész meztelenül is, és mintha borzasztó kínos, gyöttrő volna erre gondolni. Igen... hiszen nem szeretett, vert is kisgyerekek koromban, és sokszor még azt is mondta:

- Mért nem pusztítottalak el?

Aztán... De milyen volt az arca, az arca? Erre nem tudtam emlékezni.

Aztán... Igen, igen, hiszen iskolába is jártam, sohasem értettem, amit a tanító mondott, egyszer azt írtam főnévi igenév helyett: *A madár röpül*. Lám, erre a lényegtelen apróságra milyen jól emlékszem. Hogyan kinevettek... és én nem tudtam, mért. Mindig kinevettek.

Aztán...

Ebben a pillanatban a nenne megszólalt:

- Kerüljük ezt ki, Elemér.

Akkor vettem észre, hogy már hazafelé megyünk, ő is elgondolkozva jár mellettem. A nagy temetőkapunál várt a kocsis. De előbb végig kellett menni a temetőárok melletti úton, mert idejövet más úton mentünk, a kiskapun jöttünk be, és a kocsis az alatt kívülről kerülte meg az egész sírkertet.

- Kerüljük ezt ki, Elemér - mondta a nenne.

Az árok szélén egy dögölt macska feküdt. Már szaga is volt, és a legyek és hernyók nyüzsögve ellepték. Elfordítva arcunkat mentünk el lehetőleg távolban mellette. Szinte elszorította szívemet az a gondolat, hogy a nennének, az én finom, ezüstös nennémnek is ilyet kell látnia. Milyen közönyös a világ!

És ebben a pillanatban jutott eszembe, hogy voltaképp az álomban... nekem... apám nem volt. Mint valami nagy szégyen és mocskok öntött el ez az emlék, éreztem a megvetés, a restelkedés súlyát. Persze, persze, mennyit szenvedtem ezen is... hogy bántottak érte... ez borzasztó... jobb nem is gondolni rá...

Milyen gyávaság! Csak azért is gondolni fogok rá! Csak nem fogok megijedni egy álomtól.

De azért éreztem, hogy most már éppen nem mondanám el senkinek az álomat.

Felültünk a kocsira, és a kocsikázás szellője egy kicsit elfeledtette velem ezeket a tárgyatlan emlékeket: egy darabig megint boldog gyermek voltam. Verseket skandáltam hangosan a lódobogás ütemére, még latin verseket is, Ovidiust, öntudatlan kéjelegtem pompás memóriámban és ritmusérzékemben. Sütött a nap, és a nenne mosolyogva gyönyörködött bennem.

Otthon olvasni próbáltam, de olvasás közben is figyelmem egyre az álom felé kalandozott. Elhatároztam, hogy mindennek bátran a szemébe nézek, és minden új részletet, ami eszembe jutott, lejegyeztem magamnak, unott, dülöngő diákbetűimmel. Tudtam ugyan kalligrafice is írni, de ezúttal mintha a betűk is kelletlenül, restelkedve sorakoztak volna. Pedig már elhittem magammal, hogy nem restellek semmit. Hiszen legfeljebb azt álmodtam, hogy asztalosinas és törvénytelen gyerek vagyok.

- Mi restellnivaló van ezen? - kérdeztem magamtól, azzal a szabadelvűséggel, melyet gyermeki nemeslelkűségem oly hamar megtanult a könyvekből - (az életben alig találkoztam még ily témákkal, bár ismertem az apám gondolkodását). Mégis akaratlan nagyon rosszul estek ezek a dolgok reám alkalmazva. De csak annyit vallottam be magamnak, hogy nagyon restellem a mester kisfiával való brutális viselkedésemet: a gondolat, hogy erre, bár csak álomban is, képes voltam, igazán megalázott.

- Ha ez az álom még egyszer folytatódik - tettem fel magamban -, jóvá teszek mindent... valahogyan...

Aztán elnevettem magam, hogy úgy tervezgetek az álomra, mintha valóság volna. Hiszen valószínűleg most, hogy tudatossá vált, már nem is fog többet folytatódni. Vajon eddig is oly rendszeresen folytatódott-e, mint képzelem? Lám, Kincses mérnököt tegnap láttam először az életben, és az álomban a mester mintha már régen megjelent volna. Lehetséges, hogy az álom így megelőzze a valóságot?

Mondják, hogy néha éveket álmodik az ember egyetlen éjszaka.

De ez mégis olyan különös. Most emlékeztem egy jelenetre, amely mintha már régen történt volna - mintha az anyám nagyon könyörgött volna a mester előtt. Rólam lett volna szó? Mennyi tanulmány egy ilyen álom! Elhatároztam, hogy olvasni fogok az álmokról, tudományos könyveket - és szinte örültem, hogy magamban ilyen jó megfigyelni való anyagot találtam.

Most eszembe jutott az is, mikor álomban polgáriba jártam. Mennyi dacit kaptam! Egész órákon át *cin*kben¹⁶ voltam. Milyen furcsa, hogy én így megismertem a rossz tanuló érzéseit is. Azaz persze... ez természetes, hogy ilyent álmodom. Emlékeztem, amint a tanító kinyitva noteszát, száraz hangon mondta:

- Elég lesz.

És a nagy fakörző koppant az asztalon. Halálos csönd volt. Előrelapozott a noteszben: akiknek a neve valami későbbi betűvel kezdődött, fellélegzettek. Hátralapozott... Mi is volt az én nevem? Erre nem tudtam emlékezni. Az anyám neve?...

¹⁶ szem előtt voltam

A rajztanítónak (mi különben tanár úrnak hittuk, de csak polgári tanító volt) volt egy pecsétes gyűrűje, mikor pofozott, befelé fordította a követ. Tízpercekben a pajtásaim ingereltek, ugrattak. Sohasem volt pénzem kiflire. Volt egy vörös képű, sanda gyerek, akinek a feje egy nagy részén nem nőtt haja. Kikből állottak elő ezek az alakok? Biztosan meg lehet találni modelljeiket az ismerőseim közt... Mint Kincsest?

Sírva könyörögtem anyámnak, hogy vegyen ki.

- Mért nem pusztítottalak el? - felelte.

Eh, többet nem gondolok rá. Kimentem: éppen a házi orvos volt nálunk. Finom, elegáns ember, fehér mellény, fekete zsakett, ezüstnyelű bot, aranykeretes, aranyláncos cvikker, friss borotválás, halk, végletekig udvarias beszéd, nagy, doktori parfümléggör. Reám ő valahogyan a párolt ember benyomását tette, világos rózsaszín bőre az agyonáztatott, agyonfinomított, mindenféle gyógygőzőkkel átjárt húsnak benyomását. Látszott rajta, hogy testének minden kis részét a higiénia legmodernebb szabályai szerint ápolja. Kimért diétával, mely mintha mindig, mindenben betegségeket sejtene. Ez bizonyos előkelőséget adott neki, agglegény volt, és mindig mindentől és mindenkitől óvatosan távol tartotta magát. Még mikor a betegnek a hátát kopogtatta, a mellét hallgatta, vagy a nyelvét nézte, akkor is valami kényes tartózkodással hajlította a fejét, és a szép, gyűrűs kezét mindig mintha valahonnan nagyon messziről nyújtotta volna az ember felé.

- Nagyságos asszony ragyogó színben van, mint rendesen.

Édesanyám mosolyogva fordította feléje szép fejét, hirtelen és önkénytelen kedves örömmel, mint mindig szokta, ha érezte, hogy tetszik valakinek. De reám ez a gyönyörű mozdulat, amelyet máskor annyira szerettem, most valami kellemetlen, szinte kínos hatást tett - magam sem tudtam, miért.

- Elemérnek sincs semmi baja, amint látom - mondta az orvos, és leült, óvatosan felhúzva a vasalt nadrágját.

- Mondja neki a doktor úr, hogy ne olvasson annyit - szólt édesanyám. - Mindig olvas, képzelje doktor úr, még ha vizitben vagyunk is, ő azt nézi, van-e valami könyv a szobában, és sokszor abban lapozgat, ahelyett hogy részt venne a társalgásban.

- Úgy? És milyen könyvek érdeklík főképpen?

- Szeretnék - mondtam félénken, felhasználva a kínálkozó alkalmat -, szeretnék valami tudományos művet olvasni az álmokról. Nem tetszene nekem ajánlani egy munkát?

Az orvos meglepetve vette ki zsebkendőjének hófehér kockáját, és megtörölte aranyláncos cvikkerét, mely leesett az orráról a nagy ebédlőasztal zöld plüsterítőjére. Olyan gyámoltalanul hunyorgott így cvikker nélkül, a két vörös nyommal rózsaszín orra nyergén.

- Van most erről egy divatos könyv, egy bécsi orvos írta, de az nem gyerekeknek való. Különben is nem nagyon komoly tudományos értékű munka - tette hozzá.

De nem tudott egyebet ajánlani.

Későn ebédeltünk, lassan, nagy komolysággal, sőt ünnepiességgel, mint mindig, ha édesapám jelen volt. A nenne látta el a konyhát, a nagymama felügyelete alatt, akiről még nem is beszéltem. Ez a nagymama főleg arra ügyelt fel, hogy elég bőséges legyen minden. Mikor a férje még élt (főbíró volt valahol), egy egész vagyont elfőzött a háznál, és most nálunk elég alkalma volt ezt a szenvedélyt kielégíteni, mert apám szerette a pazar, patriarkális túlságú magyar konyhát.

Ebéd alatt főleg a nagymama beszélt: annál inkább szeretett beszélni, mert hallani, szócső nélkül, egyáltalán semmit sem hallott már; és csak így asztalnál beszélhette ki magát igazán. Máskor bújtunk előle: mindig az ő lánykoráról beszélt; és ezerszer is elmondott egy-egy históriát: a kis Bözsi néha valósággal illetlen volt vele szemben; csak édesapám nem mutatta soha, hogy a sok unalmas beszéd terhére van.

Ebéd után teniszeztünk. Az udvarban volt árnyékos tenispályánk. Szinglitzünk¹⁷ a nagy Böskével, akinek gyönyörű mozdulatai voltak. Nagyon szívesen néztem a mozdulatait. De a játékban nekem volt előnyöm: erős, ügyes testem volt. Végre fáradtan, izzadva ültünk le mindketten a kis Bözsi mellé, aki a cica nyakára tett éppen új csokrot.

- Bözsi, szoktál te álmodni? - kérdeztem eltűnődve.

- Hát persze - és letette a cicát a gyepre.

- Rosszakat is álmodsz?

- Néha rosszakat is.

- Miről?

- Nézd, milyen kíváncsi lett egyszerre az álmainra.

- Csak mondd, miről?

- Hát például, hogy farkasok kergetnek a sétatéren.

- Hát még?

- Aztán hogy... egy lépcsőházban röpködök.

- Másról nem?

- De másról is, csak hogy már nem emlékszem.

És elszaladt.

Később eljött Martonek főhadnagy. Az uzsonnát a parkban szolgálták fel, a tenispálya mellett. Feltűnt nekem, hogy Martonek főhadnagy nem annyira Böskével foglalkozott, mint inkább édesanyámmal. Ez a Martonek igazán kiállhatatlan volt azzal a szépen fésült, szőke hajával és affektálva figyelmeskedő modorával. Azonkívül... *nagyon is emlékeztetett valakire*... Édesapám sem szerette, mint általában a katonatiszteket, és jól tudtam, hogy édesanyámnak sem volt soha rokonszenves. Szegény, szép anyám, bocsáss meg, hogy leírom, ami következik.

Milyen szép voltál akkor, hogy ragyogtál szépségedben és jókedvedben, hogyan örültél, ártatlan és gyermeki büszkeségedben, hogy tetszel az embereknek. Mindig volt benned valami gyermeki büszkeség, és ugyanaz a pajzán fölény, amit magamban is sokszor éreztem. A tekinteted, mély, kék szemed tekintete, amint mosolyogva Martonekra néztél, azt látszott mondani, amit nekem szoktál ugyanezzel a mosollyal mondani, mikor valami gyermeki csínyen értél rajta:

- Ugye, te kis haszontalan?

És talán Böske felé is akart valamit üzeni ez a tekintet. Talán ennyit legalább:

- Látod, milyen haszontalan?

¹⁷ egyes mérkőzést játszottunk

Ezt mind kiolvastam abból a gazdag tekintetből (ily gazdag volt minden pillantásod), mind kiolvastam már akkor. De... amint hirtelen a főhadnagy felé fordítottad fejedet ezzel a mosollyal, egy pillanatra jól éreztem az örömdet is, a természetes örömet, a szép asszony örömet, aki tetszik. Ráismertem arra a mozdulatra, amit reggel is láttam, mikor az orvos nálunk volt, és ami akkor nekem olyan rosszulesett. És egyszerre megértettem, mért esett oly rosszul. És ez volt életemnek egyik legborzasztóbb pillanata. Mert ebben a mozdulatban egyszerre ráismertem arra... arra a másikra... arra, akit anyámnak kellett neveznem álmaim életében.

És akkor egyszerre - míg a vidám kacagás csengett a finom szövésű, nehéz damasztabrosz körül kába fülemben, míg az érthetetlenül mosolygó arcok fénylettek szemembe -, egyszerre megriadtam a gondolatomtól, az egész lelkem összerázkódott, mintha valami undorító piszok freccsent volna rá, az Isten tudja, honnan a világból. Úgy éreztem, hogy örökre, egész életemre, jóvátehetetlen, lemoshatatlan be vagyok szennyezve ettől a gondolattól. Én, tiszta és nemes gyermek, aki mindent nemesnek és tisztának tudtam körülöttem, hirtelen felfedeztem, hogy mindez a ragyogó tisztaság, még a legragyogóbb és legtisztább is, titokzatos módon rejtett, undok mocsokkal van a legszorosabban összevegyülve lelkem ismeretlen mélyein. Ez olyan borzasztó volt, hogy egyszerre nem tudtam figyelni és gondolni semmi másra. Egyszerre szórakozott lettem és ideges. Kacagást, tréfát nem hallottam, a derült arcokat nem láttam többé. Néma lettem és komor.

És észrevették, a nenne észrevette. Hiszen úgy ügyelt rám most is, mint egy apró kis babára. Hallottam, amint súgta az anyámnak:

- Ez a gyerek olyan krantich¹⁸ lett egyszerre.

- Valami bajod van? - kérdezte halkán az édesanyám. Máskor a világért sem vallottam volna be ekkora társaság között semmi gyengeséget, de most valami érthetetlen daccal feleltem:

- Fáj a fejem.

¹⁸ bágyadt, nyűgös

IV.

Bementem a szobába, végigdőltem a díványon, sírtam. A nenne utánam jött, ijedten látta, hogy a könnyeimet törölgetem, a homlokomra tette finom kezét.

- Lázad van - mondta. - Le kell feküdnöd. A dada megveti az ágyat.

Egy pillanatra el akartam neki mondani mindent: ki szerettem volna zokogni és panaszkodni magamat. De éreztem, hogy ez mégis lehetetlen.

A Vivi dada jött, megvetette az ágyamat, herbateát akart főzni, ami nála az általános orvosszer volt, télen, nyáron, minden betegség ellen, ugyanazzal az aggodalmaskodva becéző nyugtalansággal beszélt hozzám, amivel hajdan bizonyára édesanyámat is babusgatta, amikor még az ő dadája volt. Ó, úgy szerettem volna, ha velem maradna, és mesélne, mint kiskoromban szokott, azokból a régi mesékből, amiktől elfeledtem minden bajom, egyszerre elhagytam a legkeservesebb sírást, amik nem hagytak másra gondolni, órákig nem hagytak elaludni!

De resteltem kérni őt - s különben is mit érne ma már nekem a mese!

És elment, és én mechanikusan levetkőztem, közbe folyton arra gondolva, hogy nem kéne lefeküdni, mennél később kéne elaludni, mennél később kéne ráébredni arra a másik szörnyű létre. És mégis, valami húzott, kényszerített az ágyba, álmos voltam ellenállhatatlan, és elég különösen úgy éreztem, hogy jó, hogy muszáj korán elaludnom - *hisz az asztalosinas feltette magában, hogy ma korán felkel!*

És alighogy behunytam a szememet, már éreztem, hogy a párna súrolja az arcom, éreztem, hogy az asztalosinas ágyában vagyok. Mellettem a segéd egyenletesen, mélyen szuszogott, a másik ágyból hallottam a legöregebbnek a hortyogását. Csurom izzadság volt a testem, a nyakamat egy bolha csípte, de különben valami kéjes érzést éreztem a meleg reggeli ágyban és csöndben; lágyan, dörzsölve nyújtottam a testem az átizzadt ágynemű közt, szememet csukva, ragasztva tartottam, jóleső köd volt a fejemben, nem gondoltam semmire, csak hogy jó itt feküdni, a sötétben, csöndben, melegben.

Egyszerre azonban eszembe jutott minden, és felugrottam, és kidörzsöltem a csipát a szememből, és átléptem a hálótársamon, és felrántottam a nadrágomat, papucsot, és lassan, hogy a segítők fel ne ébredjenek, kinyitottam a csikorgó ajtót, kicipekedtem a kirakott cipőkkel az udvarba, az ajtó elé, és elkezdtem fényesíteni őket. Csend volt és hajnal, az udvar még hűvös egészen, szinte fáztam az ingemben, gyorsabban mozgattam a kefét, a hajahullós fűvön harmat csillogott, reggel volt, szürke reggel, és az álmom, az én fényes, mindennapi álmom belecsillogott még ebbe a szürkeségbe, mint a harmat. Nem emlékeztem rá tisztán, sohasem emlékeztem rá tisztán, de egyes képek fel-felvillantak bennem, tudtam, hogy volt egy szép, úri kert, sárga kavicsos utak, szép ruhás, nevető hölgyek, most is a fülemben van a nevetésük. Drága bútorok jutottak eszembe, szép, párnás székek, amikre nekem szabad volt leülni, egy ragyogó fehér, kerti kosárszék, piros ülővánkossal. Hirtelen felfedeztem azt is, hogy álomban én gimnazista voltam és jó tanuló, nagy és szép könyveim voltak, és képek is voltak bennük, és én el tudtam olvasni, és megértettem őket. De miről szóltak, arra már nem emlékeztem. Csak azt éreztem, hogy bennem sokkal több van, mint ami itt vagyok a világnak; csak hogy mélyen bezárva, és nem tudok eléggé felnyílni; úgy éreztem, hogy kincseim vannak valahol egy sötét fiókban, és hogy nem kéne itt lennem, hogy nagy igazságtalanság történik velem, hogy én különb vagyok, mint ami vagyok, többet tudok, mint amennyit tudok. Mintha egy tág és szép tájat valami iszonyú köd és sötétség fogott volna el.

A kefélest már régen abbahagytam, szép csöndesen sirattam magamat, ott guggolva az ajtó előtt. Egyszerre azonban elhatároztam magam. Cipőt, kefét földre dobtam, vigyázva benyitottam az ajtón. Megcsikordult, megálltam, hallgatóztam. A legöregebb segéd a másik oldalára fordult, és valami érthetetlen káromkodást hallatott. Aztán csönd lett megint. Óvatosan leakasztottam a drótfogasról ócska szalmakalapom. Aztán kinyitottam az alsó sublótfiókot, amelyekben egyetlen kabátom volt. Nehezen ment: hol jobbról, hol balról kellett megrántani a rézkarikát, és nem lehetett egyszerre nagyot rántani rajta, nehogy sikítson a fiók. Nem is nyitottam ki egészen, hanem bevájtam, mihelyt lehetett, az összetömött molyos rongyok közé, és összetúrva és kihányva a felét, kicibáltam a lyukas könyökű kabátot, s mire felrántottam, már künn is voltam az udvarban, padlón hagyva minden rendetlenséget és tártan fiókot, ajtót, hogy fel ne ébresszek valakit.

Hogy fognak ezek dühöngeni!

A nagy, zöldre festett, rácsos fakapu még zárva volt, felmáztam a tetejére, mely olyan magas volt, mint a ház, onnan néhány türelmetlen ugrással, nagyot rázkódva pottyantam az utcára. Ekkor nagyot lélegzettem, és elkezdtem szaladni! Szaladni a patak partján, a fűszeres faoszlopos tornácán keresztül. Csak akkor mentem lassabban, mikor már a zöld kapu, a kínos ház eltűnt.

- A városba megyek - gondoltam.

A város, a nagy város, nem volt messze, tudtam, hogy villamoson háromnegyed óra alatt oda lehet érni. A nagy piac közepén már indult is az első villamos, a hajnali kofák most cipelték fel nagy kosaraikat, és terpeszkedtek el széles csípőjükkel, kemény szoknyáikkal az üléseken. A hátukon nagy, piszkosfehér batyukban súlyoskodtak az óriás tejeskannák, a batyu elől volt csomóra kötve, és erről a csomóról lógott a nagy kosár.

- Ezeknek van pénzük villamosra - gondoltam, és dühösen bandukoltam a piac közepén, a piszkos aszfaltcsíkon, az elhullott dinnyehéjak, káposztalevelek között. Arra rá se gondoltam, hogy az anyámhoz menjek; inkább mindent el akartam hagyni, mindent, amit ismertem, mert mind rossz volt.

Az árusok bódéi, sátrai most éledtek. Két susztergyerek nagy vállrúdon hozott egy sor csizmát, mint a zsidók a kánaáni szőlőfürtöket. A templomban első misére harangoztak. Egy szekér nagy port vert. Mentem, amerre a villamos, és már kezdett melegem lenni.

Itt már nem volt falu a falu. Nagy műhelyek és raktárak voltak errefelé, mind a város számára szállítottak. Bútorraktárak, vaskereskedések. Asztalosok, kis műhelyek, óriás telepek. Messzebb a gyárak sora kezdődött. Furcsa, nagy, piszkos, ólomkockás ablakok eltört kockáin át surranó szíjak, tükrösre súrolt acélkerekek. Néha megálltam bámulni, és valahogy mindig a kis, kerek köszörűkövemre gondoltam. Micsoda érthetetlen csodák voltak, úton-útfélen. Egy helyen egy nagy, nagy téglakémény meredt egyedül. Kormos felhők koszorúskodtak az égen mindenfelé. A napsugár is kormos volt. Az út pora széntörmelékkel, szénporral keveredett.

Szén- és olajszag volt. Talányos, csupasz házak meresztették sötét, pusztá, szögletes testüket. Vak falak! Egy nagy víztorony szökellt fel, hogy a levegőben ijesztően szétterpeszkedjék. Barátságtalan nap süttött kérlelhetetlen. Rendetlen, üres telkek és terek, ahol izzadt jasszképű suhancok fociztak a por és beteg fű közt, díztelen, ötemeletes munkásházakkal váltakoztak. Sohase sejtettem ekkora házakat. Valamely, magas erkélyről egy sápadt nő hajolt ki, és nyelte a füstöt.

Iszonyú zaj volt. A villamosok örült nótákat csilingeltek. Néhány hosszú vasléc, amit keréken vittek, hajladozva és rezegve recsegett éktelen. Nagy, ormótlan bútorszállító kocsik döcögtek méltósággal, óriási betűkkel szügyükön, oldalukon. Hosszú kerítések színes, tépett, mértéktelen reklámtáblák rikítottak.

A kiáltó betűk zűrzavara tolongott fejembe. Furcsa, értelmetlen szavakat böngészttem a falakról. Idegen, sohasem hallott, kimondhatatlan szavakat.

- Így vannak-e, vagy én olvasom rosszul?

A betűk halálos ellenségeim és titkos bálványaim voltak, mióta iskolába jártam. Most, ebben a furcsa, lehetetlen, piszkos Babelben úgy tűnt fel, hogy ezek a betűk őrzik az egésznek a kulcsát:

„Autogén-hegesztés”.
„Mótorfelszerelések”.

Ehhez hasonlók voltak. Érthetetlenek. Mint varázsbetűk egy boszorkányvárosban. És én elszorulva, megalázva baktattam alattuk. Köd volt ez a világ nekem, köd. Milyen nagy! Elveszek. Sohasem fogok érteni semmit. Hol van a mester? Mire való ez mind?

Egészen át voltam izzadva, de nem gondoltam eddig arra, hogy a kabátom levessem, mert öntudatlan folyton a zsebét szemelgettem mikroszkopikus kenyérmorzsákért. Most végre észrevettem, hogy nagyon meleg van, és lerántottam. Mikor megint a zsebembe akartam nyúlni, felfedeztem, hogy nagyon éhes vagyok.

És eszembe jutott, hogy nem fogok enni kapni senkitől, és hogy számárság így mennem az érthetetlen világba. De nem volt akaratom visszaparancsolni a lábaimat.

Most már mezőkön mentem át, poros és füstös mezőkön: girbe-gurba föld, gyér gyepek, vérszegény akácok. Egy nagy pocsolya, egy rideg épület a mező közepén. De távol előttem kéményerdő hajtott nagy füstlombokat; a nagy-nagy város ott már! Egy-egy villamos tömve, sívítva csúszott el mellettem, a nagy mező közepén.

Vont, amit nem értettem, kínosan, mint a lepkét a fény.

Soha, soha nem tudtam volna nekiindulni ennek az útnak, vagy megmaradni benne, ha az a zavaros, érthetetlen álomemlék nem hiteget, hogy az érthetetlenekben van az én jobb hazám. *Olyan volt minden, mintha már tudtam volna egyszer, és most nem jutna eszembe*; és ez a végletekig, lidércnyomásszerűen kínos volt! Mint a mesebeli kalifa, aki gólyává változott, és elfeledte a varázsszót, amivel emberré visszaváltozhat.

Kín, kín, irtózatossá vált így menni, a napban, porban, füstben, izzadva, fáradva, éhesen.

De mentem, mintha a jászolhoz mennék.

Egy híd alatt mentem át, fölöttem a vasút bömbölt, pöfögött, a vashíd zúgott, mint egy pokol. Benn voltam a városban.

Eleinte még mindig gyárak, telepek mellett mentem, egy nagy villamosszín mellett. Majd a pályaudvar elé értem. A zűrzavar kábított. Végtelen fáradt voltam, és sokáig néztem egy padot a járda szélén, tűnődve, hogy szabad lenne-e leülnöm rá.

Végre is nem mertem.

Megláttam a tér közepén a lovas rendőrt, és önkénytelen messze húzódtam a padtól.

De mit csináljak? Merre menjek? Kit szólítsak meg?

Elfeledtem mindent, amíg a pályaudvar nagy üveghomlokára bámultam. De valaki meglökött, és megszégyenülve másztam tovább. Már alig vontam magam.

Mentem, amerre a legtöbb ember ment. De nem mertem szólni senkihez. Báméskodva ácsorogtam, fáj a fejem, szerettem volna leülni az aszfalt szélére. A csemegeüzletek kirakatai a végletekig fokozták éhségemet. Hány óra lehet? Már délfelé járhat. Kerestem a gyér árnyékot. A betűk, a cégtáblák táncoltak körülöttem.

Céltalanul jártam. Ezerszer is visszakerültem ugyanarra a helyre. Nem mertem átmenni az utca túlsó felére. Már majdnem ledőltem. Végre elhatároztam, hogy megszólítok valakit. Szóról szóra kigondoltam, mit fogok neki mondani. Ezerszer is elismételtem magamban, hogy bele ne süljek. Mint mikor a boltba küldtek, és a szájamba rágták, hogy mit kérjek.

- Nagyságos úr, kérem, tessék megmondani, hol található munkát.

- Ostoba! - kiáltott egy úr, akivel szórakozottságomban összeütődtem; és ez megint negyedórákra megbénította bátorságomat.

Végre mégis kinéztem egy urat, akit meg merjek szólítani. Jóságos arcú, idősebb úr volt, szép, komoly, fekete ruhában egy könyvesbolt kirakata előtt álldogált. Nekem úgy tetszett, hogy valami nagyon okos, tudós és jó ember lehet. Sőt úgy tetszett, mintha ismerném. Sokáig néztem, jártam körülötte, tűnődve, hogy megszólítsam-e. Ő is észrevette lassanként, és szemmel láthatólag kényelmetlen volt neki. A zsebeit megtapogatta, és tovább indult.

- Most vagy soha - gondoltam.

Elszántan elébe léptem, hirtelen, hogy szinte összerezzen.

- Kérem, nagyságos úr, tessék megmondani, hol találok valami munkát.

És lekaptam a kalapomat.

Barátságatlanul, gyanakodva nézett rám.

- Hogy tudjak én magának munkát szerezni? Nem vagyok én munkaközvetítő.

Zavartan forgattam a kalapomat. Ő pedig elfordult.

- Hogy jövök én ahhoz? - dohogta még menet közben is.

Megszégyenülten álltam, mint aki nagy ügyetlenséget követett el. Aztán újra kószálni kezdtem. Mi lesz velem? Minden bátorságom odavolt. Százszor is körüljártam egy padot, de leülni nem mertem. Egy vendéglő vakított előttem hófehér asztalaival; az emberek ültek, és ettek. Kis úrifíúk mentek az utcán, akiknek láttára homályos emlékezés szállt meg, hogy valahogy nekem is olyannak kéne lennem.

Ezeket látni volt tán legkínosabb. Nagy irigység és tehetetlenség érzése fogott el, és düh, hogy senki rám se nézett. Micsoda hölgyeket láttam! Mikor felszálltak a villamosra, térdig felcsúszott a szoknyájuk, és látni lehetett a selyemharisnyájukat.

Folyton báméskodtam, löködtek jobbra-balra. Senki sem volt inasgyerek kinézésű, mint én: itt talán minden ember úri.

És éhes voltam, milyen éhes voltam! A mesterék már bizonyosan megebédeltek.

Egyszerre csak nagy kiabálást hallottam:

- Újság! Újság! Bukik a kormány!

És egy nagy csapat fiú, olyanformák, mint én, közönséges ruhában, szaladt végig a járdán. Ordítottak, újságokat lobogtattak a kezükben, rohantak, felkapaszkodtak a futó villamosra, nagyszerű fiúknak látszottak.

- Rendkívüli különkiadás!

Az egész utca betelt a hangjukkal és rohanásukkal. Valóban pompás fiúk voltak: ilyen szerettem volna én is lenni. Elhatároztam, hogy megszólítok egyet. Felbátorított az is, hogy megértettem a mesterségüket. Aztán ezek maguk is fiúk voltak, mint én.

Kinéztam a legszelídebb képűt (valamivel idősebbnek látszott nálam), és megszólítottam nagyon udvariasan.

- Kérem szépen, tessék nekem megmondani, hol lehet kapni újságot?

Végigmért:

- Micsoda újságot, apukám?

Éreztem, hogy zavarba jövök, és elpirulok.

- Hát újságot... eladni... mint maga...

- Vagy úgy! El kell menni a kiadóba, apukám.

Nagyon megörültem ennek a válasznak. A szívem is megdobbant.

- És merre van, kérem, a kiadó?

- De van-e igazolványa? - kérdezte egyszerre egy hang a földről.

Lenéztem, és láttam, hogy ott egy ember mászik, mint a bogár. Lába nem volt egy sem, a kezein valami kis tuskókat tartott. Avval ment.

- Milyen igazolvány? - kérdeztem, mert nem értettem ezt a furcsa szót.

- Hát igazolványa... a rendőrségtől...

Megijedtem.

- A rendőrségtől? Én nem mehetek a rendőrségre.

Kacagás tört ki erre. Én zavarba jöttem, hogy isten tudja, mit gondolnak rólam, és elkezdtem mesélni a történetemet. Érdeklődve hallgatták, többen is odajöttek, de úgy látszott, mintha nem nagyon hinnének nekem. Tréfás megjegyzéseket tettek, többnyire nagyon durván. Olyan nehéz is volt megértetni magam; olyan nagy zaj volt, annyi mozgó nép, nem hallottam a saját szavam. Végre, akit először megszólítottam, így szólt:

- Látom, hogy nem bízol bennünk, apukám, és ezt nem jól teszed. Sebaj: én segítek rajtad, hogy vissza ne ríj az édesmamádhoz. Holnap veszek kétannyi újságot, mint szoktam; a felét egy kis ráfizetéssel neked adom. Elmégy vele egy szöglettel odább. Ketten dupláját eladhatjuk. Ha a rendőr megszólít, azt mondod, hogy nem vagy árusító, csak egy pillanatra vetted át tőlem a paksamétát. De legjobb, ha kerülöd a rendőrt, apukám.

A szemembe nézett:

- No, áll az alku, apukám? Nagyon olcsón kapsz tőlem példányokat.

- De nekem nincs pénzem - motyogtam.

Furcsán nézett rám:

- Ne kertelj, apukám. Hát mennyivel akarod kezdeni, drága apukám?

- Nincs nekem semmi.

Erre ellenállhatatlanul kitört a kacagás megint.

- Nincs pénzed, te mamlasz? Hát akkor hogy akarsz te újsághoz jutni? Azt hiszed, hogy a szép szemedre adnak? Hát hol vagyunk? Az erdőben vagyunk?

Az öreg lábatlan is döcögött a nevetéstől.

- No, ez jó! Nincs egy fillére sem, és újságot akar kapni.

Egy másik, aki távolabb állt, most a vállamra tette a kezét és félrehúzott. Úgy látszik, nem jól hallotta az utolsó szavakat.

- Min nevetnek? - kérdezte.

- Nem tudom.

- Azt akarom mondani, hogy ne higgy neki. Be akar csapni. Nyerészkedni akar rajtad. Aztán ha megcsípnek, benne vagy a szószban. Azt mondja majd, hogy tőle loptad az újságokat. Sokkal jobban jársz, ha elmégy a rendőrségre az okmányaidal, és váltasz igazolványt.

- De visszavisznek a mesterhez.

- Dehogyan visznek. Azt mondod, hogy az anyád küldött. Ne félj, nem tudják ott, hogy inas voltál, és elinaltál. Csak mutasd be az okmányaidat. Aztán az első keresményedből fizetsz moziba.

- Mit mutassak be?

Egy iszonyú autótülkölés rezzentett bele a szóba. Olyan nagy lárma volt, és olyan furcsa szavakat beszélt...

- Az okmányaidat, te buta.

- Mi az: *okmány*?

- Mi az, hogy mi az? Mucsáról jöttél te? Tán még nem is hallottad ezt a szót? Hát a keresztlevél vagy születési bizonyítvány, ha bicskával kereszteltek...¹⁹

- Az iskolai bizonyítványt is?

- Persze, azt is.

- De nekem nincsenek okmányaim.

- Hát hol vannak?

- Nem tudom.

- Eh, veled nem lehet semmit se kezdeni. Fene a pofádba.

És hasba lökött. Mikor megfordult, mögötte állt a másik, akit először szólítottam meg.

- Mit rontod te az én gseftemet²⁰? - rivallt rá. - Te kitanítod az én palimat? Majd adok én neked ezt... meg ezt...

Undok jeleket csinált.

- Jobb lesz, add meg az ötven vasamat - morgott vissza a másik.

¹⁹ tréfás utalás a körülmetélésre

²⁰ üzletemet

- Most megfrocliztalak a tyúkomért.

- Szépen frocliztál meg. No, hát tudd meg, hogy füttyülök a froclidra, hiszen nincs is pénze.

Nagy röhögés volt. Én pedig elosontam.

Tovább támolyogtam, és megint a betűk gúnykacaját véltem hallani. *Igazolvány, okmány*: ezek a városi szavak kellemetlenkedtek lelkem füleinek. A világon legostobábbnak éreztem magamat. Mennyi mindent tudnak ezek a rikkancsfiúk, amit én nem tudok! És mégis - hogyan tudjam ezt megmagyarázni? - valahogy úgy éreztem, hogy én sokkal különb, okosabb volnék náluk, ha... ha... ha ez az átok nem nehezedne rám. Úgy jártam a nagy, idegen városban, mint egy félreismert zseni, egy trónjafosztott király; de ez nem vigasztalás, hanem keserűség, elégedetlenség, kínszenvedés volt, mint a megalázott, elszegényedett ember élete, aki valaha „jobb napokat látott”.

Végre leültem egy nagy kőtuskóra egy kapu mellett. Halálos fáradtságot éreztem: már majd egy egész napon át talpon voltam. Mégsem tudtam sokáig ülve maradni, mert minden percben féltem, hogy valaki rám szól, amiért ott ülök, aztán meg türelmetlen voltam, izgatott a színes utca, egyszer csak azt veszem észre, hogy megint talpon vagyok, és egy nagy mozi színes rémképes plakátait nézem, melyek fölött éppen most gyúlt ki sercegve, vakítva az acetilénlámpa, habár még egész világos volt.

Mindig vágyam volt a mozi, és sohasem jutottam hozzá.

Aztán továbbhajtott az éhség. A szomszéd kapu alatt pogácsákat, kifliket láttam, tűnődtem, hogy mi lehet az áruk. Hátha lopnék egyet? Az áruló asszony sokszor nem nézett oda. Vagy jobb lenne koldulni? De ehhez még sokkal több bátorság kell. Végre is gyáván továbbmentem.

Megint megálltam egy könyvkirakat előtt. A könyvek látása csodálatos érzéseket keltett bennem. Elfeledett élvezetek homályos utóízei voltak ezek az érzések, és elkeseredés azon, hogy ezeket az élvezeteket még csak emlékemben sem tudom igazán felidézni. Egy tág világot sejtettem bután az üveg és a betűk mögött, az én igazi világomat, amelybe most nem tudok visszatérni. Úgy ácsorogtam a fényes, vastag üvegű kirakatok előtt, mint a dongó dong egyre az ablaküvegnél, és nekicsapódik százszor is, mégis át akar törni rajta, akarja a lehetetlent, mert vonzza a fény, mely az üveg mögül árad.

Okmány... iskolai bizonyítvány... ilyen szók jártak az eszemben folyvást. De közben százszor is visszakullogtam kancsalul a kiflisbolt felé. Az éhségnél azonban még szinte jobban gyötört a szomjúság. Ekkor egy néptelen kávéház terasza előtt mentem el, ahol egy úr ült, aki elé a pincér éppen most tett le egyszerre három pohár vizet. Egy gyerek, kisebb nálam, közönséges ruhájú, megállt a korlát előtt, és így szólt:

- Bácsi kérem, szabad az egyik pohár vizet meginni?

Az úr bólintott. A gyerek átnyúlt a korláton, felhajtotta a pohár vizet.

- Köszönöm - mondta, és elszaladt.

Gondolkoztam, ne kövessem-e példáját. Soká tűnődtem, míg végre az úr felkelt, és elment. Ekkor, hirtelen merészséggel benyúltam én is, és azt a poharat, amelyikből az úr ivott, végig kiittam. Nem mertem a teli poharat kivenni.

Amint az italt leemeltem ajkamról, előttem állt a pincér, és tarkón ütött.

- Ezek az utcakölykök vérszemet kapnak.

Megsemmissülve párologtam tovább. A kiflisbolt még mindig csábított, de most már szó sem lehetett merészebb lépésről. Egy sötét mellékutcába vonultam, gyümölcstelen tűnődésre. Csak most néztem felfelé, és most bámultam el, hogy milyen nagyok a házak. Az égből alig látszott egy csík, melyen már feltűntek a csillagok. A gázlámpáknál magányos hölgyek ácsorogtak. Bérkocsiállomás volt az ucca elején.

A világos ablakokon át néhol egy-egy szép csillárt láttam. Zongora és női ének hallatszott egy helyütt. A magassföldszintek alatt szalatrín²¹-helyiségek voltak. Valahol nagy mosókonyhaszag ütötte meg orromat. Az egyik szalatrínablak kőpárkányán néhány száraz kenyérhéj hevert, melyekből kirágták a belet. Látszott a fogak nyoma. Felvettem a piszkos, kemény, szinte megkövesedett darabokat, és megettem. Hogy kopogtak a fogam alatt!

És mentem.

Messze egy helyütt szabad teret és sötét lombokat láttam. Ott volt a Városliget. Előtte pompásan világított tér, hol automobilmek száguldtak, zene hallott a fényben úszó kávéházak teraszairól, elegáns nép tolongott. Egy nőt láttam, csodaszépet és gyönyörű ruhában, mindenki utánanézett, lila rózsás selyemruha volt rajta, a villanylámpák fénye körülsimogatta az arcát. Szinte csodálkoztam, hogy nekem is szabad ilyen szépet látni. De aztán megint úgy tűnt fel, mintha már sok-sok ilyen szépet láttam volna, mintha álmaim mindig a szépség birodalmában folynának, mintha jogom volna a szépségekhez, és igazságtalanul volnék elzárva tőlük. Valami gyűlöletet éreztem a világ iránt, s egyúttal nagy belső gőgöt arra a gondolatra, hogy például azok közül a rikkancsok közül, akikkel ma beszéltem, bizonyára egyik sem él oly álmokat, mint én. Ó, csak mindig lehetne aludni! És ne feledném el úgy, amit álmodom!

Kerültem a fényt, egy sötét, magányos útra vánszorogtam álmosan, elhatározva, hogy ha másképp nem, lefekszem a földre, és ott alszom. De megláttam egy padot, és illendőbbnek találtam arra nyújtózni, bármilyen kemény volt. Nemsokára úgy éreztem, mintha puha párnák közt feküdnék, és valóban úgy is volt. Ott feküdtem jó puha ágyamban, és azon gondolkodtam, hogy megint folytatódott az a borzasztó álmom, és milyen kalandos lett most egyszerre! És hogy ma iskolába kell menni, de még nagyon korán lehet. Milyen jó felébredni ezekből a borzasztó, nyomasztó álmokból! Nyújtózkodtam. Vajon sose lesz ennek vége? Még az egész testem fáj: nagyon kényelmetlen helyzetben alhattam. Hány óra lehet? Még tán van annyi idő, hogy a feladványokat egy kicsit átnézzem. De előbb átgondoltam jól az álmomat, hogy ne feledjem el, és fel tudjam írni.

De miközben az álmomon kérődztem, egyszerre csak megint azt kezdtem érezni, hogy csakugyan ott fekszem a kemény, ligeti padon, és a fejemet borzasztóan nyomja a pad karfája, és hogy lehetetlen így aludni. Valami hang is megszólalt fölöttem:

- Öcskös, ne aludj itt, mert bekísér a rendőr.

Feltápáskodtam, és eltámolyogtam; meg se néztem, ki szólt hozzám. Egy padon nőt és férfit láttam összebújva. Addig mentem, míg megint teljesen magányos helyre értem. Alig tudtam magamról az álmoságtól. Körülnézve beosontam a bokrok közé, ott a sötétben és fűben levettem magam. Egy perc alatt megint meleg ágyamban voltam, és bosszankodtam ezen az újabb intermezzón.

Mennyire hasonlít ez az álom még a kalandosabb színeiben is a valósághoz! Nincs benne semmi lehetetlen, semmi homály, semmi ugrálás, mint az álmokban szokott.

²¹ alagsori

Egész délelőtt foglalkoztatott az álmom, az iskolában is szórakozott voltam. Azonban most nem tűnt fel olyan borzasztónak a dolog, inkább csak nagyon érdekesnek; tegnapi boldogtalanságomat józanabban nézve, határozottan egy kissé túlzottnak találtam.

Görögóra után odamentem Darvas tanár úrhoz, akiről tudtam, hogy nagy könyvtára van.

- Tanár úr, kérem, nagyon szeretnék valami tudományos könyvet olvasni az álmokról, kérem a tanár urat, legyen szíves nekem ajánlani egyet.

- Hát hogy jött kedve ilyeneket olvasni?

- Engem ez nagyon érdekel.

Darvas egy kicsit gondolkodott:

- Jól van, fiam, nekem magamnak is vannak erről könyveim, ha délután felkeres a lakásomon, szívesen megmutatom őket, és aztán kiválogathatja, melyikre van kedve.

Délután borzasztóan elálmosodtam, s szinte akaratom ellenére ledőltem egy kicsit a díványra, mialatt folyton azt éreztem, hogy a fűvön fekszem, és a hideg harmattól egészen átmedvesedik a ruhám.

Darvashoz nagy büszkeséggel és örömmel mentem. A diákok közül senki sem volt még a lakásán, és általában nehéz volt hozzá közel jutni. Magányos ember volt, és a végletekig szóotalan.

- Pali nyolc nyelven hallgat - szokták róla mondani.

Valóban mindenféle nyelven értett, és mindenhez értett; de ezt mindig csak véletlenül lehetett róla megtudni. Az iskolában szorosán a tárgyhoz tartotta magát, nem tett kitéréseket, nem fitogtatta kelleetlen tudását, mint a tanárok szokták. Általában valami csodálatosan hiányzott belőle a közlés vágya. Egyike volt a legműveltebb embereknek, de tudtommal soha egy szót sem írt, ebben az országban, ahol aki már két könyvet olvasott, jogosítva hiszi magát egy harmadikat csinálni.

Végtelen nyugalom és flegma jellemezte az iskolában is. Feltette a kérdést, és várt, akár percekig. Azalatt nagy nyomasztó csendek voltak. Néha úgy látszott, hogy ő az az ember, akinek nincs köze senkihez. Sem rokonairól, sem barátairól nem tudott senki semmit (pedig a diákok tanáraiknak minden dolgát szeretik kikutatni). Mindig egyedül sétált. Csak a kisgyermeket szerette; azokkal szívesen tréfálgatott; de velünk, nagyobbakkal, rendesen hideg volt és visszautasító, anélkül hogy goromba vagy udvariatlan is lett volna.

Nekem mindenképp nagyon imponált. Azt szerettem képzelni, hogy titokban valami nagy művön dolgozik, amivel majd egyszer csak meglepi a világot. Ez azonban, mint később megtudtam, nem volt igaz.

Darvas egy nagy íróasztal mögött ült, és a rendetlenül felhalmozott könyvektől alig látszott. Óriási csibuk volt a szájában. A szobában mindenütt könyvek heverték. Díványon, ágyon, székeken. Még a földön is, a fal mellett, düledező könyvtornyok voltak felhalmozva. Az éjjeliszekrényen is állt egy nagy torony. És e könyvek közül alig látszott ki a kis emberke, mint a kukac a sajtból.

Ő, aki oly nagy tekintély volt az iskolában, itt, a saját könyvei közt, kicsinek és gyámoltalannak tűnt föl.

- Éppen kerestem a maga számára a könyveket - mondta. - De alig lehet itt megtalálni valamit.

És tehetetlenül nézett körül.

Hosszas keresés kezdődött. Darvas szótalán, szemmel láthatólag kissé zavartan rakosgatta a könyveket, olykor céltalan is, ide-oda.

- De tanár úr, kérem, ne tessék fáradni miattam.

Nem felelt; kutatott tovább szigorúan. És előjöttek mindenféle könyvek, német, angol, francia lélektani munkák, vaskos kötetek, csodálatos címekkel. *L'Automatisme Psychologique...*²² *The Dissociation of a Personality...*²³ Angol volt a legtöbb. Eleget tudtam franciául és németül, hogy ezeknek a címeit is körülbelül megérthessem, és ezek izgattak leginkább.

Egy pillanatra megint különös emlékezés, sejtelmes borzongás futott végig rajtam. Úgy éreztem magamat, mint a szökött asztalosinas, aki a könyvesbolt kirakata előtt állt.

Félig értve, izgatottan bámultam a könyvekre. A címek és szavak mögött mindenfélét sejtettem.

- Mi az a személyiség-megoszlás²⁴?

Darvas felelni kezdett kérdéseimre, és nemsokára észrevettem rajta, milyen élvezetet okoz neki ezekről a dolgokról velem beszélni. Szerénységemet akkor kissé meghökkentette ez: mit akar velem, gyerekkel, mikor nem egy derék és művelt nagy embert találhatott volna maga körül? Azóta sokat gondolkoztam erről, és beláttam, hogy voltaképp én voltam az, aki feloldottam esztendő, makacs hallgatását. Én voltam az első, aki kérdeztem őt azokról a dolgokról, amik szellemét foglalkoztatták: eddig senkivel sem beszélt, egyszerűen azért, mert nem kérdezték. Egész nyomasztó hallgatása igazában akaratgyengeségből származott. Hiányzott belőle minden kezdeményezés arra, hogy emberekkel megismerkedjék, vagy velük a szükségeseken kívül több szót is váltson. Ekként maga maradt egész idejével, és ezt az időt olvasásra fordította, minthogy már ez volt az egyetlen foglalkozás, amivel csöndben, azon a kerékvágáson, melybe diákkorában beleindították, és minden újabb fordulás vagy kezdeményezés nélkül, eltölteni tudta. Az olvasás, még a könyvekből való nyelvtanulás is egészen gépies munka, egyszer megindulva, semmi külön akaratműködést többé nem kíván. Az ember hagyja átömlni, átzúgni szellemén a könyveket, mint a folyó medrén a vizeket. Az ár jön, lerakja iszapját, és megy megint, míg nem a sok iszaptól eldugul, elülededik az egész meder.

Darvas így lustaságból lett a nagy tanuló és eleven lexikon, és akaratgyöngeségből lett hallgatagságával imponáló szigorú tanár. Az emberek vonakodtak közeledni hozzá; én, gyermek, kellettem, hogy őt kérdezni merjem, és felfedeztessem vele a beszélés kékjét. Azt hiszem, ez a velem való megbarátkozás évek óta a legnagyobb esemény volt lelki életében. Más ember lett egyszerre. Beszélt. Miután látta, hogy a téma engem módfelett érdekel, kiöntötte egész gazdag tudását a lélektan mindazon kuriózumairól, melyek az álmokkal összefüggésben állnak.

Mert ezt a különös olvasót elsősorban a kuriózumok foglalkoztatták. Amit más ember is tudni szokott, az alig bírt érdeklődni előtte. Magányos életének egyetlen értéke önmaga előtt az volt, hogy olyanokat tud, mint senki körülötte. S az abnormis pszichológia tényei - oly fontosak a mai filozófiában - az ő számára kuriózumok voltak, semmi más. És így ismertem meg tőle a személyiségszétszakadás híres eseteit, az amerikai papét, aki egy utazás közben egyszerre csak elfelejtette, hogy ő ki és mi, elfelejtette egész addigi életét, új életet kényszerült kezdeni,

²² a pszichológiai automatizmus, Pierre Janet (1859-1947)

²³ Egy személyiség megoszlása, Morton Prince (1854-1929)

²⁴ a szkizofrénia magyarításának korai kísérlete

fűszerüzletet nyitott. Egy szép reggel megint papnak ébredt, és nem tudta elképzelni, hogyan került a fűszeresboltba. Megismertem a Miss Beauchamps történetét, akinek egyszerre négyhat énje is volt, melyek kölcsönösen nem emlékeztek egymásra, felváltva ébredtek létre, és csak közvetve, mások útján értesültek egymás cselekedeteiről. Az egyik én jó volt, a másik rossz, amit B. I. akart, B. III. nem akarta²⁵, egymás terveit rontották, egymás magaviseletén megbotránkoztak, sőt B. III. ingerkedő leveleket írt B. I.-nek, melyeket a jámbor lány nagy megdöbbenéssel talált az asztalán, mikor magához tért. A Janet médiumairól is beszélt, Léonie-ről és Lucie-ről, hölgyekről, akiknek két lelkük volt egyazon időben, az egyik lélek a kezét, a másik az ajkat tartá hatalmában, az egyik írásban, a másik szóban fejezte ki gondolatait, és egymásról semmit sem tudtak.

Elkábulva, borzadva mentem Darvastól haza. Milyen rejtelmek vannak a világon, és milyen rejtelmeket hordoz az ember önmagában! Nem gondoltam semmi misztikus megoldásra; sokkal józanabb fiú voltam, és valóságos materialista; de majdnem kétségbeestem arra a gondolatra, hogy nekem is valami ilyen borzasztó idegbetegségem van, orvoshoz kell mennem; nemde két énem van nekem is, két nagyon különböző énem?

Egy pillanatra szinte bizonyosra vettem, hogy bennem is személyiségmegoszlás állt elő, és zokogni volt kedvem arra az egészséges és vidám fiúra gondolva, akinek még tegnapelőtt éreztem magamat. Ah, hát én is olyan szerencsétlen eset leszek, akiről az orvosok írnak könyveket, az emberek szájalma és szomorú kuriózum?

De egy kis nyugodtabb gondolkodással rájöttem, hogy az én esetemnek semmi köze ezekhez a híres személyiségmegoszlásokhoz. Hisz ezeknél éppen az teszi a megoszlást, hogy az egyik személyiség nem tud a másiktól, nem rendelkezik a másiknak emlékeivel; de különben mind a kettő teljességgel a valóságban él. Nálam azonban az egyik személy csak álomban él, és a különös nyomasztó dolog éppen az, hogy a másik tud erről. Elfogulatlanul nézve az én esetemet, voltaképp csak annyit mondhatok róla, hogy az egy közönséges folytatólagos álom, igaz, hogy nagyon kellemetlen álom, de az ébrenlétbe nem nyúlik bele, és valószínűleg majd elmúlik. Nem szólok róla senkinek. Csak egy rossz álom.

De volt már rá eset, hogy egy álom ilyen sokáig, ilyen makacsul, ilyen szabályosan kitartott volna? És lehet-e elhinni, hogy álom az, ami ilyen részletes és reális? ami ilyen pontos, aminek ennyi valóságíze van? Hisz sokszor inkább úgy tűnik fel, hogy ez az álom az életemnél valóságosabb, és el tudnám hinni, hogy ez a szép élet az álom...

Persze, komolyan nem gondoltam még erre.

Este nagyon sokáig hánykódtam az ágyamon, pedig most nem is védekeztem az elalvás ellen, sőt aggodalmasan kíváncsi voltam, mi fog történni a szegény kis szökött asztalosinással a nagy, idegen városban.

Olyan volt ez, mintha olvasás helyett átélnék egy regényt; őszintén szólva, egy kicsit rosszabb az olvasásnál, de azért elég gyerek voltam még, hogy kíváncsi legyek a folytatására.

De ezt a folytatást akkor nem tudtam meg.

Valóban arra, hogy mi történt velem ezen az éjszakán - ha éjszakának nevezhetem azt, ami a másik életemnek nappala volt -, reggel már nem tudtam visszaemlékezni. Tudom hogy az ébredés percében még tolongott előttem néhány zavaros kép: déli liget, utcák, autók, éhség,

²⁵ Így jelöli Morton Prince, a híres orvos, aki Miss Beauchamps életrajzát megírta, az egyes személyiségeket. (Babits Mihály jegyzete)

lárma, arcok, de mindjárt összefolytak, és mire kidörzsöltem az álmat szemeimből, és megpróbálhattam volna átgondolni, semmi sem jutott az eszembe.

Azt hittem, a másnapi „folytatás” majd visszahozza az emlékeket is. De másnap megint nem tudtam emlékezni semmire.

És harmadnap már abban sem voltam bizonyos, folytatódott-e egyáltalán az éjjeli álmom vagy sem.

És nemsokára azon gondolkodtam - és bevallom, bizonyos sajnálattal gondoltam rá -, nem szűnt-e meg egészen az én mindennapos, gonosz, lidércnyomásos álmom?

Pedig abban bizonyos voltam, hogy kora gyermekkoromtól fogva tartott mostanig.

V.

És bár most szünni látszott, emléke megmaradt, és én nem tekinthettem többé magam oly embernek, mint más. Külsőleg ugyan nem változott az életem semmit. Sőt, az első kétségbeesés után bizonyos reakció állt be, az egészséges gyermeki kedély reakciója. Megint a vidám és kedves gyermek lettem. Aki szép, lelkes arcomba nézett, dehogy gondolta volna, hogy kínok, csúfságok és ínségek emlékét is őrzi a koponyám. Dehogy gondolta volna, hogy evvel a kezemmel (vajon evvel-e? vajon ugyanebben a testben voltam akkor is? mintha sokkal soványabb lettem volna és csúnyább...), hogy a kezemmel mily undok szolgálai munkákat végeztem, és mily csúnyán vertem egy háromesztendő kis fiút.

De én ezeket el nem feledhettem többé, mert ezek az emlékek nem egy álom emlékei voltak, hanem éppoly intenzív, valóságos emlékek, mint a többi. S ritka is volt eleinte a nap, amikor eszembe ne jutottak volna, mindig a szégyen, az önmagam előtt való megalázottság érzésével. Mily iszonyú szégyent okozott például az, mikor elgondoltam, hogy egész éber erkölcsi érzésem tehetetlen volt az álmomban, és hogy például az asztalosinas, szökve, csatangolva, még csak egy csöpp megbánást sem érzett a kékre vert kisgyerek miatt, hogy szívesen lopott volna, ha nem lett volna gyáva, és így tovább. Mennyiért tennék ilyesmiket én? De ki tudja, talán akkor bújt ki az igazi énem, amit a nevelés elfojtott bennem, és tulajdonképpen valóban ilyen rossz vagyok.

Nem kell hinni, hogy mindig ezek a gondolatok foglalkoztattak volna. Az élet sok széppel kínált, és én tudtam élvezni nagyon. Már a bajuszom ütögetett. Dzsizi, a nagy, fekete Dzsizi szemközt lakott velünk, és az ablakon át jeleket váltottunk egymással. Háromféle jelünk volt, amelyekből ábécét állítottunk össze, és egész délutánokba került, míg két-három szót tudtunk egymásnak üzeni. Később úgy találtam, hogy nincs a világon szebb leány, mint a Szander Nellike. De elég hamar felfedeztem, hogy a legtöbb lány szép, sőt nagyon szép.

A városban kezdtem felnőtt fiatalemszámba menni. Minden társaságban kényeztettek és szerettek. De legnagyobb élvezetem és fő foglalkozásom továbbra is az olvasás és tanulás maradt. Mindenre volt időm. Megtanultam angolul. Pajtásaim előtt korlátlan tekintélyt élveztem. A tanárain mindenképp kitüntettek; az önképzőkörbe olyan dolgozatokat nyújtottam be, hogy Kákay Náci, aki végre elérve régi vágyát, a kör vezető tanára lett (voltak is azóta nagy veszekedések a körben), kijelentette, hogy nálam különb zsenit még nem látott. Pedig ő sokat látott: minden második diákban zsenit látott. Még muzsikáltam is. Esténként Simonffyékhoz jártam; hegedültem, Alice pedig zongorán kísért. Néhány koncerten is felléptem.

Tehetségem és tudásom mindenki elismerte. A helyi lapok cikkeket kértek tőlem. Sőt egy fővárosi, népszerű tudományos folyóirat hozta az álmokról szóló filozofikus dolgozatomat.

Matematikai és filozófiai olvasmányok foglalkoztattak leginkább. A világ titkaiba szerettem volna belátni. A legnagyobb öröm és diadal fogott el, ha nagy magasságokig és mélységekig jutott, nagy nehézségeken tört keresztül szellemem. Mintha önmagam előtt akartam volna bebizonyítani, hogy messze látok. Mikor belefáradtam a tanulásba, kimentem a papírmalomba, a kis patak deszkahídja mellé, ahova hajdan a majálisról félrelopóztam, ahol a segéd úr rúgása először juttatta tudatomba szörnyű álmomat. Itt filozofáltam magamnak, fiatalos, romantikus filozófiával. A tézisem volt:

„Ez az élet csak alkalom arra, hogy a világ részben öntudatra jusson.”

- És így nem mindegy - kérdeztem magamtól -, hogy X-nek, vagy Y-nak az élete-e? Egyszerűen egy más részét éli át a világnak. Érdemes oly nagyon komédiázni miatta? Mi ez az egész élet?

Sokszor gondoltam most is rá, hogy talán csak egy pompás álmokkép. És kísértetiesen hazajárt az eszembe az a másik álmokkép, amely úgy hasonlított a valósághoz.

Darvashoz gyakran ellátogattam, és hordtam tőle az álmokról szóló könyveket. A korkülönbség dacára egész meleg barátság fejlődött közöttünk, amelyben én voltam a fölényesebb fél. Neki több szüksége volt reám, mint nekem őrá. Aztán, bár ő sokkal többet tudott, mint én, az én tudásom valahogy nagyobb jelentőségű tudás volt, és nekem adott előnyt. Ami neki csak adat volt és kuriózum, az én lelkemben érzelmi és esztétikai értékeket nyert. Darvasnak például semmi érzéke sem volt a költészet iránt. Mindazáltal kevés embert ismertem, aki oly járatos lett volna a nagy költők műveiben, mint ő; de számára ezek csak kortörténeti adatgyűjtemények voltak. Én lelkes érzéseimmel jól kiegészítettem ezt a hideg kedélyt, és kölcsönösen imponáltunk egymásnak.

A Darvas lélektani könyvei folyton az álmom körül utaztatták a szellememet. De máskülönb is, hol itt, hol ott, egyre akadt valami, ami rá emlékeztetett. Ilyenek voltak különösen eleinte a ráismerések. Például Martonek főhadnagyban, aki már azelőtt is különösen és ellenszenvesen ismerősnek tetszett, azóta mindig a mester első segédét láttam. Simonffyné, az ideges és gögös úriasszony, ellenállhatatlanul a mester fúriafeleségét idézte eszembe.

Az apámban is ráismertem valakire. Ez időben többször beszéltem neki arról, hogy majd matematikai tanulmányokra akarok az egyetemen beiratkozni. Ő nem helyezte a pályaválasztásomat.

- Légy jogász - szokta mondani. - Egy eszes jogászból Magyarországon minden lehet.

De én megmaradtam elhatározásom mellett. Ekkor vállat vont:

- Tégy a kedved szerint. Elvégre a te dolgod.

Ekkor talán a hanghordozásából megismertem benne azt az úriembert, akit álmomban a könyvesbolt előtt láttam, és megszólítottam, és aki oly visszautasítólag felelt:

- Nem vagyok én munkaközvetítő.

Ezek a ráismerések mindig bizonyos rossz érzéssel, megdöbbenő és nyomasztó hangulattal jártak. Mért volt például oly kellemetlen látnom Fazekast, csontos képű, karikás szemű, kelletlen iskolatársamat már régebb idők óta? Csak most jutottam rá, hogy azért, mert a második segédre emlékeztetett, asztaloséletemnek erre a sötét, szótlán statisztájára. És így lassan megismertem lassanként a többit is mind. Hódi Karcsi, aki olyan pompásakat tudott kacagni, nyilván a legfiatalabb asztalossegédet reprodukálta. És ami legsodálatosabb, Horvát-nak, a derék, szegény Horvát Ivánnak, a legszorgalmasabb fiúnak egy beszédfordulatában ráismertem arra a rikkancsfiúra, akit az utcán megszólítottam. Krausz is az egyik rikkancsfiúra emlékeztetett.

Teljesen rendszertelenek voltak ezek a megfelelések, s rendszeren csodálkozást és megdöbbenést keltettek bennem. Így például Kincsesé. A világeért sem tudtam megérteni, mért tűnt fel nekem mindig úgy, hogy ez az ember nemcsak hasonlít a mesterhez, hanem *ugyanaz*. Megtelepedett a városunkban mint építészeti vállalkozó, úgy látszik, rosszul ment az üzlete, a bornak adta magát, a Mexikó vendéglőben tartotta az irodáját is. Egyébként talán nem is volt rossz ember, sohasem volt vele semmi dolgom.

A személyeken kívül néha helyzetekre és eseményekre is ráismertem, éspedig részben olyanokra, melyek régebben történtek, még asztalosinasságom régibb idejében, vagy még régebben. De ami legaggasztóbb volt, gyakran olyan dolgokra ismertem rá, amelyek ha megtörténtek álmomban, csak azóta, a városba szökésem óta történhettek. És ez volt egyik fő okom azt hinni, hogy az álmom nem szűnt meg, csak valahogyan a tudatom alá került egy időre. Hogy az a sötét és nyomasztó *másik* élet most is itt húzódik valahol a hátam mögött, és kísér, mint az árnyék, bár nem mindig látom.

Csak néhány dolgot mondok el.

Az egyik még az iskolában történt. Egyszer hirdetmény érkezett arról, hogy egy fiút az ország összes középiskoláiból kizártak; szokás volt nálunk az ilyeneket elrettentő például a diákoknak felolvasni. Az illető fiú naiv szélhámosságot akart elkövetni: ellopta egy társának a bizonyítványát, és azzal próbált más intézetbe beiratkozni.

- Szegény fiú - gondoltam, míg a tanár egykedvűen morzsolta a hirdetés szövegét -, milyen furcsa: hát ő másnak a neve alatt akarta leélni életét?

És ekkor egyszerre mintha valaki felelt volna a kérdéseimre, éreztem, hogy *én is ezt csináltam*. Fogalmam sem volt, hogyan, de éreztem, hogy én is bizonyítványt loptam, és másnak a neve alatt akartam leélni életemet.

Mondanom sem kell, milyen lelki kínokat okozott nekem ez a tudat. Érzékeny lelkiismeretem fellázadt a gondolatra, hogy egy szélhámost hordozok magamban.

De semmi bizonyosat nem tudtam meg sokáig.

A másik különös dolog az adóhivatalban történt, ahova magam mentem el, az érettségi díjamat lefizetni. Június első napjaiban volt, a felek izzadva vártak a rácsok előtt, és mögöttük ingujjban ültek a hivatalnokok. Roppant nagy uraknak érezték magukat, fölényesen tréfálkoztak, pompás pózzal tudták a könyörgéseket és sürgetéseket meg nem hallani, néha leeresztették a farácsot, és kimentek. Kivált a pénztáros, egy sárga bajszerű, ráncos homlokú ember, élcelődött hatalomittasan:

- Jöjjenek a kukacosok - kiáltotta nagy hangon.

Jöttek az utalványokkal azok, akik selyemhernyókat váltottak be. Vén parasztok, ólomgombos pruszlikkal, papucsos, röpikés²⁶ pórleányok, fekete mellkeszkenőjük alatt rejtegetett adókönyvecskékkel. A helyiség piszkos volt és sivár. A föld tele papírszeméttel, behordott sárral és köpésekkel. A sárgára festett fa tintafoltoktól és faragásoktól tarkállt. A kék és fehér aktákon sötétebb mezőkben ülepedett meg a por. A tarka, sodrott zsinór, mint maga a papír is, mállani látszott e porban és hőségben. A nagy, rubrikás könyvek és lapok szinte avasodtak. A hivatalnokok levetett kezelői egymásba dugva álltak az íróasztalok polcain. A falon a királynak és királynőnek fiatalkori képe üveg nélkül romlott. Minden csúnya volt és piszkos.

És én, aki otthon oly szép, gazdag, finom környezetben éltem, egyszerre egészen váratlanul olyasmit éreztem, hogy ebben a poros, rideg hivatalszobában *itthon* vagyok, itt vagyok igazán csak itthon. Megismertem ezt a sivárságot, ezt a cigarettás levegőt, ezeket a kellemetlen arcokat. Egy pillanatra úgy éreztem, hogy álmaim életébe ébredtem ismét bele. És most egész bizonyos voltam, hogy ez a második élet ma is tart még, és hogy egy ilyen hivatalszoba nevezetes szerepet játszik benne. Azóta érzem azt a leküzdhetetlen ellenszenvet minden hivatalszoba ellen.

²⁶ rövid, bő nyári kabátot viselő

Még egy különös dolgot észleltem magamon, és ez bizonyos vad és nyers érzékiség volt, mely néha váratlanul kibukkant bennem, és teljesen ellentétben látszott lenni egyéb természetemmel.

A női szépség régen izgatott, mohón élveztem mindent, amit ebből otthonomban, színházban és az utcán látnom adatott, szép úrihölgyek között nevelkedett finom érzékem még a női toalett apróbb és szubtilisabb²⁷ szépségeiben is megtanított gyönyörködni; az a pár kedves gyerekszerem, amit éreztem, szentté tette előttem a női test minden részét, minden mozdulatát, és még inkább szentté tette volna édesanyám szépsége (melynek az évek nem látszottak ártani), ha egy idő óta ama borzasztó emlék nem kísértett volna mögöttem. A képeket és főleg szobrokat, melyek a meztelen szépséget ábrázolták, úgy tekintettem, mint egy előttem még rejtőző istenség bálványképeit, s a szépségnek ez a légköre legérezkibb vágyaimat is megszentelte és megtisztította, minden vágyam egy szép és költői imádság volt az ismeretlen istenség felé.

Mikor egyszer hosszabb időt Pesten töltöttünk, elhatároztam, hogy leküzdve szemérmemet és féltékenységemet, elmegyek egyhez az utca leányai közül. Soha ezekről a dolgokról egyetlen pajtásommal sem beszéltem, ez az elhatározás is egészen magamtól eredt. Talán a kíváncsiság vitt rá, mint akkor gondoltam, ezt is meg akartam már ismerni, szinte tökéletlen embernek éreztem magamat nélküle: férfivá akartam már válni, olyanná, mint más, a természet engedelmes fiává, szinte restelltem már, azt hittem, hogy az emberek a szememből olvassák ki, hogy még nem ismerem a nőket. A bátorság, az akarat, a férfiasság próbájának tekintettem ezt a dolgot.

Napokkal előbb kinéztem az utcát, a helyet, és egy este némi lelki küzdelem után odaléptem az egyik hölgyhöz. Amint a szobájába értünk, egyszerre nem éreztem semmi vágyat, mint ahogy a fogfájás egyszerre elmúlik a fogorvos rendelőszobájában. Pedig ott vetkezett előttem, és láttam a meztelen combjait a deltás harisnyakötővel, láttam a mellét felszabadulni a szoros melltartókból.

Mellém feküdt.

- Fél tőlem, édes? - kérdezte.

Azok a módok, amikkel vágyamat fel akarta kelteni, undorítónak tűntek fel előttem. Az egész szoba oly rideg volt, a csupasz falak, az alacsony mosdó, az ágy, az éjjeliszekrény a félig kiégett villanykörtevel, minden az üzleti és efemér²⁸ rendeltetést hangsúlyozta. Olyan távol éreztem magamat mindentől, amiben eddig otthonos voltam, ami szép, kedvelt és vágyott dolog volt előttem, hogy csodálkoztam rajta, hogyan kerülhettem ide, és hogy én vagyok-e én? Mint az arisztokrata, aki piszok közé kerül. Az egész jelenet egyáltalán nem tette az erotikus szépségek benyomását, ahogyan erről eddig nekem fogalmam volt, inkább komikus volt és visszataszító.

De kényszerítettem magamat, és a nő felé fordultam, és a hajára fektettem arcomat. És valami pacsuliillat csapott meg a hajból, úgy tetszett, hogy nagyon-nagyon ismerős illat, és ebben a pillanatban egyszerre, váratlan más színben láttam mindent. Egyszerre örült, vad vágy támadt bennem, nem láttam többé a környezetből semmit, nem gondoltam többé szépségre, csúnyságra, nem láttam, éreztem mást, mint a meztelen húst, a női húst mellettem, alattam. Egyszerre, mintha kicseréltek volna, nem voltam más többé, mint párzó állat, mely a buta kéjt figyeli.

²⁷ igen finom, árnyalatos (latin)

²⁸ átmeneti jellegű

És szinte bizonyosra veszem, hogy akkor, egy pillanatra, felébredtem - *felébredtem a másik létemre*. Igen, felébredtem, reggel volt bizonyosan, kora reggel, a szomszéd ágyakban horkolhattak, és én állati, kelletlen elégtelenséggel dühösen nyújtózkodtam a bemocskolt ágyban. De ez csak egy percig tartott, egy perc múlva már megint én voltam, Táborny Elemér, a szép, kedves úrifú.

- Jöjjön máskor is hozzám, pubika - mondta a leány, amint kimentünk az ajtón, és (szentimentális fiatal leánynak látszott) meg akarta csókolni az arcomat. Én azonban önkénytelenül elfordultam. De mindjárt észrevettem, hogy ez nagyon rosszul esett neki, és azután én magam csókoltam meg őt.

És sohase éreztem még oly undorodva, mint akkor, mikor az este hazafelé mentem, hogy másvalaki is él és lakozik bennem, egy buta, durva, érzéki piszokban fürdő, önző és boldogtalan teremtes, akit utálok, és aki szintén, szintén én vagyok.

És így teltek az évek. És megismerkedtem Etelkával.

VI.

Egyetemet végeztem, az érettségít nagy diadalos kitüntetéssel tettem volt le, mint a gimnázium büszkesége. Apám már lemondott a politikai karrierról, melyet részemre álmodott, de azért nem akarta, hogy valaha professzor legyek.

- Elég vagyond van - mondta -, élj a birtokodon, kezeld és gyarapítsd, és amellet, ott csendben és vidéken, élhetsz a tudományodnak, ha akarsz. Ott csinálhatsz magadnak laboratóriumot, akár obszervatóriumot is, és vendégül láthatod a külföldi tudósokat. A Táboryak mind vidéken éltek, mind tudós emberek voltak, és egyúttal gazdaemberek. Szegény nagyapád egész életén át a szőlőlugasban olvasta Horatiust és Lucretiust. A dédapád a megye fizikusa²⁹ volt, és a házinyulakat boncolgatta. Te, matematikus, talán majd csillagokat fogsz vizsgálni.

Nemes, idealista lelkében egészen kiszínezte ezt az álmot. Nekem magamnak is tetszett ez. Nem vágytam a nagyvárosi életre, könyvekre vágytam, kedves, családi környezetre, nyugalomra.

Azt a nyarat egész famíliástól Velencében töltöttük.

Martonekék is velünk voltak. Martonek végre elvette Böskét, azóta százados lett, és egészen átváltozott: a donzsuanból békés, derék családapa vált, két nagyon bájos, csöpp leánykájuk volt, minden idejét az otthonnak szentelte. Tűnődtem néha, vajon az elegáns segéd úrral is történt-e ilyes változás? Az álmom alakjaira akaratlanul is úgy gondoltam mindig, mint valóságos emberekre, akik kívülem, valahol messze igazában élnek.

Egy gyönyörű délután a Lidó homokjában hevertem. Néztam a húgomat, Bözsikét, aki a kis Martonek gyerekekkel játszott, és ennivalóan bájosak voltak így hármásban. Bözsike most jött ki az intézetből, koszorúban viselte a haját, mosolygó, huncut arcocskája volt, és egészséges, fürgé leányteste. Gyerek volt a gyerekek között. A kicsinyek nekivetették magukat a hullámtörésnek, és nagyokat nevettek minden új hullámon, mely zúgva, fenyegetve közeledett feléjük, és mire hozzájuk ért, megszelídült, mint a gyenge apa, akinek minden feltett szigora elvész a gyermekei előtt.

És néztam a partot, a vibráló, zibongó partot, ahol gyönyörű asszonyok testhez tapadó, nedves trikókban feküdtek a napon, félig beleásva arany testeiket az arany fővenybe. Mint egy görög part, meztelen istennőkkel.

És eszembe jutott Tintoretto napfényjátéka az asszonyi testen, eszembe jutott Veronese. Tele volt a lelkem művészettel, szépséggel, életvággyal.

- Milyen szépek vagytok, ti, nők! - mondtam Bözsikének, aki szintén kijött a gyerekekkel a partra, mert esteledett, és a hullámverés is nagyon erőssé vált.

- Hát mi szebb, ezek-e, vagy akiket délelőtt a képeken láttunk? - kérdezte Bözsike nevetve.

- Ezek elevenek.

- Csak valld be, hogy ezek mégis jobban tetszenek.

Bözsike diadalmaskodni akart fölöttem. Sohasem tudta méltányolni az én rajongásomat könyvekért, képekért. Az ő friss lelke az élettel volt tele, neki minden halvány volt, ami

²⁹ főorvosa

nélkülözte a nevető élet erős színeit. Elkényeztetett, szép leányka volt, mindenki játszott vele, mindenki mulattatta, az élet a legszebb oldalát mutatta neki.

- Pedig a képek mégis szebbek - mondtam kamaszos, ingerkedő pózzal. Aztán filozofálni kezdtem:

- A természet csak nagy ritkán, véletlenül hoz létre valami elsőrendű szépséget. Az ő céljaihoz erre nincs is szüksége. A művészet pedig folyton, szándékosan erre törekszik.

Bözsike felhúzta a száját:

- Ha te egyszer okoskodni kezdesz...

- Aztán a művészet nemes és tiszta - folytattam. - A csirkeeszű, hiú és pletyka nőkből csak azt örökíti meg, ami isteni bennük: a szépségüket.

- Ugyan menj, te gonosz!

- A valóságban minden szépet és jót a csúnyának és rossznak valami köde és háttere vesz körül - mondtam elgondolkozva. Ezt már magamnak mondtam.

- Igaz, Elemér, még ma este valami meglepetés vár! - szólt egyszerre Böske.

- Meglepetés? Engem?

- Igen. Azt hiszem, már fönt is vannak a teraszon.

- Kicsoda? Ki van a teraszon?

- Találd ki. Egy szép leány. No, majd meglátod, ez nem olyan lány ám, mint a többi. Nem tudom, ha megismered, nem fogsz-e egészen másképp beszélni a nőkről.

Egyszerre kitaláltam.

- Etelka itt van?

Etelkáról már nagyon sokat hallottam, intézeti barátnője volt Bözsikének, aki tökéletesen szerelmes volt bele. Bakfislányok szoktak ilyen képtelenül rajongani egymásért. Bözsi valósággal remegett azért, hogy egypár sor levelet kapjon Etelkától, és kivált eleinte, alig tudott másról beszélni, mint róla.

- Etelka van itt?

Eszembe jutottak azok a finom, leányos betűk, amiket a húgomhoz címzett levelek borítékjain gyakran láttam. Ezeknek a betűknek az íróját fogom most megismerni.

Körüljártattam szememet a parton. Itt lenne ezek között? Nem, egyik sem lehet ő.

- Etelka fönn ül apáékkal a teraszon.

- És hogy kerül ide?

- Ők is itt nyaralnak. Etelkának az apja apa régi barátja.

Türelmetlen voltam, és tréfásan túloztam a türelmetlenségemet.

- Nem megyünk már mi is? Már késő van. És alighanem zivatar lesz.

Körös-körül a láthatár sötét volt, a szürke ég a szürke tengerrel összefolyt, mintha valami nagy ködkeret volna, e vidám, szépséges világ sötét kerete, háttere.

- Nem megyünk már?

Nemsokára a teraszon voltunk, ahol apa, édesanyánk, a nagymama, a nenne és Martonek ültek, és velük egy mosolygó, őszes bácsi és egy gyönyörű, fiatal leány.

Olajszín arca, bársony szeme és gyönyörű barna haja volt. Bájos komolysággal néztek a világba lelke ablakai a flórenci kalap naiv eresze alól. Minden mozdulatában önkénytelen nemességet és egyszerűséget éreztem. Valami boldog zavar fogott el. Máskor fesztelen és kedves voltam a leányokkal szemben, most ügyetlen és szótlan lettem. Egész este alig néztem rá, de egyre láttam őt.

A zene szólt. A pincérek szaladgáltak. Különc toalettű angol és zsidó hölgyek sétáltak a pallón. Alattunk a tenger mind hangosabban zúgott.

Etelka a nagymamát mulattatta, belebeszélve a hallócsövébe. Az öregasszony évek óta nem volt ilyen boldog. A főzésről már rég lemondani kényszerült, és most, mennél rosszabbul hallott, annál inkább csak egy vágy, álom, élvezet volt számára: beszélni, beszélgetni! Mily hálás volt annak, aki türelemmel hallgatta! Hát még aki beszélni is tudott hozzá!

A tenger, mint egy óriási szerpentintáncosnő, ütemre zilálta bőséges, végtelen, áttetsző selymeit. A gyerekek boldogan élvezték az édes, lágy, meleg zabajonét³⁰! Aztán befutottak nézni a kerekescorcsolyapályát. Idomtalan, komoly felhők gyülekeztek. Mi is bementünk. Nagy, tarka élet mozgott a főépületben. Bábeli nyelvzavar tolongott. Olyan különös volt látni, amint ebben a zűrzavaros, idegen tömegben járt, mozgott az én otthonom is, a kedves, otthonos arcok, mint egy úszó, kis, emberi sziget, mely elszakadt kontinensétől: apám erős férfiúi válla, a nenne kis, ezüstös feje. És Etelka, akit most láttam először, már éppoly otthonos, kedves arc volt, mint a többi, már odatartozni látszott a nagyvilágnak ehhez a kis szigetéhez, s úgy tűnt fel, mintha mindig hozzátartozott volna.

- Hova mentek holnap, Etelka? - kérdezte a nenne, és észrevettem, hogy Etelkáról rám néz, és rólam Etelkára. Benne előbb megfogamzott szerelmünk gondolata, mint bennünk magunkban.

Etelka még nem tudta, hova mennek.

- Nem szeretnék képeket nézni?

- Én nagyon szeretem, de apát nagyon kifárasztja, és azt akarja, hogy egyedül menjek.

- Hát menjünk együtt - mondta a nenne. - Elemér is velünk jön, és kalauzol.

Etelka felém fordult, mint egy régi ismerőshöz, mint egy játszótárshoz.

- Milyen boldog vagyok - gondoltam ezen az estén lefekvés előtt. - Mindenem megvan, ami csak szép és kívánatos. Mennyi szépség vesz körül! Milyen hálátlan is az ember: hogyha már semmi baja, csinál magának, ha másból nem, hát egy rossz álomból.

Nem gondoltam szerelemre, csak arra, hogy gyönyörködöm mindenben, ami gyönyörű. A szerelmet különben is egy kicsit romantikus képzelődésnek tartottam.

- Nem értem, hogy lehet valaki szerelmes egy nőbe - szoktam mondani -, mikor olyan szép valamennyi. Gyönyörködni kell bennük, de nem szabad nekik túlságos fontosságot tulajdonítani.

Egy régi olasz hotelban szálltunk volt meg a Riván, az apám már diákkora óta minden évben le szokott jönni Velencébe, és mindig oda szállt. Az egész hotel ismerős és otthonos volt már, a tulajdonosnőtől a pincérekig. Rendesen a lakosztályunk is ugyanaz volt minden évben. Édesapám nem szerette a magyarok járta helyeket, és a világért sem szállt volna a Lidón.

³⁰ pudingszerű édességet

- A magyarok és zsidók elrontanák Velencét, ha el lehetne rontani - mondta néha.

Reggel - elég késő reggel - mindig a nagy gőzösök tütülései és egy trombitazenekar próbái riasztottak fel. Félálomban heverve a fehér mennyezetes, szúnyoghálós ágyban, hosszan elhallgattam ezeket a különös trombitálásokat és tütüléseket. A legkedvesebb zaj volt ez lelkemnek, hálás voltam a harsonának, mely ismeretlen, sötét álmaimból ebbe a szép világba szólított. Ki tudja, mily szenvedések közül?

Ideges melankóliával pergettem a mézet a vajjas kenyérre. Ilyenkor talán az álom köde kóválygott még bennem, és lassan oszlott-foszlott, mint az eltűnt vonat nyomán a füst. De azt mondják, minden ideges ember így van: szomorúan ébred, és csak napközben, lassanként jön meg a kedve.

A régi Flórián egy színes, üveges cellájában találtuk Etelkát. Elhatároztuk, hogy az Accademiába megyünk.

- Menjünk gyalog - indítványozta Etelka.

- Szereti a velencei utcákat? - kérdeztem.

- Nagyon szeretem. Ez a Csönd városa: az egyetlen város a világon, ahol nem hallani kocsizörgést. Én nagyon szeretem a csöndet.

Valóban olyan volt ő, mint a Csönd tündére, és csak most eszméltem rá, hogy tegnap, a Lidón, a zene és tolongás között is Etelka a Csöndnek egy szigetében sétált, Etelkát mintha a Csönd tiszta atmoszférája kísérte volna körül. Mintha néhány lépésnyire tőle megnémult volna minden, és nagy, bársony szemei úgy fogták fel a lélek lármáját, mint a bársonyvánkosok a hangot. Sohasem tudok visszaemlékezni a hangjára, bár ezer közül megismerném, és mikor hallom, úgy tűnik fel, hogy lélekkel beszél és nem hanggal. Tán így tudott beszélni a nagymamának a hangoktól rég idegen lelkéhez. És úgy suhant a néma-simaságos nagy márványkockákon, a galambok között, a galambos téren, hol tarkán és aranyosan van égre festve a hihetetlen, a mesés San Marco, úgy suhant a régi prokuráciák³¹ hosszú-hosszú csipkeszalagja előtt, mint a Csönd suhan, csöndben, a Boldogság.

De nemsokára lármáztak körülöttünk a képek, és Orsolya meséje a nagy falakról hangosan mesélt. Én, most is gyerek még, Vivi dada kedvence, mesék kedvelője, boldogan mutogattam a sok szép és tarka alakot, a várakozó követeket, gyönyörű, hullámos hajukkal, eleven szín, feszülő ruhájukban, az aggodalmas királyt, a lobogós cédrusárbocokat, a népes erkélyű márványházakat, a hidakat, hajókat, kikötőket, a mennyezeteket, az aranyhajú királyfit, a pápát, a bíborosok menetét, a tizenegyezer szüzet, a szentek aranykarikáit, a kegyetlen, nyilas pogányokat. De Etelka megtalálta a képet, amelyikben csönd volt, megtalálta az esti képet, mikor Orsolya szüzi ágyában nyugszik, ahol az ajtón behulló szögletes fényben áll az angyal, kis kutya hever az ágy előtt, imakönyv van nyitva az asztalon, előtti a szobát a régi festékek ezüstszürke csöndje. S a szűz fej alatt egy latin szó olvasható a vánkoson.

- Mit tesz az *Infantia*³²? - kérdezte Etelka.

- *Csőnd* - feleltem hirtelen, anélkül hogy rágondoltam volna, hogy voltaképpen nem annyit jelent.

³¹ paloták a velencei Szent Márk téren (olasz)

³² gyermekkor, itt: szándékolt félreértéssel a szó etimológiája szerinti jelentéssel szerepel - a beszéd hiánya, csönd

És eszembe jutott a gyermekkorom csöndje, amikor még nem kiáltoztak lelkemben azok a borzasztó, szégyenteljes, piszkos emlékek. Mennyire elhalkultak ezek a lármás emlékek, mikor Etelka közelében voltam! Boldognak és gyermeknek éreztem magamat megint, mint azon az emlékezetes majálison, gyermekkorom utolsó tiszta napján. Csodálatosan szabad és jókedvű lettem, mintha vesztemet érezném, mintha megint valami utolsó napom volna. Fel kellett használni az utolsó napomat.

Etelkával már egész bizalmas voltam, játszottunk, mint két gyermek, a kedves nenne mosolyogva nézett. Minden olyan bájos volt és tiszta. Mikor meguntuk a képeket, gyalog kószáltunk az utcákon, néztük a kirakatokat, a gyöngyöket, tükröket, üvegeket, a szobrocskákat, a fotográfiákat, az ékszereket, mozaikokat. És néztük a házakat, a gyönyörű ablakokat, a finom, romantikus erkélyeket. Elkalandoztunk a szűk utcákba, ahol alig tudtunk ketten elmenni egymás mellett, ahol a nyílt üzletekből gyümölcs- és olajszag áradt ki, ahol olyan a házak arca, mint hervadozó, unt szépségké, nemes piszkos földi a köveket, zengő latin szavak bágyadt ruganyossággal szökdösnek, mint régi labdák, a lebocsátkozó rokkant falak között.

Egy asszony egy kis vékát eresztett le spárgán a harmadik emeletről; a cselédje lenn állt, friss zöltséget és egy pecsétes levelet rakott a kosárba. Egy legény hajlított, szép, rézveretű rúdon hozott két rézvödröt, és furcsán dúdolt. Régi ércek fényelegtek, áttört poros üvegek szürkültek az antikváriusok ablakaiban. Csupasz falú sikátorok között egy henye boltív hajolt át. Leányok jöttek, magas, karcsú munkásleányok, aranybarna fürttel, fekete szemekkel, nagy, rojtos, fekete keszkenőben, mely csodálatosan nemessé tette alakjukat. Egy legény szembejött, a gombja beleakadt a kendő rojtjába. Nagy nevetéssel választották el a gombot, és megvolt az ismeretség. Tovább mentünk. Egy sarki márvány Mária előtt mécses égett. Itt-ott egy kis, zöld rio³³ elvágta az utat, a gondola himbálva vesztegelt a zöld hínáros márványlépcsők mellett. Lépcsős, sima márványhidak görbítették elénk agg hátaikat. Korlátjaikon tükrös-sárgára koptak a márványtobozok.

- *Gondole, gondole* - pergették a kedves csónakosok.

Néha egy-egy *campo-ra*³⁴ értünk ki. A házak falain színes, mintás erű márványtáblák, mint selyembetétek szép női toaletteken. A simaságnak éppúgy városa volt ez, mint a csöndnek. A sima kő, a sima víz városa.

- Nini, egy kis kert! - kiáltott Etelka.

Egy csöndes, kis kert virágzott buján a kövek között. A csöpp teret csordultig benőtte a zöld, még ki is futott a kerítés fölött, mint a habzó ital a csészéből. A babér, a sűrű folyondár, a szoros lombú fák, egy óriási pínna, a kárminpiros virágok mintha érezték volna, hogy minden kis fekete földet föl kell használniuk, mert drága a föld a kövek és vizek közt. Kicsiny, színes és ritka volt a kert, mint egy ritka drágakő ezen a nagy ékszeren: Velencén. És végtelen csönd volt benne, madarak nem csipogtak, bogarak nem dongtak, mint másutt, csak a csöndes galambok szállongtak, és a napsugár halkán csobogott rézsút a pínna csúcsára.

És Etelka nézte a kis kertet.

Barangolásunkban a Fondamente Nuovéhez érkeztünk, és gondolán kimentünk a San Michele kis szigetére, a halottak szigetére. Itt a halál lakik, fehér márványok és fekete ciprusok - és körös-körül a selymes, lassú víz susog. Olyan szép tud lenni a halál is! Olyan szép volt akkor

³³ kisebb csatorna (olasz)

³⁴ térre (olasz)

minden, minden a világon. Oly vészjóslóan szép - és én titokban féltem, féltem ezen a szép délutánon, és úgy képzeltem, mintha érezném megmozdulni lelkemben a rémet, amit magamban hordoztam, mint a leányanya érzi mozdulni méhében gyermekét, szégyenét. De nem akartam rá gondolni, gondtalan akartam Etelkával a szép Velencében barangolni.

És este a Mercerián sétáltunk, kékesfehér fényfolyó áradt simán a szűk utca medrében, a boltok tükrei és óriás üvegei vakítottak, csodálatosan elegáns öltözetű, idegen hölgyek pompáztak a csodálatos városban, hol soha egyetlenegy cipő sem lett sáros, sem ruha poros. És gondoláztunk a Canal Grandén, hol az ős palazzók³⁵ nagy, aranymennyezetű szalonjaiban villanycsillár égett, és künn, künn lassú hab nyaldosta sötéten a márványlépcsőket, nyaldosta korhadni a piros-fehér csíkos faoszlopokat, Etelka szép volt fényben és sötétben, és gyönyörűszép volt az egész világ.

Ezen az estén megint nagyon, nagyon féltem elaludni.

És ezen az estén ébredtem újra a másik életemre.

Egy poloskacsipésre ébredtem egy ronda faágyban, eltűnt a fehér, szúnyoghálós mennyezet, és mindjárt tudtam, hogy dehogy vagyok Velencében: otthon vagyok. Otthon? Ha otthonnak nevezhetem ezt a ronda faágyat, amit olcsón béreltem; mert ágyra jártam, lakásra nem tellett. Az asszony benézett az ajtón, hogy pusztulunk-e már, mert nemsokára jön az éjjeli szolgálatra beosztott vasutas, aki az egyik ágyat nappalra bérel. Az állás nélküli szerelő, akivel hónapok óta ágyszomszédok voltunk, de soha egy szót se váltottunk, legfeljebb egy-egy káromkodást, ha valamelyikünk nagyon későn jött haza, és felriasztotta a másikat - ocsmány szavakat kiabált az ágyból a kövér asszonyra.

Emlékszem, hogy akkor édes, régi álmom - (mert akkor ezt is álomnak kellett neveznem, éppen úgy, mint most amazt) -, édes régi álmom aranykódéval, büszkeségével teli, borzasztóan, kínosan csúnyának éreztem a trágár beszédet, és egy pillanatig öntudatlan és önkénytelen, ilyenformán méltatlankodtam magamban.

- Hogyan? Hisz én gyermekkoromban egyetlen csúnya szót sem hallottam soha...

De aztán rögtön éreztem, hogy ez hazugság, amint gyakran szoktam még magamnak is hazudni, és éreztem, hogy ezek az aljas hazugságok abból a szép és rejtelmes álomból való képzelődések, amely egész életemet oly képzelődővé, elégedetlenné, szerencsétlenné tette. Igen, szerencsétlenné! Ezt nyilván láttam és átkoztam, hogy álmomban így megnyílt előttem a világ, megnyílt a világosság. Azért olyan keserű most ez a sötétség.

Az olvasó kétségkívül nagyon nehezen érti meg érzéseimet, e másik életbeli érzéseimet. E pillanatban már egész bizonyosra tudtam, hogy mind a homályos emlék, hangulat, ami Velencéről, Etelkáról aranyosan kóválygott fejemben, álom volt, egy napról napra folyó régi álom, melyre mindig ködösen, mindig elkeseredett tehetetlenséggel akartam jobban és jobban visszaemlékezni - és nem sikerült.

Tudtam, hogy nyomorult díjnok vagyok, és jog szerint még az sem lehetnék, tudtam, hogy elégületlen vágyak, a rossz lelkiismeret félelmei, undor és unalom töltik be napjaimat, és hogy egy aranyos álom fonódik be ezek közé a sötét napok közé, és ez teszi őket még sötétebbé, és hogy ez az oka végletes szerencsétlenségemnek - igen, ez az arany álom az oka!

³⁵ paloták (olasz)

Mert igaz, hogy szenvedtem én gyermekkoromban is sokat, de ez, ha meggondolom, olyan szenvedés volt, amin talán más inasgyerek is keresztülmegy, és ki tudja, ha ott maradok, nem sejtve semmi másról, talán ma segéd lennék, és egész tűrhető dolgom volna, vagy legalább én tűrném, nem gondolva jobbra. Más inast is pofoznak, szidnak, kinevetnek.

De mikor álmaim kristálylégköréből pottyantam napról napra ebbe a gyalázatos piszokba: a megalázottság, az elkeseredés, a tehetetlen elégületlenség mérgessé gyülemkedett bennem. Világosan tudtam, hogy csak ennek az álomnak a hatása alatt szöktem be a városba, bár ez időben ez az álom még alig volt tudatos, inkább csak egy homályos hangulatemlék, de ez ma elég, hogy életemet felfordítsa.

- Csak legalább *bírnám* ezt az álmot, csak emlékezném reá igazán! - sóhajtottam. De hiába tépelődtem rajta, sokszor félórákig, a hivatalszobában, elfeledve az írást, veszélyeztetve a napi átlagomat, míg az irodavezető rekedt hangja valami szemtelenül gúnyos megjegyzéssel kelletlen, szórakozott mozgásra nem bírta a tollamat. A tollam írt, és én dühösen abban a gondolatban édeletem, hogy nem írok többet... és a tollam írt.

- Ábrándozik - röhögtek a szomszéd asztaloknál a kollégáim, akik kiállhatatlan gögösnek és egy kicsit bolondnak tartottak, és akiket én szívemből irigyeltem és gyűlöltem.

S valóban ábrándoztam. De csak egy fényes köd állt előttem, alig voltak határozott emlékeim. Hiszen a díjokban nem fért el Táborny Elemér, mint ahogy Táborny Elemérben elfért ez a díj. A díj hiába iparkodott visszaemlékezni azoknak a könyveknek tartalmára, amelyeket Elemér olvasott. A velencei utcákra, képekre is alig emlékeztem. Sőt abban sem vagyok bizonyos, hogy egyáltalán tudtam-e, melyik az a város, ahol álomban voltam. Csak valami csodás meseváros hangulatát hoztam magammal. Néha, képeken, mintha ráismertem volna valamire.

Az arcokra sem jól emlékeztem.

De legnyomasztóbb volt, hogy nem emlékeztem a saját gondolataimra. Ostobaságomat és tehetetlenségemet akkor éreztem legjobban, mikor ezekre akartam visszagondolni.

S ezek voltak életem leggyötrelmesebb percei. *A gólyakalifa percei*.

Már gyermekkoromban ezen gyöttrődtem. A szavak, az ismeretlen, imponáló szavak, az idegen szavak, melyek mégis ismerősöknek tündek fel, mintha már rég hallottam és aztán elfelejttem volna őket, a betűk, melyekből ezeket a csodás szavakat kinnal silabizáltam, ezek voltak, hitegettek örökké, ezek tettek elégedetlenné, szerencsétlenné. Az én második énem története az elfeledett szavak története. Mintha valami mindig a nyelvem hegyén lett volna ebben az életben - valami, amit sohasem tudtam kimondani. Lelkem nyelvének a hegyén ült, és a lelkem kínlódott vele.

És mégis büszke volt a lelkem erre az álomra, gyötrelmes büszkeséggel. És emiatt nem nyughatott bele semmibe. Szók, szók, betűk, betűk, titeket kívántam.

Úr akartam lenni, úr, aki ír, aki olvas.

Úr ír - ez a mondat, amire az elemi iskolai első osztályos olvasókönyvből emlékeztem, egy belső nóta lett a lelkemnek, folyton ismétlgettem magamban hosszas, éhes csavargásaimon a legkülönbözőbb ütemekre.

- *Urururururur*, *urururururur* - ilyen nótákat csináltam.

Okmány, iskolai bizonyítvány - mennyit tündöttem ezeken a szavakon is!

És most, álomban, egészen jól emlékeztem arra, mikor az iskolai bizonyítványt loptam.

Emlékeztem az úrifúura, aki előttem ment az utcán. Hirtelenszöke volt, magas és izmos, de még rövid nadrágban járt. A jobb kezével minden lépésnél kamaszos uniformmal³⁶ a falat verte. A bal kezében voltak a könyvei. A rongyos lapok előre-hátra lógtak ki közülük, mint széna a szekérből.

És éppígy nyúlt ki hosszúkásan és lazán fityegve a bizonyítvány.

Mennyire csábított! Hogy gondoltam rá ezerszer is:

- Most csak előre kellene nyújtani a kezedet, megcsípni két ujjal, egyet rántani, egy-kettő, senki se veszi észre. Nem néz hátra. Rögtön a kabát alá dugni, elszaladni...

Nem mertem. Gyáva voltam.

És ekkor a bizonyítvány magától kihullott a könyvek közül.

Nem vette észre. Az aszfalra esett. Nem vett észre: befordult az utcasarkon.

Uccú! Körülnéztem, felkaptam, elszaladtam, volt bizonyítványom.

De egy csöppet sem örültem neki. Ebben, éppen ebben a pillanatban kellett legélénkebben előbúni arany álmaim emlékének, csak azért, hogy érezzem, milyen alávaló tolvaj vagyok. Talán az álmom nélkül sohasem éreztem volna. Más gyerekek is csórnak mindenfélét - és semmi különös lelkifurdalást nem okoz ez nekik.

De én, Táborny Elemérre gondolva, nyomorult gazembernek éreztem magamat, és félttem. És ez az érzés máig sem hagyott el.

Jól emlékszem a hivataloszlórára is. Emlékszem, amint elém toppant, kék uniformisban puffadt, kék arcával. Mintha három orra lett volna. Összereztem előtte, mintha rendőr volna - és erre megcsípte a nyakamat.

A tekintete valóban nagyon méltóságos, rendőri volt. A kék lélek szigorúnak és ridegen korrektnek látszott. Amint felhúzta sűrű szemöldökét, azt gondoltam, hogy ő maga a rettenetes, szigorú, engesztelhetetlen Becsületesség.

Nem kételkedtem benne, hogy mindent látott.

- Loptál, csibész - kiáltotta a nyakamat fogva -, valld meg most, hogy rajtakaptalak.

Az is tekintélyt adott neki, hogy a kocsmából jött ki. Fölényes ember volt, aki ivott, evett. Én már akkor majd két nap óta nem ettem mást, mint kenyérhéjat. Jaj, most loptam - hiába loptam -, bár kenyéret loptam volna!

- Mindennek vége - gondoltam. - Bekísérnek. És én akartam igazolványt váltani a rendőrségen!

- Most vallj be nekem mindent, mert én elnöki szolga vagyok, tudod? - pöfögött a kék ember, és ez a cím: elnöki szolga, engem még jobban megrémített, mintha azt mondta volna: „Rendőr vagyok.”

- Csak azért vettem fel, hogy visszaadjam neki - nyögtem, és azt vártam, hogy pofozni fog, mint a mester.

De nem pofozott. Megfogta a karomat, és beráncigált magával a kocsmába. Vagy nem is tudom, akkor ráncigált-e be, vagy csak később?

³⁶ esetlenséggel

Mindent el kellett neki mondanom. A söntés mögött voltunk, egy piros abroszos, kerek asztal mellett. Kezébe vette a csent bizonyítványt, és okuláréval tanulmányozta.

- Gaz csibész vagy - mondta végre. - De - itt rám nézett úgy, hogy reszkettem - most egyszer nem teszek jelentést ellened. Akarsz-e segíteni nekem?

- Akarok.

- Írni, olvasni tudsz?

- Tudok.

- Jegyezd meg, hogy a markomban vagy. Én elnöki szolga vagyok, és egy szavammal tönkretethetek. Az elnök úr nagyon megbízik bennem; tudod? Nagyon megbízik bennem.

Reszketve bólintottam.

- Mindent meg kell tenni, amit mondok, és egy anyaszültének sem szabad szólni róla; tudod? Egy szó a nyakadba kerülhet; tudod? Én elnöki szolga vagyok, és én leszek a te protektorod.

Hangosabban nevetett a söntés felé:

- He, az elnöki szolga jó protektor.

A bizonyítványt elvette. A lakására vitt, enni is adott, olyant, amilyent.

- Majd levonom a fizetésedből - mondta rejtelmesen.

Az elnöki szolga tisztén kívül a viceházmesterséget is viselte egy külvárosi bérházban, és a lakása a lépcsőházból nyílt. A lépcső alatt egy kis háromszögletű lyuk volt, mely spájz gyanánt szolgált; ott aludtam én egy-két éjjel, egy lomtárba hányt, férges matracon. Egészen kicsi, kerek ablaka volt a lomtárnak, virágmintás, fekete vasráccsal; éjszaka, a lépcsőházban ridegen és szabadon lobogó, ócska gázláng különös, nyúlt arabeszkeket formált ezen a kerek lyukon át a rácsból a falra, melyek folyton táncoltak, inogtak. A gázlángot is láttam, néztem órahosszat, mikor a férgektől nem tudtam elaludni, hogy verdesett, verdesett két szárnyával, mint egy tüzes pillangó, verdesett minden szellőre, és kínjától kormos lett mögötte a fal.

VII.

- Még ma szólok az elnök úrnak - mondta a kék ember az első reggelen. Megijedtem, de kitűnt, hogy nagyon is jót akart. Diktált egy kérvényt a törvényszéki elnökhöz címezve, amelyben díjnoki állásért folyamodom. Persze, nagyon csúnyán írtam, helyesírási hibákkal, amitől szörnyen dühös és türelmetlen lett.

- Mit csináljak veled? Még ezt a szót sem tudod? - toporzékolt egy-egy nagyon is kétségbeejtő hibánál.

- Tudtam már, de elfelejtettem - védekeztem reménytelenül, és eszembe jutott, hogy csak az álmomban tudtam, és rettenetes sötétségbe felejtettem.

És amint így állt felettem a kék ember a kalamáriszal, lassan visszaemlékeztem a hangjáról valamire. Visszaemlékeztem, hogy tanított már egyszer engem így... az álmomban... tanár volt... és hogy akkor én kinevettem minden rettenetességével... Homályosan visszaemlékeztem, hogy ő volt Köbgyök Miska...

Zord szidalmak közt remegve írtam újra a kérvényt. El nem tudtam gondolni, mit akar velem. Az írás alá azt a nevet kellett írnom, mely a lopott bizonyítványon volt.

Zsebre dugta a kérvényt, bizonyítványt, elment. Borzasztóan okos embernek látszott: szolga volt, de úgy írt, olvasott, mint egy püspök. Nem csoda, ha az elnök úr annyira bízott benne.

Naphosszat azon tűnődtem: hogy legyek én díjnok, ha ennyivel kevesebbet tudok, mint a szolga? Alig kételkedtem, hogy az elnöki szolga úr a gondviselés büntető követe, akit azért küldött, hogy az én semmirevalóságomat, hogy titkos vágyaim rettenetes vakmerőségét és ostobaságát megmutassa. Olyan félelmetesen csodálatos volt ez az élet.

- Mi lesz velem? Mennyi szégyen vár még rám? - kérdeztem magamtól, a gangot söprögetve. Nagy rettegésben telt a napom. Hiszen igazában mégsem lehetett hinni, hogy az elnöki szolga engem díjnokká akar protezsálni. Ő, maga a szigorúság, engemet, a tolvajt? Nem, ez valami rettenetes gúny lesz, valami iszonyú tréfa, aminek a célját, értelmét nem is sejthetem.

Ó, jaj, meg kellett tudnom elég hamar! S ez volt a legborzasztóbb - Tábornok Elemérnek.

Az elnöki szolga valóban nagyon okos ember lehetett (most is csak úgy tudok róla beszélni, mint valakiről, aki valóban él) - most már, emlékeimből, jól látom alakját. Az urak bizalmát csakugyan korlátlanul bírta, ügyes volt, értelmes, megbízható. És valóban korrekt is mindenben, egy dolgot kivéve. Ez volt a bélyegügy.

Igen, most már egészen tisztán értem ennek a napilapok riportjaiba való bűnügynek minden részét, melyet mint egy ködfejű bűnös áldozat némán szenvedtem át, és szenvedek máig. A drága okmánybélyegeket a hivatalban rakták fel, ez egy díjnok ellenőrzésével az elnöki szolgára volt bízva. A díjnok hamisította a bélyegeket. Az okmánybélyegek aránylag könnyen hamisíthatók, és ugyan ki vizsgálja azokat? Áthúzzák a kék ceruzával, és mehet.

A szolgát azonban be kellett avatni, és úgy látszik, a kék ember éppoly átka volt annak a szegény bűnös díjnoknak, mint lett később nekem. Képzelem, hogy zsarolta! De közben megtanulta a kezelést, és a masina is nála volt elrejtve, a külvárosi bérháznak egy elfeledett, ellenőrizetlen pincés zugában, mely felett csak ők, a vicéék rendelkeztek.

Egy szép napon aztán a bűnös díjnok, látszólag minden ok nélkül, agyonlőtte magát.

Szerencsére egy sor levelet sem írt senkinek. De félni lehetett, hogy a bélyegszámlák hiánya feltűnik, s esetleg más nyomai is maradhattak a bűnös összejátszásnak. A legkisebb gyanú implikálta³⁷ volna a szolgálta cinkosságát.

A kék ember nem vesztette el a fejét. Mindjárt másnap említette az elnöknek, hogy neki van egy távoli rokona, némi iskolázottsággal, nagyon szeretné az elhunyt állását megnyerni.

- Jótálok érte a nagyságos úrnak, hogy igen használható ember.

- Hát csak adja be a kérvényét minél előbb. Az irodavezető éppen jelentette, hogy sürgős szüksége van emberre. És mindenesetre jobb, mint ha ismeretlent alkalmazunk.

A kék ember jól ismerte a külvárosi kiskocsmákat, ahol félzüllött alakok, néha meglepő iskolázottsággal a hátuk mögött, ölik a borba félbemaradottságuk keserveit. Cimboráskodott is velük, és nem volt kétsége, hogy talál egy kétségbeesett egzisztenciát, akit beavathat, betolhat, és rabjává tehet. A szerencse még jobban kedvezett neki: engemet talált meg.

És most itt voltam, egy folytonos büntett tudója és segítője, amelyből nekem nem volt hasznom semmi. Minden hasznát ő zsebelt be, és én éltem szánalmas napidíjamból, melynek emelésére semmi kilátásom nem volt, hisz egyáltalában nem bizonyultam hasznavehetőnek, és lehet, hogy csak a régi szolgálta iránti tekintetből túrtak meg a hivatalban. (S ez a jó szolgálta az első heti díjamból mindjárt busásan levonta az árát mindannak, amit előlegezett. Pedig megszolgáltam érte: pár napig én végeztem a házban minden házmesteri teendőt. Például én szalagáltam éjjel beereszteni a későn jötteket, de azért ő is felébredt mindig, és a pénzt elkérte.)

És ezekkel az emlékekkel kellett nekem újra ébrednem a szép Velencében!

Most már mindent megérthettem. Megérthettem, miért keltett irtózást és iszonyatot bennem minden hivatalszoba látása. Megérthettem azt a különös, titokzatos erőt is, amely egész más volt, mint az álmoság, és amely szinte kényszerített, hogy bármennyire is féltem az álomtól, nagyon korán, tizenegy óra felé majdnem mindig lefeküdjek és elaludjak. Körülbelül mint egy borzasztó kötelességet éreztem ezt: valami húzott ilyenkor az ágy felé, mintha valami szerencsétlenség érne, ha nem feküdnék le idejében. Most már tudtam, mi volt az: a díjnoknak reggel jókor hivatalba kellett menni, ezért Tábornak Elemér kényszerült korán elaludni.

És Tábornak Elemér soká aludt; leggyakrabban tíz-tizenegy óra lett, mire felnyitotta szemét. Pedig a díjnok még ebben az időben elég korán lefeküdt, nagyon is korán lefeküdt, vacsora nélkül - és alvással pótolta az evést...

Igen, igen... Néha megtörtént, hogy Tábornak Elemérnek este valami ok miatt tovább kellett fennmaradnia. Ilyenkor a díjnok elaludt, és elkésett a hivatalból. És látnia kellett, hogy kapott a vörös arcú irodavezető homloka friss, fehér csíkokat a ráncoktól, és hallani, amint ostobán élcelődött rekedt hangján, amely olyan volt, mintha valami fát körömmel kapartak volna.

- Tehátlan ismétlen el tetszett aludni a nagyságos úrnak.

Morcan néztem ilyenkor a rubrikás papirosra, és szerettem volna megölni az irodavezető urat. Éreztem, hogy én vagyok a legrosszabb díjnok, és csak kegyelemből túrnék.

A kollégáim pedig örültek és vihogtak.

³⁷ magában foglal valamit (latin)

Ó, hogy utáltam valamennyit! Utáltam a kövér iszákost, akinek hét gyereke volt, és azt mondják, egy kis háza is volt valahol a város közelében, és csak krajcáros kapzsiságból körmölt itt, nem szorult rá. Utáltam a disznó vicceket, melyekkel a többieket traktálta. Utáltam a szomszédját, a sovány, szemüveges, hosszúnyakút, aki mindig az irodavezető ellen szónokolt, mikor az nem volt jelen, a napidíjasok helyzetének javításáról beszélt, és azt mondta, hogy az ország összes díjnokainak sztrájkba kéne lépni, annak volna hatása.

- De gyáva, pipogya népség ez, nem mer semmit se csinálni. Én bezzeg megmondtam a miniszternek, mikor előtte voltunk a memorandumot átadni: „Kegyelmes uram, ez így nem megy tovább.” Meg én.

Mihelyt jelen volt az irodavezető, ő lett a legalázatosabb és legszorgalmasabb. Utáltam a kopasz bárót is, aki mindig az ő régi lumpolásairól beszélt, kártyaveszteségeiről meg a lovairól, lóversenyekről meg arról, ki mindenki volt hajdan jó barátja - és a többiek bámulták. Utáltam, kimondhatatlan utáltam a protekciós jogászyereket, aki úrfiú volt, szürke kamásnit viselt a cipője fölött, a szüleinél lakott, zsebpénz és időtöltés volt neki a hivatal, ami nekünk véres kenyér, és éppen ezért előkelő udvariassággal lenézett bennünket. Egyszer (félhangon, de úgy, hogy én is meghallottam) azt mondta egy barátjának, aki őt a hivatalos óra alatt látogatta meg - mert neki még ezt is elnézték:

- Minden jó volna a hivatalban, csak ne kellene ilyen mindenféle emberekkel egy szobában ülni.

- Valóban, te már annyit elvárhatnál, hogy beosszanak a könyvtárba vagy valahová. Nem is értem, hogy nem tudnak neked okosabb helyet találni - felelte a barátja.

Utáltam azt is, akit mindenki utált, a spiont, a strébert, aki a legmagasabb napi átlagot tudta dolgozni, és hozzá még ráért megérteni, amit írt, és azt mondják, a cégjogban évek alatt egész nagy gyakorlati jártasságra tett szert. Kétségkívül karrier áll előtte, írniok lehetett; vagy mit beszélek? Lehet még irodavezető, és felviheti a tizedik fizetési osztályig. Még a bírák is ismerték és megbecsülték, és mikor egy-egy ügydarabért az irattárba vagy az iktatóba menet keresztülmentek néha a mi szobánkon, gyakran beszéltek meg velem valami fontosabb kérdést, mint aki a szokással és gyakorlattal ismerősebb volt, mint ők maguk. Pedig reánk ránk se néztek, mintha masinák lettünk volna ott, és mi bámultuk őket, mint magasabb lényeket, és dühösen csodálkoztunk, mikor olvastuk, hogy elégedetlenek a helyzetükkel, azt mondják, nem lehet megélni, és fizetésjavításért mozgolódnak. Ők, akik közül némelyik a hetedikben, sőt a hatodikban van!

Mindenkinél jobban utáltam azonban magát a kék embert, az elnöki szolgát. Mindannyiunknál pénzesebb ember volt ő, és gúnyos bizalmassággal kezelt bennünket. Naponta tizenegy óra felé jött a zsemlyés-kosárral. Két ilyen zsemlye volt gyakran az ebédem. Pokollá tette életemet a kék ember fölénye, amellyel minden pillanatban érezte velem, hogy rabja vagyok. Olyan volt a viszonyom vele szemben, mint egy lidércnyomás. Mikor bejött a szobába, megrezzentem. Rokona gyanánt szerepeltem, és mindent neki köszönhettem - de senki sem gyűlölte jobban, mint én.

Mert igazában mit is köszönhettem neki? Azt, hogy örökös rettegés között kellett leélnem az életemet, idegen név alatt, ügyetlen vigyázva, néha elszólva magamat és kétségbeesetten tisztázkodva? Ezt a nyomasztó, álomszerű életet, hogy a szolga szolgája lettem, koplalás díjáért? Azt talán, hogy régi vágyaimat elérve, íme, úr lettem, hivatalnok? Úr? A szolga szolgája! És hivatalnok? Ah, a betűk megcsaltak, bújócskát játszottak velem, karmoltak, mint a macska, hitegettek, mint az asszony, kábítottak, mint az ópium. Ostoba voltam, teljesen tehetségtelen, és ezt jól éreztem annál inkább, mert az ellenkezőt is ismertem, a tágasságot, világosságot, álmaim hangulatából. Mintha valami köd ülne fejemben, csak ez, csak ez oszolna

szét, mindjárt látnék mindent, megértenék mindent. Gőg volt bennem, arany álmom gőgje, s ez a gőg azt mondta:

- Nem vagy, nem lehetsz te ostoba, te, aki engem álmodsz. Csak nem tanítottak gyermekkorodban, gyermekkorod köde ülepedett fejedbe. De ez a gyermek nem te vagy - te másvalaki vagy.

És amikor este unalomtól és gépies munkától megtörve, éhesen ácsorogtam a kirakatok előtt, a csemegeüzletek mellett néha-néha egy-egy könyvesbolt, egy-egy antikvárius kirakata is magára vonta a szememet, a kövér, kék számok, melyek a rossz könyvek horribilisen olcsó árait jelezték, s a régi, rossz könyvek, melyeknek poros, fakó borítékán az árszalag helye nyomot hagyott, mint a napsütött homlokokon a kalap, az ócska pikantériák, a népszerű filozófiai iratok, a szenzációs regények rossz, rövidített fordításai - rikító címtábláikkal ordítottak felém:

- Végy, végy meg minket! Mi könyvek vagyunk, és olcsók vagyunk! Mi megsűgjük neked a titkokat, amiket mindenki tud, csak te nem! Mi, mi megvilágosítunk! Mi eloltjuk ködöd és unalmaid.

Az unalom, az éhes unalom, a pénztelen unalom gyötört az estéken, mikor még korán volt az ágyamra menni, s órák hosszat a sarki bérkocsisoknak kibiceltem, akik egy utcai szemetesládán piszkos kártyákkal blattoztak. A lábam végre már majd lerogyott a fáradtságtól. És ekkor gyakran (bár alig volt enni pénzem, délben is csak a kék ember zsömlyéit ebédeltem, kucsébertől³⁸ vett penicilusommal³⁹ apró mértani figurákat vagdalva belőlük, hogy tovább tartsanak) megvettem pár fillérért a legolcsóbb könyvet vagy egy utcai személtapot, és egy utcai padra ülve a fényes lámpák alá, bután szedtem magamba a mérges, olcsó, megölő betűt.

Vagy délben, a hivatalos szünet alatt, kiültem egy sétány valamely padjára, ahol mellettem, hátrafordulva és arcát a hátfára fektetve szunnyadt egy-egy munkás, és körülöttem a kert utai, mint valami csatatér holtakkal, szerteszét elszórt, elterült, mozdulatlan nyúlt alakokkal volt tele, mert gyár volt a közelben, ott is szünet éppen, és a munkások, töméntelen munkás kijöttek ide, és falatozva egy kicsit, elnyúltak, és zsíros kalapjuk alatt sorban mindenfelé bután aludtak, aludtak... És én olvastam, olvastam, és kerestem a betűk mögött a másik, a kincses, az igazi éneket.

(És néha, a rekedten kiabáló, rossz betűk hangja mellett én is elaludtam a padon, és fölébredtem jó puha ágyamban, a Tábornok Elemér ágyában, hogy értetlen tűnődjem, mi lehetett az a borzasztó, amit álmodtam megint...)

És ezek a könyvek csak nagyobb káoszt kavartak fejemben, csak kétségbeesett sejtelmeket, beteg, zavaros filozófiát, kínzó vágyakat, csak gőgöt. Meg nem értett, meg nem érett gondolatokkal voltam tele, és a szavaim ijesztően nagyzólok s kétségbeesetten fantasztikusok voltak. Most, mikor mint Tábornok Elemér megint tudatára ébredtem ennek a szomorú éneket, élesen megkritizáltam ezt a másik magamat; igen: félművelt voltam a szó legrosszabb értelmében. Kollégáim is ilyenek ismertek, és kinevettek zavaros tudákosságomért, furcsa, túlzott ideáimért. Anarchista voltam, valami züllött, meg nem értett zsenifélének éreztem magam, szerettem volna ölni, gyűjtogatni, s nem jóság, nem akaraterő állt ellen, hanem feneketlen gyávaság.

³⁸ házaló kereskedőtől

³⁹ zsebkéssel (latin)

Pedig - s ez volt épp a borzasztó - valami mély, lefojtott és tehetetlen jóság mozgott és undorodott bennem folyton önmagamtól - jóság és ízlés, amely csak szenvedett, és cselekedeteimre semmi befolyást sem tudott gyakorolni. Vágyaim, telhetetlen és gyáva vágyaim uralkodtak rajtam, a gyűlölet, a gőg és a durva érzékiség, az unalomnak és balga álmodozásnak gyermeke, melyet a legaljasabb és legolcsóbb rémregények, mozidarabok és pornografikus nyomtatványok még tápláltak. Ezek a vágyak kormányozták volna cselekedeteimet, ha mertem és tudtam volna őket kielégíteni, így csak gondolataimat kormányozták. Csúnya voltam (valóban, ebben az életben csúnya, voltam), nőket nem ismertem, és pénzem nem volt: így érzékiségem sötét, magányos, éhes érzékiséggé vált, mely örökké gyötrött, mint ha egy lekötözött barmot éles ösztökével ösztökélnek.

S jaj, a tiszta és nemes Tábornok Elemérnek álmaiban a legdurvább, legutálatosabb vágyak, a legperverzebb gondolatok lappangtak.

Minden, minden borzasztóan összevágott. Kísérteties pontossággal illeszkedtek két életem legkisebb mozzanatai egymás fölé. Mint két papírlap, melyek ábrái tökéletesen fedik egymást, egy perc, egy óra sem csúszott volna félre.

S ez a gépszerű összeesése a részleteknek kétségbeejtően objektív benyomást keltett. Mikor a hajók kürtői s a zenekar kürtjei ezen a reggelen felköltöttek, mikor megint ott feküdtem a velencei kis hotel szűnyoghálós ágyában: akkor rögtön éreztem, hogy többé nem tudom ezt a dolgot álomnak tekinteni - többé sohasem tudom.

Ugyanazzal a joggal, még nagyobb joggal nevezhetném álomnak Tábornok Elemért, Velencét, Etektát... Nem, ez egyik sem álom: ez kétféle élet. Kétféle emlékek. Minthogyha a legtisztább, legnemesebb bort valami utálatos lével töltenéd egy pohárba.

És úgy éreztem, hogy most keveredik össze ez a kétféle nedv. Eddig - eddig az arany bor a felszínen úszott, és most, most kezd keveredni és szennyesedni.

Nem, nem, nem szabad ezt a kétféle emléket összeelegyedni hagynom! Nem lehet eltenni az egyiket? A szent bort? Külön tölteni a serlegből, külön és tisztán megőrizni? Elszökni, elvinni ezt, még tisztán, mint egy szent ereklyét a harcba, a harcba, melynek kezdődnie kell - a gonosz emlékek ellen.

A reggelinél még csak apát találtam.

- Hát Böske mindenáron el akar utazni este az urával - újságolta apa. Martoneknek tudniillik éppen lejárt a szabadsága.

- Este - mondtam szórakozottan, vizet töltve a talpas serlegbe.

Az alacsony ablakokon látni lehetett a kikötőt, a Riva csillogott a naptól, egy nagy, koromfekete Dreadnought⁴⁰ most érkezett, fürge, fehér matrózrajok nyüzsögtek eleven árbocain. Egy szerelmespár ment Bäderkerrel az ablakunk előtt, egy kis *ragazzo*⁴¹ kullancs módra tukmálta rájuk képeslapjait.

- Édesapám, ma én is elutazom.

Csodálkozva nézett rám.

- Egy kis körutat tennék, szeretném megismerni Felső-Itáliát, Svájcot is egy kissé. Ez jót fog tenni most nekem.

⁴⁰ brit hadihajó (angol)

⁴¹ fiú (olasz)

- Hogy jutott ily hirtelen eszedbe?

- Legfőbb ideje elindulnom, ha még idejében otthon is akarok lenni.

- Elutazol? - kérde a nenne, mikor bejött. - Hát a mai sétánk Etelkával?

Én akkor azt éreztem, hogy lehetetlen Etelkával többé találkoznom. Nem, nem. Etelka emléket is a többi szép emlékek közé kell tennem, megőrizni külön, nem engedni, hogy a másik életem árnyéka ráessék.

És mentem.

Aznap este Veronában ültem az amfiteátrum csúcsán; a kerek hold hidegen mosolygott a nagy kötőlcser ormai felett, és lenn a mélységben, a tölcser közepén, néhány vakító ívlámpa alatt apró emberkék ugráltak kék és rózsaszín trikókban a trapézeken és trambulínokon. Cirkuszi előadás volt, de innen a magasból úgy festett, mint egy bolhaszínház. A közönség, lenn, lenn, alig néhány padsort töltött be, és köztem és a közönség között félelmetesen barnult nagy mélységeivel az üres kőlejtő.

Itt ültem én, messze és egyedül és azt sem tudtam már, Táborny Elemér vagyok-e igazán.

És végre is szállni kell menni, lefeküdni, és aztán... aztán megint díjnok voltam, a szögletes képű szállásadó nő költött fel, hogy már itt a vasutas, aztán jött a hosszú, hosszú körmölés a gyűlölt, sárga asztalnál, a polcra állított piszkos kezelő, a poros okmányok és a megbukott miniszter arcképe előtt. A komisz dohányfüstben. És jött a déli, céltalan ácsorgás; egy óra hosszat álltam a villamosállomáson, és bámultam a felszálló hölgyek feszülő, áttetsző harisnyáját. Aztán ebéd - emlékszem, hogy aznap nem tudtam az éhségnek ellenállni, bár rendszeren az ebéden szoktam spórolni mozira, leányra: eznapi elmentem a népkonyhára, leszúrtam a piculát, vittem a levest a viaszosvászon asztal felé, lecsaptam, és kezemre öntöttem... Ebéd után a krajcáros újságból valami perverzítés történetét olvastam mohón. Azután a délutáni munka, a hüvelyk iszonyú fáradtsága a tollat szorítani, a kollégák csúfolódása, az elkeseredés, mely estefelé növekszik, mint a láz. Ó, csak elaludni, az jó! Álmodni...

Vettem valamit a hentesnél, az utcán megettem, és megjelentem a hálásomon, oly korán, hogy még ott volt a vasutas. De órák hosszáig kellett hánykolódnom míg el tudtam aludni, és majdnem dél volt, mikor Táborny Elemér felébredt.

- Ez tisztára abszurdum: ennyit aludni valakinek, akinek kín az álom! - mondtam magamban. - Hisz sokkal többet alszom, mint más.

Meghagytam a *camerieré*-nek⁴², hogy ne hagyjon békében, költjön fel másnap reggel hét órakor.

És másnap az történt a díjnokkal, hogy késő délután munka közben, az asztalra borulva elaludt.

És Táborny Elemér felébredt, és azt mondta a *camerieré*-nek:

- *Va bene*.⁴³

Egy kis vártatva megint elaludt és a díjnok ébredt fel, társai nagy mulatságára. Elemér aludt megint délig.

⁴² szobainasnak (olasz)

⁴³ Jól van, rendben van (olasz)

Ez a kudarc végképp elkésérített. Most már tisztán láttam, milyen szabott, kijátszhatatlan törvényei vannak ennek az álomjátéknak, melyek a természeti törvények pontos összefüggéseire emlékeztetnek.

Ekkor fogamzott meg bennem először a misztikusnak látszó gondolat, hogy ha a személyiség-megoszlás tünetéinél egy testben két lélek lakik, addig az én esetemben az én egy lelkem két különböző testben él és lakozik felváltva.

Mert valóban egyazon lélek ez a kettő, s ha elszakadtak is egy időre, most összeömlöttek, emlékeik azonosak, és - ez a borzalom éppen - jellemük, mélyük is azonos, csak kívülről tűnik fel egészen másnak, belülről érzem, hogy az utálatos díjnok alapjában szintén én vagyok, én vagyok más burkolatban, más körülmények között. Mikor a díjnok emléke ellen harcolok, akkor voltaképp ennenmagam ellen harcolok, az én rossz énem ellen.

Így van-e ez másoknál is? Mindenkinek van-e ilyen sötét énje, talán rejtve, talán a tudat alatt, lelkének bűnös szerencsétlen alja? Lehet... De az én rossz énemnek teste is van.

Igen, teste is van. Mert mi a test, ha nem egy csomó érzet egy csomó fizikai érzet emlékének az összessége? És ez, ez az összefüggő fizikai emlékösszesség éppen úgy megvolt a díjnoknak, mint Elemérnek. Valóban, egyáltalán semmiben sem fizikaibb Elemér élete, mint a díjnoké. Mért tartson tehát igényt Elemér testre, és a díjnok nem?

De a díjnok teste egészen más volt, mint Eleméré. A díjnoké egy rút, sovány és piszkos test volt, és valahol egészen máshol élt, valahol messze. A lélek egy pillanat alatt szökellt egyik testből a másikba.

Milánóban voltam, és alig emlékeztem, hogy jöttem ide, mely úton, alig tudtam, hogy végighajóztam a Garda-tón, láttam a kőoszlopos citromligeteket, láttam a szép Rivát, amint nyári nagy álmát aludta. Mindez csodásan, mocskosan összekeveredett emlékemben a díjnok életével, a ronda hivatalszobával, az irodavezető lelkiismeretszerű tekintetével. Desenzanóban aludtam el, nyitott ablaknál, mely a tóra nézett, ahol a kivilágított gőzös törtetett az éjbe - és egyszerre csak ott voltam a ronda bérágyban, melyet az éjjeli vasutassal osztottam meg. Azt sem tudtam már, ki vagyok, hol vagyok, és éreztem, hogy ha ez soká tart így, meg fogok örülni.

Utam emlékei rohantak és tűntek, de a díjnok életében naponként egyforma volt minden.

Milánóban ültem, a Cova gyönyörű éttermében, és vártam a *fritto mistót*.⁴⁴ Szemközt egy tükör volt, az arcomat néztem. Tiszta, telt, ifjú arc, te vagy az én arcom? Jaj, egy másik arcot is ismerek, amely szintén az enyém, magányos, éhes, unt barangolásaim között, kirakatok tükörüvegeiben láttam megvillanni egy kiálló pofacsontú, nagy ádámcsutkájú, vizenyős szemű, pattanásokkal teli, ellenszenves arcot, ah, gyorsan iparkodtam másfelé fordítani a tekintetemet, hogy ne lássam a saját arcomat! Egy másik testem is van, valahol messze, egy perverz, szennyes test, amelybe hálni jár a lelkem...

Hol?

Valahol, ahol akkor van reggel, mikor nálunk este... Ah, ha odamennék, ha meg tudnám találni a másik testemet.

Hol van, hol?

Magyarországon csak nem lehet.

⁴⁴ vegyes sültet (olasz)

Hát ki vagyok én álmomban? *Mi a nevem?*

Milyen nyelven beszélek?

Olyan pontos, részletes az emlékem mindenről az álmomban. Milyen különös, hogy sohasem gondoltam arra, hogy ezt, éppen ezt nem tudom. Nem tudom, mi a nevem.

De csak bár egyetlenegy névre is emlékeznék abból, amit az álmaimban élek. Talán másnak valakinek a nevére, a mesternek... a kék embernek... talán a város nevére... az országéra...

Egyetlen névre sem emlékeztem. És erre a hiányra eddig még csak eszembe sem jutott gondolni.

És --- *milyen nyelven beszélek az álmomban?* Egyetlenegy frázisra sem emlékszem szó szerint abból, amit mondtam vagy hallottam.

Szegény, szegény gólyakalifa! Most már Táborny Elemér volt a gólyakalifa.

Ah, csak egy névre, csak egy szóra emlékeznék! Mindjárt meg tudnám mondani, hol van, hol van az „álmaim” országa a valóságban, mindjárt odautaznék, rajtakapnám a másik éneket, szembeállnánk, megtörne a varázs.

Egy szót, csak egyetlen szót!

Ha egy helyen lennénk, mind a két testemmel, egy időnk lenne mindkettőnknek: épp akkor lenne éjjelem nekem, mikor neki. Folytatódhatnának-e akkor ezek az álmok? Mi lenne?

Ah, igen, igen, egy adatom mégis van! Ennek a második életemnek olyan helyen kell történnie, melynek reggele összeesik a mi esténkkel.

A másik félgömbön... Amerikában...

És akkor megint eszembe jutott a majális napja, és eszembe jutott Kincses. Kincses, aki éppen akkor a Nagy Sóstó Városából érkezett.

Fenn ültem a milánói dóm tetején, a rengeteg köerdő között. Messze láttam. És egy pillanat alatt készen voltam a tervvel: megyek Amerikába, a Great Salt Lake Citybe. Akárhogy is, elmegyek...

De estig szépen elcsöndesedett a szándékom. Beláttam, hogy számárság.

Hiszen az álombeli milliónek nincs semmi amerikai jellege. Egészen magyar milió ez - mintha Pesten és Pest körül történe.

És még valami eszembe jutott. Az a sajátos megfelelés, amelyben álmom egyes alakjai az életem egyes alakjaival álltak. Az a nagy hasonlóság, az a rejtelmes érzés, hogy azok nem is hasonlóak, hanem ugyanazok. Pedig egészen más állású, helyzetű, öltözetű, más jellemű emberek voltak, sőt talán még a külsejük sem nagyon hasonlított. (Hisz arcokra az álmomból rendszeresen igen homályosan emlékeztem.) Csak a tekintetük volt azonos.

És még valami megegyezett: az életkoruk.

Ez a gondolat új és még sokkal misztikusabb képzeletekre bírt. Fantasztikus teóriákat alkottam magamnak. Amint nekem második éne a díjnak, ki tudja, Kincsesnek nem éppen úgy második énje-e a mester, és a többi valamennyi álombeli alak másoknak és másoknak? Csak talán ők most nem tudnak róla... Ki tudja, nem él-e valamennyiünknek, minden földi embernek egy ilyen másodpéldánya, egy sötét árnyképe, álmaiban, tudata alatt, és valahol messze

testileg is, igen, testileg, egy messze világban, egy más csillagon? Ki tudja, nincs-e egy ily másvilág valahol az ūrben, sötét pendantja⁴⁵, szomorú karikatúrája ennek a vén Földnek?

Vagy talán nem is olyan sötét, szomorú? Talán éppen ilyen, csak a szerepek vannak felcserélve?

És bennem, éppen bennem kellett ennek a másik világnak tudatra ébredni.

Vagy ki tudja, hátha másokban is tudatra ébredt már - hisz én se szoltam felöle senkinek. Hátha mások is élük, mint én, titokban és szégyenben, ezt a kettős életet?

Mégsem - ez nem lehet. Ki bírhatná ezt ki mosolygó arccal és üde lélekkel?

Vagy öngyilkossá lesznek az ilyen szerencsétlenek?

Én, én nem leszek öngyilkossá. Küzdeni fogok, bátor leszek. Eh, hadd álmodjak, hadd éljek éjjel akármit: csak nappal ne gondoljak rá! Csak az a baj, ha nappal rágondolok. Nem fogok rágondolni: utazni fogok, menekülni, valóban *önmagamtól*: a sok szépség, a sok új benyomás majd nem engedi, hogy ezen tünődjem.

Ettől fogva minden napot máshol töltöttem. Egy óriási kergetőzés volt ez: éjeim kergették napjaimat, egyik énem kergette a másikat. Sokat láttam, és nem láttam semmit, rohantam a legszebb dolgok mellett, az éjek elöl és az éjek felé. Szálltam a Punta di Bellaggio felé, láttam feltűnni a színes vízen az Isola Bellát. Átröpültem a Simplonon. Jártam a Mont Blanc alatt, a vakító havasok között, a hideg, tiszta levegőben, ahol a vonalak oly élesen vágják a színeket, mint a könyvkötő masinája a papirost, a frissesség pompájában. Chamonix bazáros utcáin, felkapaszkodtam a *Mer de Glace* jéglépcsőjén.

Sehol se volt nyugtom. Kergetett a másik élet, és a díjnok egyhangú vergődése, szomorú, összetartó refrénje volt ennek a tarka utazásnak, kétségbeejtő szabályossággal ismétlődő. S úgy váltogatta egyik életem a másikat, éj a napot, mint a *laterna magica*⁴⁶ gyorsan ide-oda tologatott képei váltogatják egymást. Elaludtam, és elpattant Táborny Elemér egész élete, mint a kép a vásznon: másik kép jelent meg. De ezek a képek nem maradtak külön: utószíneket hagytak egymáson, ezzel elrontották egymás színhangulatát, és az egész életem olyan volt, mintha két zenekar különböző zeneműveket egy borzasztó hangzavarrá összejátsszana.

Gyorsan, gyorsan cserélődtek ezek a képek, és a díjnok egyhangú vergődése mint egy sötét szalag fűződött bele az életembe, amelyen nyugtalan pörögtek le napjaim gyöngyei. Ah, szép, ragyogó gyöngyök, mily piszkosak lettetek belül ettől a piszkos pántlikától! És a pántlika, a pántlika töletek kopott, amint rajta végigpörögtetek. A díjnok érezte Táborny Elemér új napjainak tarkaságát, érezte és vágyak keltek benne, új vágyak új gyötrelmekkel, vágyak a látásra, tarkaságra. Ah, mily egyhangú volt az ő élete! De lelkében hordta a tarkaság csiráját. Lelkében, álmában.

Pénzt, pénzt, pénzt kívánt, hogy a valóságba vihesse át azt, amiről érezte, hogy mélyében valóság. A betűk soha meg nem nyitják előtte a világot: érezte, hogy ostoba és tehetetlen marad. De a pénz, a pénz tán úrrá teheti, úrrá az életen, úrrá álmait életbe kiélni.

⁴⁵ párja valaminek (francia)

⁴⁶ bűvös lámpa (latin)

VIII.

Pénzt, pénzt, pénzt!

Tábory Elemér Interlakenben, a *Kursaal*ban⁴⁷ állt a játékasztal mellett. Még korán volt, alig nyíltak a termek, de künn zúgott az eső, és az esőben zúgott a lelkem, és nem tudtam magamat másképp kikerülni, mint hogy idejöttem.

A játék hivatalos emberei felbújtak, fölkuporodtak, magas korlátos székeikbe, melyek olyanok, mint a kisgyermekek stulikai.⁴⁸ Csak kevés ember ácsorgott még az asztal körül, köztük egy magas, szép hölgy állt, hosszú vörös kabátban, keresett eleganciával öltözve. Szemei a játékra tapadtak, mohón leste a kis labda boszorkányos forgását, ejlését, mohón szívta rózsás kis füleivel az egyhangú, folyton ismétlődő szavakat:

- *Messieurs, marquez vos jeux... Les jeux sont marqués... Ne rien va plus... Berlin, rouge, première classe... Messieurs, marquez vos jeux...*⁴⁹

Perdült a labda, ezüstöt söpört az ezüstgereblye a nesztelen posztón. A hölgy, alig tekintve föl a játékból, a ruhatárba vitette vörös kabátját és óriás kalapját. Megláttam komoly vállait, nemes, tiszta nyakát, mellének kezdődő, méltóságos domborulásait. Kesztyűs két ujját egy ötfrankos ezüstön csúsztatta, és mintha várná az alkalmas pillanatot, mikor a pénzt sorsára dobhatja.

- *Messieurs, marquez vos jeux... Marqués... Ne rien... Saint-Pétersbourg, bleue, deuxième classe...*⁵⁰

Folyt a pénz, folyt az idő. Az óra nagy, kávészínű üvegarca isteni szemrehányással nézett a fehér és fekete vállakra. Az arany mutató megpihent az arany kilencesen. Ekkor átmentem a *Salle de Théâtre* felé, ahol egy párizsi revüt ígért a híres *The Ba-ta-clan Girls* csoport. A revüben benne volt az egész világtörténelem, különös tekintettel Napóleonra, madame Pompadourra, a török szultán háremére, az apacsokra és a párizsi rendőrség aktuális vezetőire. Volt benne versszavalás, paródia, élőkép, világítási effektusok, ének, tánc, és az összes tableau-kon⁵¹ keresztül villogtak, vakítottak, a *The Ba-ta-clan Girls* sok-sok kábító, pompás karcsú lábszárai.

- *En avant - Ba-ta-clan.*⁵² -

Ez más multság volt, mint a művészeti szépségek, a tájak, a lelki gyönyört nyújtó látnivalók. Amazok gondolkodni hagytak, sőt gondolkodásra izgattak, bármi kerülő úton, mindig életem sötét problémáját hozták az eszembe. És mihelyt fárasztóbbak voltak, mind kevésbé tudtak érdekelni. De ezzel a revüvel valóban észrevétlenül mulattam, múlni segítettem az időt. A tarkaság, a színes fény, a zene, a szép női formák elfedték az emlékeimet, mint ahogy a lepedőre vetített kép elfedi a vászon pecsétjeit, szennyét.

⁴⁷ hallban (német)

⁴⁸ etetőszék (német)

⁴⁹ Uraim, tegyék meg tétjeiket... A tétek megvannak... Nincs tovább... Berlin, vörös, első osztály... Uraim, tegyék meg tétjeiket... (francia)

⁵⁰ Uraim, tegyék meg tétjeiket... A tétek megvannak... Senki többet... Szentpétervár, kék, második osztály... (francia)

⁵¹ színpadi jelenet (francia)

⁵² Előre - Ba-ta-clan

Kábulva álltam fel az előadás után, és önkénytelen kissé szégyenkezve, hogy én, aki azelőtt csak a legnemesebb és legművészebb dolgokban tudtam gyönyörködni, aki gyermekkorom óta áhítattal kerestem a magas szépségeket, melyek fáradság nélkül el nem érhetők, most csak a könnyű, léha élvezetekben tudok találni írt. Úgy éreztem, hogy lealjasodom ezzel, és egy olyan lejtőn csúszom lefelé, amelyen messze, még alább kapaszkodik elém egy rettenetes alak, amelyen vele kell találkoznom, hozzá alacsonyodnom a rémhez, aki én vagyok.

Az álmoságot, a furcsa kényszert: hazamenni, aludni, eznap nem éreztem úgy, mint máskor. (Ha visszagondolok: ennek az oka az volt, hogy a díjnoknak aznap vasárnapja volt, nem kellett oly korán felkelnie.) Nem akartam hazamenni, minél később akartam megint kaput nyitni annak a kínos álomnak, és visszamentem a játékterembe.

Ím: a szép, magas hölgy most is ott állt, ugyanazon a helyen, ahol órákkal ezelőtt elhagytam, s ugyanúgy nézte a pergetőt. Csak a szemében volt most több fény és izgalom, mintha a villany fénnel táplálta volna azóta.

- *Marquées... Ne rien... Interlaken, rouge, première classe...*⁵³

A geréb⁵⁴ halkan söpört. A hölgy izgatottan hátrafordult.

- Uram - szólt hozzám hirtelen franciául -, adjon kölcsön nekem száz frankot.

- Legyen jó barátom - tette hozzá a szemembe nézve.

- *Voici, madame.*⁵⁵

A pénz ismét gurult, a nő illatos vállain át néztem, és most már engem is izgalom fogott el, a nő és a pénz izgalma. És mélyemben éreztem, amint csúszom, lassan és észrevétlenül csúszom lefelé a lejtőn: díjnoktestvérem felé. És fenn az arany mutató forgott a nagy kávészín üveglapon.

Ez a hölgy aztán a szeretőm lett, és velem utazott. Az ő teste mellett akartam elszórakozni, az ő teste mellett lehetőleg átvirrasztani az éjszakákat. Azt hittem, ha egy szép női test fog mellettem szunyadni, akkor talán nem lesz időm álmodni másról, mint róla. Silvia - így hívták - Romániából származott, és tekintetének megvolt az a gyermekes hidegsége, arcának az a csodálkozó szabályossága, amit gyakran látni az oláh nőknél, és ami a férfit sérti és ingerli. A szemei különösen távol álltak egymástól, s maga a gondolatlanság adott nekik mélységet, valóban szfinx volt titok nélkül, medalion, ereklye nélkül. Csak a pénzért remegett, és én gondtalan szórtam rá a pénzt, csak hogy ne hagyjon aludni. S mikor aztán elnyomott mellette az alvás, a díjnok érzéki álmoktól lankadva, bután ébredt, kétségbeesve nézett az órára, kapkodta ruháit, elkésett a hivatalból, és helyzet mindig türhetlenebbé vált. És este bűvában pálinkát ivott egy rossz hírű kávéházban, éhes pillantásokat vetett a kasszirosnő festett arcára, hogy az sokszor dühösen szólt rá:

- Mit néz rám, mint a borjú az újkapura? - és csak későn, későn engedte Táborj Elemért felébredni.

⁵³ A tétek megvannak... Senki többet... Interlaken, vörös, első osztály (francia)

⁵⁴ bíró, itt: játékvezető

⁵⁵ Parancsoljon, asszonyom (francia)

Egy késő délután, a hivatalból kijövet (utoljára maradtam hogy az átlagomat behozzam) a kék ember elém állt az üres, visszhangos folyosón. Megijedtem. Mindig kerültem, hogy vele egyedül legyek, a bélyegügyleteket szárazon és néhány szóval intéztük el, mindig erősen zavarban, hogy hogyan szólítsuk egymást. Nem tudtam, mit akarhat velem, amint suttogva azzal a cinkosi titokzatossággal, mely Táborny Elemért úgy megalázta, megszólított.

- Kegyeskedjék már vigyázni egy kicsit. Az elnök úr panaszkodott. Megeshetik, hogy elbocsátanak, és akkor nem tom, hogy fogunk kinézni avval a dologgal? Legyünk okosak a magunk érdekében. Az elnöki szolgálta jó protektor, de ő se tehet mindent.

Susogása nagy morajjá terpedt a hideg folyosón. Az óriás opacus⁵⁶ ablak egyik apró rekesze nyitva volt. Azon át lehetett látni, hogy a puszta udvarban, a nagy falak között a járásbíróági tömlőc rabjai most kezdik körsétájukat. Mivel volt különb az én életem?

- Multkor is el méltóztatott magát szólni. Vigyázzunk, mert majd meg méltóztatunk krepálni, nem kell elfelejteni, hogy az elnöki szolgának köszönhetünk mindent. Egy szó, és...

Képtelen düh vett rajtam erőt, de nem mertem kinyögni egy szót sem. Ő aztán jóakarattal megveregette a vállam:

- No, nem azért mondtam... Csak úgy mondtam...

Semmi baj se lett volna, ha olyan lettem volna, mint ő, de éreztem, hogy bennem, mélyen, valaki más is lakik, egy büszke úr, aki nem tűrheti ezt, aki pénzt akar szerezni bármi áron, hogy arcába vágassa, hogy felszabaduljon a rabság alól: ó, ha csak nálam volna a bélyegmasina! Ó, ha csak én gyárthatnám a bélyeget, a pénzt, és lennék úr, és eljönne velem a vörös kasszírő, és mindaz lennék, ami valahol valóban vagyok!

Pedig talán már nem is voltam az, sehol sem voltam az, már Elemér sem volt a régi Elemér. Ez a sápadt ifjú, aki hosszú estéken át szórta a pénzt a svájci világfürdők játékasztalaira egy kokott kedvéért, nem volt többé a kedves, jó fiú, aki felnőtt a meghitt családi otthonban. Már két hónapja utaztam, és nem írtam meg haza a címet, hogy minden levéltől, minden lelki-furdalástól megkíméljem magam. El voltam szakadva egész életemtől, és féltem rágondolni a régi, szép dolgokra. Egy-egy képeslapot küldtem csak haza, mintegy kelletlen kötelességből. Iparkodtam semmire se gondolni, teljesen a pillanatnak élni, és sohasem voltam egyedül.

Egy szép napon azonban, Luzernben, Silvia eljátszotta utolsó nagy pénzemet. Apámhoz kellett fordulnom, és ekkor éreztem, hogy ez így nem mehet tovább.

- Vége, vége - mondtam -, az egész életem elrontom, eljátszom egy rossz álm miatt. Kincseket dobok ki az ablakon... mennyi kincset adott nekem a természet... a sors... Mindent le tudnék győzni... és legyőztem magam egy ostoba képzelődés által! Mennyit várnak tőlem - otthon mindenki várva néz rám... Mikor fogok dolgozni, ha most nem dolgozom? Ó, hogy az ember a legnagyobb ellenségét önmagában hordja! Micsoda minden testi méreg a lelki méreghez, amely engem bénít?

Megkaptam a pénzt egy aggódó levéllel. Otthon el nem gondolhatták, mi van velem. Otthon, otthon! A nenne! Etelka! Nem, ez nem megy így tovább! - Ekkor így szóltam Silviának:

- Silvia, nekem haza kell mennem Budapestre.

- *J'irai avec vous.*⁵⁷

⁵⁶ fényelnyelő (latin)

⁵⁷ Magával megyek (francia)

- De nekem nincs több pénzem az ön számára - mondtam gorombán. - Nincs több szükségem önre.

- *J'irai avec vous, tout de même.*⁵⁸ Nekem is haza kell mennem Romániába. Egy utunk van.

- De én megint Milánó felé megyek, és Velencén át.

- *Eh bien,*⁵⁹ megyek én is arra. Legalább megfürdöm a Lidón.

- De nekem annyi pénzem nincs, hogy az ön útiköltségeit fedezzem. Majd hazulról küldök önnek pénzt.

- Adjon húsz frankot, és ma este megnyerem az útiköltség kétszeresét.

Egyszerre kigyúlt a szeme, és a nyakamba borult:

- Értsen meg, értsen meg! Nem kell nekem a maga pénze, csak maga legyen velem, csak maga ne hagyjon el. Ne hagyjon el! Hát nem látja, hogy szeretem? Senkit se szerettem még úgy, mint magát! Maga nem tudja még, mi az, ha egy nő szeret.

Bámulva néztem rá. Ki ez? Silvia ez?

- Meglátja, meglátja! Ha ezzel a szerelemmel leülök a játékhoz, mindent megnyerek... Szét-ugratom a bankot...

Ekkor megismertem Silviát. Ő volt a vörös kasszírosnő, a disznó díjnoknak legmagasabb, legelérhetetlenebb vágya! Ő, de ott még sokkal olcsóbb, sokkal utálatosabb. Istenem, mire, mire vágyott az az undok! Vágyott arra, amit én utálok... Én, én magam vágytam, vágyom arra, amit utálok; nem éreztem-e most is kéjt, amint reám borult?... Büszkeséget, hogy szeret?

Adtam neki kétszáz frankot, és elutaztam Milánó felé az esti vonattal, mikor ő a játéknál ült. Ez valóban szökés volt: Silvia bizonyosan nem hitte el nekem, hogy ezzel a kerülővel akarok hazatérni. Aztán így vissza is spóroltam valamit a pénzből, amit neki adtam, mert Velencétől Budapestig már megvolt a jegyem. A nagy léhaság után most egyszerre aggódalmasan takarékos lettem pénzzel és idővel.

- Nem is szállok ki Milánóban - gondoltam. Egyenesen Pestre megyek, haza csak egy levelet írok, azonnal munkához látok. A tudomány... otthon... Ah, igen, apa írta, hogy Etelka nálunk van... Hazavitték vendégnek... Nem, most nem kell találkoznom vele... Dolgozni fogok. Mikor dolgozzak, ha nem most, ifjú éveimben? A munka, a szent, nemes munka, a megismerés kéje fog megmenteni. Csak betegség ez, betegség... A szigorú matematika a legpompásabb gyógyszer: az leköti majd, nem engedi el a lelkemet...

A vonat ringása hamar elszenderített, pedig nem is váltottam hálókocsit. Ezúttal a díjnok pontosan kelt, csak a hivatalban bóbiskolt el minduntalan. (Ez onnan volt, hogy Elemér az állomáson fel-felébredt.) Szombati nap volt díjnokéletemben. A kedélyes, kövér kolléga, a gazdag írnok és elégedett családapa, akinek tanyája volt a város mellett, meghítt minket erre az estére oda, egy kis, saját termésű borra. Bár nem jól éreztem magam a kollégáim közt, kimentem az ingyen vacsora kedvéért. Az út nagy részét gyalog tettem, a villamos drága volt. Homoki szőlők voltak arra, a láb besüppedt a fövénybe, mintha puha szőnyegen járna. Mire beértem, a cipőm tele lett fájó, éles szemcsékkel. A tanyában nagy ének volt és röhögés a gazda disznó anekdotáin. A szivarfüstöt vágni lehetett. Az arcok vörösek voltak, a hosszú nyakú, pápaszemes kolléga kidagadt erekkel ordított. Mind ott voltak, a jogászfűt kivéve.

⁵⁸ Mégis magával megyek (francia)

⁵⁹ No hát (francia)

Exeltek,⁶⁰ nótáztak, szidták a főnököket, a minisztert. Egy függő petróleumlámpa lógott a plafon közepén, és körülötte a gerendára aggatva csüngtek sorban az új szőlőfejek. Én félreültem egy zugba, ha szóltam, minden szóért kinevettek. Megalázva, ügyetlenül éreztem magamat.

- Mit nevetnek? - kiáltottam. - Én nem olyan vagyok, mint maguk. Maguk nem érthetnek engem. Ha sejtenék, hogy mi van bennem, nem nevetnének. Ha magukban egy szikrája élne annak, ami bennem él...

De annál jobban nevettek.

Tehát ittam és ettem, a kábulásig. Künn szél támadt, és nagy felhőkben szórta az éles homokot. A rozoga ablak nagyokat zörgött, és ilyenkor mindenki odanézett, és egy pillanatra megnémult. Benn meleg volt, a kis szoba zsúfolásig tele, de „sok jó ember fér el kis helyen” - mint a házigazda mondta. A vendégek egyenként mentek ki az udvarba, s csodákat meséltek, hogy künn mily ítéletidő van. Én a zugban el-elnehezedtem (és Elemér felriadt egy-egy állomáson). Végre kártya került elő. Én is kártyáztam, és hazárdul próbáltam a szerencsét. Újabban mindig a szerencsét próbáltam, arany álmom nem hagyott nyugodni, sorsjegyet is vettem. A kártyám nem járt. Adóssággal keltem fel. Künn megcsapott a hideg szél, a szemem mindjárt tele lett a metsző homokkal. Émelyegtem a szokatlan komisz, savanyú bortól: fejem fájt. Már reggel felé volt. Otthon nemsokára felvert a vasutas.

- Az asszonyság ad nekem egy ágyat nappalra?

- Ha megfizeti.

Nem tudtam megfizetni. Az utcákon zuhogott az eső. Bementem a hivatalba, és ledőltem a ripszdiványra. Vasárnap volt délfelé: üres volt minden. Émelyegtem és a kényelmetlen, nem fekvésre szánt kanapén alig tudtam elaludni. De aztán egész nap aludtam.

Elemér pedig nemcsak egész éjjel: egész nap is aludt a vonaton, közbe-közbe mindig felriadva. Estére Velencébe értem, és hajóra szálltam. Szél volt, a lagúnákból kiérve, erősen hullámozott a zöld víz. Vacsora után nemsokára émelyegni kezdett a gyomrom. A friss levegőn akartam maradni. De a fedélzet csakhamar tűrhetetlenné vált. A hajó mindjobban himbált, a hullám fel-felcsapott, és megöntözött, mint a zápor. Ijedten fogóztam a korlátba. A messze partok tüzei sort égtek, egy fényszóró kévéje esett egy pillanatra hajónkra, fájón szemembe villant, aztán hosszú sugárban kutatva súrolta tovább a messze-messze tengert. Egy sápadt arcú férfi rohant ki a szalonból, egyenesen a korláthoz, semmire se nézve. Hátra kellett ugranom, hogy a szél arcomba ne csapjon valami nedves undokságot. Lementem a szalonba én is. Megpróbáltam mozdulatlanul heverni a kereveten, átadni magam a hajó ingásának. A *mal di mare*⁶¹ leírhatatlan rossz érzései fogtak el. Körülöttem nyögések, sóhajtások hallatszottak. Künn a víz zúgott, és a szél süvített félelmetesen. A hajó dőlt jobbra-balra, támológó alakok táncoltak, kapaszkodtak. Meggyötrött nők, férfiak heverték szerteszét, hason és háton összevissza, senki sem törődött társaival, senki sem nézte, ki a szomszédja. Egy katolikus pap nagy, fehér törülközőturbánt csavarva homlokára a földön ült, és hangosan jajgatott. Az egész hajó népe elvesztette emberi méltóságát.

Egy kis időre elszenderültem, és most a díjnok ébredt fel a kényelmetlen hivatali diványon. Rögtön ki kellett rohannia: az ő gyomra is fel volt keveredve a részegségtől. Aztán ledőlt megint, buta, boros álomra. Ekkor Elemérnek kellett kirohanni a fedélzetre. A matrózok ott

⁶⁰ Egy hajtásra kiitták poharukat (latin)

⁶¹ tengeribetegség (olasz)

ültek trikóban, félig meztelen, és halkán, gúnyos nyávogás módjára valami nótát dúdoltak felváltva. A hideg, sós víz csapta meg ajkamat, a fehér tajték áttört ezüstmintája ingott, vibrált a sima víz fekete gránitján.

Megtörve értem reggel Fiuméba. De bármely kínos éjszaka volt ez, mégis örültem, hogy legalább egy éjet sikerült ellopnom a díjnoktól. A díjnok is örült, hogy átaludta a napot, és megspórolta az ebédet is. Ó, milyen jó így harmadik személyben beszélni arról az undok magamról!

Másnap Budapesten voltam, és most csakugyan hozzáláttam a tanuláshoz és dolgozáshoz. Könyvekkel vettem magam körül, és szoros munkarendet csináltam: leckéket adtam magamnak. De ekkor láttam csak, hogy az az ellenség, akit magunkon hordozunk, igazán győzhetetlen. Az ember ura lehet mindennek, de saját gondolatainak nem ura - és ez rettenetes! Hiába álltak nyitva előttem a legérdekesebb könyvek, nem érdekelt semmi. A legegyszerűbb gondolatmenetet nem tudtam követni. Örökké csak egyre gondoltam: rögeszmémé vált. Éjjel ébren akartam magamat tartani a könyveim között, de ráesett a fejem a könyvre, és az égő lámpánál elaludtam a kemény íróasztalon, hogy annál lázasabb legyen az álom, a díjnok élete. Díjnok lettem mindennap újra, és körmöltem és csavarogtam, és gyűlöltem mindenkit, szerettem volna felgyújtani a várost, bombát vetni a hivatalba, megölni a kollégáimat, a kék embert, és aztán ittam a kis kocsmában, és kártyáztam kétes egzisztenciájú, ismeretlen alakokkal, és sóvár pillantásokat vettem a vörös kasszirosnő felé. És mikor a hó elején megkaptam a bélyegátalányt, amiből a bélyegeket vettem a kék embertől, egy jó részét a kártyaadósságomra költöttem, rá sem merte gondolni, hogy vagy pénz, vagy bélyeg alakjában be kell számolnom vele. Mindig azt vártam, hogy egyszer csak valami csoda történik, az álmom, az álmom életbe csap (hiszen én nem vagyok olyan, mint más) - de azért biztosan tudtam, hogy ez a csoda nem fog megtörténni.

A félelem, a remegés szállt új vendégként mindkét életembe. A díjnoknak régi félelmeihez új bűne is járult, és józanabb perceiben öngyilkosságra gondolt, máskor azonban válogatott anarchista gyilkosságok terveit színezte ki fantáziájában, vagy nagyszabású sikkasztásokat és betöréseket tervezett: persze mindenre, mindenre gyáva volt. A helyzete egészen kilátástalan volt: bűnére okvetlen rájönnek, és ez a bűn még pénzt sem hozott neki, észrevehető. Szökésre gondolni sem lehetett.

Tábory Elemér pedig attól kezdett félni, hogy a díjnok egyszer valóban öngyilkossá vagy gyilkossá lesz. Miért féltem ettől? Magam sem tudtam, de úgy tűnt fel nekem, hogy a díjnok katasztrófája az Elemérét is magával fogja vonni. Hisz minden testi változásunk közös volt: mikor a díjnok fáradt volt, én is, mikor beteg, én is, az émelygések, a vágyak, egész érzéki életünk párhuzamosnak látszott. Babonásan, leküzdhetetlen erőt vett rajtam a sejtelem: ha a díjnok meghal, nekem is veszni kell.

Pedig mennyi kincs van az én életemben, mennyi kincs, amiről felelnem kell, és mennyien, akik szeretnek. Nem szabad magamat engednem. Ah, csak nyugalمام lenne, csak gondolkodni tudnék, csak egypár napig hagyna nyugton megint ez a rém! Még most is bennem volt az a leküzdhetetlen szégyenérzés, amely ezzel az egész dologgal össze volt kötve. Nem, ezt nem mondhatom el senkinek! És céltalan is lenne. Mit ajánlhatna az orvos? Pihenést - alvást - alvást! Az édes alvás, a vigasztaló, gyógyító dajka: rém és ellenséges volt nekem. És hol a menekvés, ha az alvásban nincs?

Ah, az emlékek lármáját nem lehet elcsitítani! Nem lehet bedugni a fületem.

Inkább a díjnokot kellene elaltatni, hosszú, kába álmokba. Megpróbáltam szuggerálni neki, hogy vegyen altatószert, de Tábory Elemérnek minden gondolata, minden akarata tehetetlennek bizonyult a díjnokkal szemben. Egyszerűen nem emlékezett semmire. És most még

többet volt ébren, mint azelőtt, este ivott, reggel elkésett. Most, hogy Elemér élete is egyre sötétebb lett, a díjnoknak is kevésbé aranyos emlékei maradtak álmából, veszni látszott az aranyálom, ez még dühösebbé, szerencsétlenebbé tette, s boros képzelődésekben, vad, gonosz tervekkel akarta visszaidézni azt, amit régen érzett magában, és bebizonyítani magának, hogy ő nem olyan, mint más. És az élete mindig vörösebb és lázasabb lett. Eleméré pedig most szürke, magányos, az olvasatlan könyvek között. Úgy jártam, mint egy álmodozó, az ismerőseimet nem ismertem meg, a beszédükre nem figyeltem. Nem érintkeztem senkivel: átkozottnak, megbélyegzettnek éreztem magamat, haza is elhanyagoltam a levélírást.

És végre komolyan kezdtem hinni, hogy a díjnoké az igazi életem, és Elemért csak álmodom. Valóban egy eleven álom voltam, aki örökké a felébredéstől félt, mint a haláltól. Nem, ezt az életet nem lehetett kibírni így tovább. Eleinte még megpróbáltam elszórakozni azzal, hogy feljegyzéseket csináltam életemről. (A jelen önéletrajzot is nagyjából ezekből a feljegyzésekből állítom össze, hozzávéve még azt a néhány, sokkal pontosabb jegyzetet, melyeket még gyermekkoromban, első egynéhány tudatos álmomról csináltam.) De csakhamar ez a keserű multság rettenetes önkínzásnak tűnt fel előttem. Hisz felejtennem kell inkább! Ah, micsoda vergődés volt ez! Igen, igen, ha nem sikerül elhallgattatnom ezeket az emlékeket, ha nem tudom bedugni előlük a fülemet: hát túl fogom őket lármázni! Nem engedem őket szóhoz jutni! Úgy sem élet így az életem, nincs semmi vesztenivalóm. Egészség? Lehet már ennél rosszabb? Felelősség! Végre magam vagyok a magam ura! Úgy van! Megpróbálom! Nem alszom. A minimumot alszom. Nem hagyok időt a díjnoknak! Mindenféle módon ébren tartom magamat. A feketekávé lesz az italom. Mulatni fogok. Megölöm őt lassan: a gyűlölt páromat. Mi lesz, ha mindig egész éjjeleken át fenn leszek? Bebizonyítom neki, hogy én élek, és ő az álom - bebizonyítom önmagamnak. Versenyeznek a két életem: meglássuk, melyik az életebb.

És most megint vad élet kezdődött, vad, éjjeli élet. Az éjszakai mulatóhelyek törzsvendége lettem. A sok virrasztástól beesett az arcom, karikat kaptak a szemeim. Ó, jaj! Félttem a tükröktől: kezdtem hasonlítani a díjnokhoz. A díjnok pedig megint későn, mind későbbén járt a hivatalba, elaludt az íróasztalon a másolt akta fölött, és gyakran, még mikor írni látszott is, akkor is voltaképp aludt, és csak automatikusan mímelte tolla a mozgást. A kollégákkal az emlékezetes borozás óta, amikor úgy kinevettek, nem szoltam egy szót se. A kék emberrel, állítólagos rokonommal, kerültem az egyedülletet, mert tudtam, hogy új szemrehányások jönnek. Most már nem törődtem senkivel. Éjjel lumpoltam a bélyegpénzből, és a vörös kasszírosnőt ostromoltam szerelmemmel, akinek pedig voltak nálamnál jobban fizető szeretői.

- Úgyis csak addig tart a világ, míg a számadás napja el nem jő. Minek rágondolni, mi lesz azután? Csak addig éljek egyszer valami nagyon szépet, csak egyszer tudjam érezni, hogy most tudok mindent, emlékszem mindenre. Egy pillanat kell csak, egy szó: meglelni az élet varázsszavát, s ha ezt a pillanatot átéltem, mit bánom az egész többi életet? Ki tudja, hátha a kéj egy percében, a szerelmi egyesülés egy tényében lappang az egész titok!... Ez a nő... ez a titkos tekintetű nő, álmaimból ismerős... Csak egy éjjelt vele: és aztán jöjjön a bomba és a revolver!

És nappallá tettem az éjjeleket azért az éjjeli nőért, aki Silviának másik alakja volt. Most már úgyis mindegy! Nappallá tettem az éjjeleket, mint Tábornok Elemér. A nappal és éjszaka szerepe kicserélődött, de különben semmi sem változott, és a másik éneket le nem rázhattam, csak az életét tettem még gonoszabbá. És ha erővel nem akartam aludni, hát éjjel, a mulatóhelyek asztalainál, a jégbe hűtött pezsgősüveg mellett, vagy reggel, a kávéházban, az újságok és konyak fölött egyszerre csak lehullott a fejem, és felébredt a részeg díjnok, a hivatalban vagy a sétány padján, és írt tovább, vagy elment egy paddal tovább.

A két életem mindjobban egymásba szövődött.

Így ültem egy éjjel, félálomban, egy ilyen táncsarnokban, és ültem ugyanakkor nappal, szintén félálomban, a rettenetes, sárga íróasztal előtt. Azt sem tudtam már, hol vagyok ébren, a kezem gépiesen mozgott, írt, a kasszirosnőre gondoltam, de amellet éreztem, hogy mégiscsak Táborny Elemér vagyok, hogy pezsgő van mellettem, hogy züllök, züllök megint, és hogy az ismerőseim, akik néha látnak asztalra borult fejjel, ilyenformán beszélhetnek rólam:

- Ez az Elemér egészen elrontja magát. Hogy néz ki! Alig lehet ráismerni. Pedig milyen tehetséges, sokat ígérő fiú volt! Hiába, felébredt benne a régi dzsentrivirtus, s a nagyvilág csábításai erőt vettek rajta.

Villogott előttem a táncosnő meztelen térde, fehér combja-húsa - de a következő pillanatban már a miniszter arcképe emeltem fel álmos szememet. A két énem ilyenkor úgyszólván teljesen együtt volt, egyik sem aludt egészen, és egyik sem volt ébren egészen, mindkettő félálomban mímelte az ébrenlétet, vagy inkább pillanatonként váltották egymást.

De akkor az történt, hogy a díjnoknak csakugyan kiesett a toll a kezéből, és az öntudat az eszéből egészen és félreismerhetetlenül. Elemér pedig egyszerre tágra nyitott szemekkel, egészen ébren bámult a színpadra. Egy hang tette ezt a csodát, egy hirtelen megcsendült ismerős énekhang - a színpadon a táncosnő helyett egy új énekesnő állt...

- Silvia!

Hogy az ének elhangzott, egy perc múlva Silvia ugyanabban a toalettben, amiben a pódiumon állt, mellém ült a földszinti asztalhoz. Sötét selyemruha volt, lila rózsákkal...

- Utánad jöttem... Egy bécsi zsidóval jöttem, egy újságíróval. Énekesnő vagyok és parkettáncosnő...

A bal mabille⁶² már kezdődött, a táncosnők levonultak az emeleti páholyokból és az öltözőkből, a livrés⁶³ szolgák felgöngyölték a szőnyeget, előttünk, a síkos parketten két pár kezdte a tangót. A férfiak idegesen tologatták a székeket, tejfelesszájú gimnazisták adták az habituét, vén kecske habituék⁶⁴ az ártatlan nouveaument, ⁶⁵ ki csak véletlen kerül ide.

- Nagyszerű fiú volt a zurnalisztám. De itt rosszul megy az üzlet... az emberek smucigok... Adj egy cigarettát!

Az egyik táncosnő hátradólt, majdnem egészen hanyatt feküdt, szűk szoknyája felcsúszott combtőig, látszott hosszú, pompás ajour⁶⁶ harisnyája, és egy darabka a meztelen húsból vakított ki az öltönyök sötét labirintusa közt.

- Párizsba szeretnék menni - sóhajtott Silvia. - Álmos vagy? - kérdezte aztán csodálkozva tőlem.

Mihelyt lehetett, hazamentem. Nem, ezt nem lehet kibírni. Silvia egy darab a díjnok életéből, Silvia a vörös kasszirosnő, és üldöz mindenütt, üldöz, üldöz...

Mikor felnyitottam a szemem a sárga asztal mellett, az irodavezető ordított felettem, jelenetet csinált!

⁶² ösztánc (francia)

⁶³ libériás (francia)

⁶⁴ bennfentes (francia)

⁶⁵ újonc, zöldfülű (francia)

⁶⁶ hímzett

- Maga csak döglik itt egész nap! Csak azért jön be a hivatalba, hogy kialudja magát. Mindig maga ír a legkevesebbet, és az is tele hibával. Aludjon otthon! Vagy ha álmkóros, menjen kórházba!

- Talán beteg - mondta a jogászyerek úri jóakarattal.

- Beteg ám - nevetett a hosszú nyakú, pápaszemes -, egész éjjel lumpol, aztán persze, hogy nem bírja a munkát...

- Meg kell házasodni - tanácsolta a kövér családapa.

Nem szóltam semmit, hanem írtam, estig fel se nézve a papirosról. A vörös kasszírosnő képe volt ráfestve erre a papirosra, akiről álmodtam az imént, átírtam ezen a képen, kéjjel szennyeztem be betűimmel, és betűimen át, mint valami rácson láttam. Ha új lapot vettem elő, a kép halkán átcsúszott az új lapra, és alig tudtam ellenállni, hogy tollammal bele ne rajzoljam a felöltözött képbe a meztelen test képelt vonalait...

Este azonban megint bután és tehetetlen elaludtam a kocsmában. Hirtelen Elemér voltam újra, a kis szobaleány állt ágyam előtt.

- Vendég jött.

- Alszom. Nem vagyok itthon.

- De a vasútról jöttek. Egy idősebb úrihölgy és egy öreg cseléd.

Felugrottam.

- Eressze be a szalonba. Hány óra?

- Tíz múlt.

- Nyissa ki az ablaktáblákat.

IX.

Egy perc alatt a szalonban voltam. A Vivi dadát láttam meg először. Rebbenve kereste szemem a másik nőt.

- Nenne! Nenne! Maga az? Baj van otthon?

- Elemér! Miért nem írtál? Hogy aggódtunk miattad!

- Édesapám nem jött fel?

- Apádat a köszvénye bántja. Anyád beteg az aggodalomtól.

- De hát miért aggódtak?

- Mit csinálsz, Elemér? Milyen rosszul nézel ki! Miért nem írtál? Miért nem jöttél haza? El sem képzelhettük, mi van veled!

- Nenne! Nenne! Maga miattam jött!

- Gondoltam: ez így nem lehet tovább. Mindannyian izgatottak voltunk ám! Gondoltam: vonatra ülök, megnézem magam, mit csinál az a rossz fiú!

- Ó, nenne, én igazán rossz fiú vagyok!

- Ugyan, hogy mondatsz már ilyet? Hogy lenne az én kedves Elemérem rossz fiú? Milyen szép, nagy ember lesz belőled! Rossz fiú! Nem, ilyet mondani sem szabad.

- Rossz fiú vagyok, rossz fiú vagyok! - kiáltottam, és forró könnyek szivárogtak álmatlanságtól meggyötört szememből. És egyszerre megint kisgyerekek éreztem magam, és megragadtam és csókoltam az én ezüstös néném drága, finom kezeit. Sírtam, sírtam, és hosszú idő óta ez volt az első boldog perc életemben. Ó, milyen boldog voltam, hogy elmondhatom valakinek, milyen rossz fiú vagyok!

- Beteg vagy - mondta a nenne. - Kifáradtál, az hatott úgy a kedélyedre. Bizonyosan sokat dolgoztál megint. Eljössz velem haza, a szüretre, meglátod, egypár nap múlva egészen másho-
gyan fogsz gondolkodni. Pihened kell, sokat.

- Ó, nenne, én nem vagyok méltó, hogy így beszéljen velem. Én arra sem vagyok méltó, hogy maguk rám nézzenek. Ha tudná, hogy miket, miket, milyen emlékeket hordozok magamban! Hogy miket tettem, én, én, igen, én voltam az, én tettem mindent! Ó, nenne, nekem nem volna szabad egy levegőt szívnom magukkal!

- Így beszélsz, Elemér! Látod, hogy így beszélsz, ez mutatja éppen, mennyire nem lehetsz rossz fiú. A rossz fiúk nem így beszélnek ám.

- De én...

- Jer, nyugodj meg szépen, pihenj most, aztán ha akarod, el fogsz nekem szépen mondani mindent. Majd meglátod, hogy letörpülnek azok a dolgok, amiket most nagyoknak gondolsz, mihelyt elmondod őket. Még nevetni fogunk rajta...

- Nevetni.

- Hidd el, hogy semmi sincs a világon, amit jóvá ne lehetne tennie, míg az ember fiatal és egészséges. Talán adósságokat csináltál? Nekem van egy kis megtakarított pénzem, kiegyenlíthetünk mindent, anélkül hogy apád tudna róla, ha azt nem akarod.

- Nem, nem az, nem az...

- Azt hiszem igazában semmi más bajod, mint a fáradtság. Meglátod, minden jó lesz. Csak pihend ki magad, aludj.

- Nem, aludni, azt nem! Csak azt nem!

- Nono. Akarod, hogy az ágyadhoz üljünk a Vivi dadával, és meséljünk, mint kisgyerekkorodban? Ilyen nagy férfi, aztán hogy akaratoskodik, mint egy kisgyerek. Gyere szépen... kis Elemér...

Istenem, rávett a nenne, nem is volt nagyon nehéz, hogy utazzam vele haza. A szép dunántúli dombok között, melyeknek szelíd gömbölyűsége egy ártatlan leány kebleit juttatja eszünkbe - a szelíd bor emlői ezek a szelíd dombok, s a nyájas szőlő rézsútos sorai hálózák be, mint a finom bőrt a pórusok -, a gyönyörű Völgységen át, melyet Vörösmarty, apáink költője megénekelt, Vörösmarty és Garay, és ahol Petőfi is utazott hajdan a négyökrös szekéren, a szép Erzsike mellett. A vicinális mordan verte, szórta vissza füstjét az őszi szellőben, mint hajdan az ősmagyarok hátrafordulva szórták vissza az ellenséges nyilaik fellejét.

- Édesapád haragudott nagyon.

Így szólt a nenne, és ment, ment a vonat.

Néhol egy-egy kései szántót láttunk, amint megfordította ekéjét a barázda végén, és aztán méltóságos melankóliával kocogtatta vissza ökrét a lejtősön. A jegenyék árnyai mind hosszabbra nyúlva csapkodtak ballagó vonatunkra. Másutt akáclombok súrolták a kupé ablakait, és ha az ember kinyúlt a kezével, lecsíphetett egy-egy sárgászöld ágat. A lemenő nap széles, vörös homlokát dugta még föl a láthatáron, és kukucsát játszott a rohanó fákön át, mint kisgyermek a nagy asztal mögött.

A kalauz, a kocsi tetejére lépve, meggyújtotta a csöves olajmécset. De csak arra volt jó, hogy lássuk, hogy este van.

- Etelka...

A vörös plüsspamlagon egy széttépett őszirózsa sárga szálai voltak elhintve szerte, és a vonat régi népdalok ütemére zakatolt.

- Etelka a mi lányunk lett, olyan kedves leány, el sem akarjuk eresztetni. Az egész ház szerelmes belé. Sokat emlegetünk téged is, Elemér, és Velencét, Etelkával...

Naiv hangjában a régi vágyat, a régi tervet éreztem még. Mióta ismertem, mindig egész szívével a mások boldogságán csüggött. Istenem, ha én még boldog tudnék lenni! Egyszerű családi kör, jómódban, vidéken, egy Tusculanum,⁶⁷ filozófia... matematika...

A vonat halk füttyel átsurrant a Sárvíz szürke hídján. A víz elmarad veszteglő tutajaival. Jönnek már a mi szőlőhegyeink, az ismerős, édes sziluett az alkonyi égen. Apró tüzek nyílnak szerte a hegyeken: egy-egy tanya világos ablaka. Szüret van ott, vagy már szűrés is: a tanya előtt üldögélő gazda bizonyosan a mi vonatunkat nézi a kis rudas messzelátón. Ott... ott... azon a hegyen... ott van a mi tanyánk.

- Emlékszel, mikor tizenkét éves korodban verseket írtál, aztán hoztad nekem, hogy olvassam el? Akkor szerettél engem, Elemér. Mindig haragudtál este, ha nem csókoltalak meg...

A vonat lassít, ah, itt az állomásház, a két nagy gesztenyefával, dupla nevével a dupla póznás táblán... A sorompón túl ott vár már Piros, Piros, a kocsisunk pattogó ostorával. Végigrobogunk, végig a régi kis fészkeken. A nagy, zöld kapus, régi ház mosolyog messziről.

⁶⁷ M. Tullius Cicero (Kr. e. 106-43) vidéki birtoka

- Elemér! Elemér!

Diadalmenetben tér meg a tékozló fiú. Az édesanyám lelkendezve fut elém. Milyen szép asszony még mindig! Szépsége lassan-lassan változik jósággá, mint a nennéé.

És két szép leány állt karonfogva a kerti ház előtt. Bözsi és Etelka.

A csönd, a jó csönd, a drága, finom csönd áradt szerte. Csak az öreg Cézár csaholt hangosan örömében. Még itt minden a régi. Megvannak a fehér bogyós bokrok, megvan a nagy, üveges veranda.

És az estharang belecsöndül a csöndbe.

A lányok, a kedves lányok keresik a kedvemet, csügg rajtam az egész ház. Etelka oly bizalmasan néz rám nagy, bársony szemével. Hosszú pillái a lelkemet cirógatják. Ezeknek a pilláknak árnyékában el tudnám tölteni az életemet.

Aznap - vagy másnap - hogy mondjam ezt, a díjnok a hivatalban, a tollat rágva, elgondolkozott. Eszébe jutott kínos gyermekkor, az anyja, az asztalosműhely, mindaz, amit elhagyott. Milyen iszonyúnak tűnt fel akkor minden, pedig bizony ott kellett volna maradnia, önállóságra vergődni, meggazdagodni lassan, mint más iparos, megházasodni. És akkor megátkoztam Táborny Eleméért, megátkoztam elő-elővillanó, csábító, csaló álmomat, mely elégedetlenségekbe, vágyakba, félelmekbe és bűnökbe vitt. És számot vetettem életemmel, bevallottam végre magamnak, hogy már csak néhány hetem lehet élni, néhány hét alatt rájönnek a bűneimre; mit tehetek akkor? Érdemes-e már élni ezzel a Damoklész-karddal a fejem fölött? Ó, a legjobb volna föbe lőnöm magamat!

Milyen jó lenne, ha erre egyszer el tudnám már magam határozni! Elvinném az összes pénzt, ami a bélyegpénzből még nálam van, átmulatnám az éjszakát, aztán a revolverrel a zsebemben beállítanék a hivatalba, agyonlőném a kék embert és az irodavezetőt... aztán magamat. Drágán adnám az életem, mint a régi harcosok.

És Elemér a következő napon úgy érezte, hogy valami halálos veszedelem fenyegeti. És egyszerre érezte azt is, hogy drága most megint és kedves az élete. Szép volt a világ a méla, otthoni őszben. A szőlőlugas lombján színesen szüremkedett át a napsugár. Az alacsony fákön nagy, bársonyos barackok piroslottak. Böske és Etelka jöttek le a lugas zöld falai között. Etelka barna haja zilálva ragyogott. Fenn a présház előtt a diót verték. A hosszú pózna ügyetlenül imbolygott az illatos lomb között. A zöld köpönyeges gyümölcs nagyokat koppanva hullt a földre.

Késő délután volt. A nap lefelé szállt a kerek hegy mögött, és a hosszúkás pászták egyenként borultak árnyékba. A feszes karok hegyei csillogtak egyenes soraikban, mint egy faláncsz⁶⁸ lándzsa. A halk árnyék rézsút söpört végig a bakháton,⁶⁹ mint egy óriási napóra mutatója.

A szőlő közt, a szűk keresztutakon, apró, fabélésű gödröcskék voltak, hogy a hegyről lezuhanó záport felfogják. Az egyik gödröcskében egy bájos kis sün szaladgált kétségbeesetten. Kétségkívül véletlen hullott bele, és nem tudott kikapaszzkodni. Amint hozzányúltam, gömbbé húzta magát, és elrejté fejét tüskéi közé. Fölfogtam zsebkendőm négy sarka közé, és felvittem a leányokhoz. A nagy malomkő asztalon produkálta magát a csöpp állat, a mélységből a magasság kelepcéjébe jutva. Végre Etelka megsajnálta:

- Hadd szaladjon szegény kis jóság, ebben a nagy világban!

⁶⁸ tömött, sűrű hadsor (latin)

⁶⁹ felkapált hosszú földhányáson

Milyen gyönyörű, jó lenne az élet, ha tudnám élvezni, mint egy gyermek, semmire se gondolva, semmitől se félve, semmi másról nem tudva! Milyen kár ezért az életért! Milyen kár, hogy az én lelkem be van feketítve!

...A hivatalozobába egy ügynök revolvereket hozott eladás végett. Vettem egy jó browningot, és ki is fizettem - a bélyegpénzből. Most már úgyszólván mindegy, mindegy!...

Megint álmodoztam arról, miféle válogatott dolgokra fogom használni ezt a fegyvert. De remélem, hogy gyáva leszek. Végre is, jussak a börtönbe, érjen akármi, szégyen, büntetés a díjnokéletemben: csak ne veszítsem el magát az életet, és azt a boldogságot, amely most nyilvánvaló számomra, s amely talán lassanként elfedi, elfeledtet, sötétbe nyugtatja a szegény díjnokot.

...A vihar kinn fogott a szőlőhegyen, és a hűvös présházba szorultunk. Az óriási kád, mely a padlásig ért, s amelynek belsejében táncolni lehetett, jóságos méltósággal fogadott, mint egy kövér gazda. Gömbölyű hasán prémés zsinórzat gyanánt viselte a meszelt évszámokat, melyek a termés szintjét jelezték esztendőnként. Ez a nagy kád emlékezett és regélt, mint egy jovialis öregúr.

A nyitott pincéből halkán hallott az erjedő bor bugyborékolása.

Benn pedig, a tanyaszobában, a régi újságok képmellékletei borították a falat. Egressy mint Bánk bán. Imre király elfogja lázadó öccsét, Endrét. Széchy Dezső hősi önfeláldozása királyáért. Hogy néztem ezeket a képeket gyermekkoromban, a hosszú, csendes estéken, mialatt messziről a rókák vonítottak! És ott volt a nagy, hímezett spanyolfal, osztrák hercegisasszonyok keze műve, dédanyám emléke, aki hajdan Bécsben bálozott. A szabályos, merev hímezsminták alatt nagy, keresztöltéses, gót betűkkel büszkélkedtek a történelmi nevek: Caroline Auersperg, Maria Thun, Elise Schlick, Elise Maldini.

De a mennyezet gerendáim felkötözött szőlőfejekre vettem szememet, és a kövér díjnok tanyája jutott az eszembe...

...Úgy van azonban, hogy most látszólag megint jobban megy minden. Mióta Elemér rendesebb életet él, a díjnok is pontosabban jár be a hivatalba, él, ír, mint egy automata, szürkeségbe, egyformaságba vész az élete, szinte-szinte alig tudom egymástól megkülönböztetni napjait, elvesznek és elmosódnak az emlékei az Elemér új, boldog, otthoni életének benyomásai mellett. Ah, mégis Elemér az igazi, élő, amaz csak egy árnyék, köd!... Csak a bélyegpénzzel való elszámolás ne állna előttem, még talán nyugodt is lehetnék! De mi lesz akkor?...

...Együtt jöttünk haza estefelé Etelkával gyalog a szőlőhegyen. A társaság messze elmaradt mögöttünk. A völgy olyan volt, mint egy barna teknő, amire az ég szürke teknője volt visszarul ráborítva. Csodálatosan méla és fojtott est volt. Előttünk napszamosok mentek, fáradtan, lomhán. Szótalan haladtunk sokáig.

- Ugye, milyen jó társalgó vagyok? - mondtam végre tréfásan.

- Nem is szeretem az embereket, akik mindig beszélnek - felelte Etelka.

És csönd volt megint...

...A díjnok újra elment a kis kávéházba. A vörös kasszírosnő azonban ezúttal nem jelent meg. Hova lehetett? Helyette egy vézna, ideges kis teremtes ült a pénztárnál. Bánatomban a szokottnál többet ittam, és lustán és bután támolyogtam haza. Elemér nagyon későn ébredt...

...Darvasnál voltam látogatóban, régi tanáromnál. Az arca nem változott semmit, most is a régi merevséggel fogadott, a nagy íróasztal mellett ülve, az óriás csibukkal szájában. A könyvtornyok azonban nagyon magasra nőttek, és kivált az éjjeliszekrényen álló minden percben ledőléssel fenyegetett. Félős volt, hogy egyszer éjjel ráesik, és agyonnyomja. A kicsi embert keresni kellett könyvei között. Ha még egyszer jövök, úgy kell őt kiásnom a könyvek alól.

...Elkéstem a hivatalból. Mikor a kapuhoz értem, két úr ment éppen a lépcsőn, az elnök kíséretében. A kék ember iszonyú rémülettel iparkodott egy pillanatra titkon közelembé férkőzni.

- Rovancsoló⁷⁰ bizottság - súgta elképedve. - Rendben van-e minden?

De nem nálam rovancsoltak: az óriási hivatalnak egészen más részébe igyekeztek. Ó, én kis falat volnék az ő számukra...

...Még kértem Etelka kezét. Ó, milyen boldog vagyok! Etelka, Etelka fog engem megmenteni. Most már csinálhat a díjnak akármit! Törődöm én vele... Az egész házban nagy a boldogság. Bözsike ujjong, és a nenne szegény bevallja, hogy a legfőbb vágya teljesedett. Édesapám is örül, hogy a fia most már komoly emberré lesz... (Csak a díjnak... meg ne ölje magát!...)

...Iszonyatos felfedezést tettem. A vér megfagy az ereimben, ha rá gondolok. Az az ideges, vézna teremtes, aki újabban a kis kávéház pénztáránál ül, az az ideges vézna teremtes - jaj, hogyan tudjam ezt leírni? - Etelkára hasonlít! Itt van, leírtam végre: Etelkára hasonlít. Ó, Etelka, bocsáss meg, bocsáss meg! Szédül a fejem, nem tudok gondolkodni, meg kell örülnöm...

...Olyan kedves Etelka! Olyan jó, olyan szent. Olyan méltatlan vagyok hozzá! Ma egy óra hosszat azon sírtam, keseregtem előtte, hogy milyen méltatlan vagyok hozzá. Szegény lány! Nem elég a magam baja, őt is folyton szomorítom, keserítem. Nem, ez csúnyaság tőlem! De Etelka oly okos! Lehítt a parkba teniszezni, és aztán sokáig, sokáig kergettük a repülő labdát a balsamos őszi levegőben. A játék, a testi mozgás egészen felüdített. Gyönyörűek, gyönyörűek voltak a menyasszonyom mozdulatai. Ó, talán... nem is igaz! Talán... Legjobb lenne, ha a díjnak nem menne többé a kis kávéház felé...

...Mégis van némi hatása Elemérnek a díjokra. Ma valóban nem voltam a kis kávéházban. Magam sem tudtam, mi tart vissza, csak úgy éreztem, hogy nem szabad, hogy lehetetlen odamennem. Milyen hatalmas a szerelem! Eddig nem tudtam hatni szerencsétlen alteregómra, mert nem volt elég erős akaratom: most ad akaratot, erőt a szerelem. Ó, Etelka, mennyi mindent köszönhetek neked! Most - most már meg fogom próbálni szuggerálni az árnyékomban a haláltól való félelmet!

Ó, ez a küzdelem! Mikor minden attól függ: rábírní önmagamot valamire, visszatartani önmagamot egy végzetes cselekedettől. És hogy szót tudok-e fogadni önmagamnak. Nem borzasztó, hogy az ember elronthatja egész életét, akkor mikor nem is tudja tisztán, mit ront el vele?

És nem borzasztó, hogy mindenáron életben akarom tartani a díjnokot, őt, a legnagyobb, legutáltabb ellenségemet?...

...Az orvosunknál voltam. A párolt ember is a régi még. Egy kicsit talán még vékonyabb, még finomabb, még aggodalmaskodóbb. Már messziről megismertem a parfümjeit. Túlzott udvariassággal gratulált az eljegyzésemhez. Elmondtam neki, amit lehetett, hogy ideges vagyok, hogy... képzelődéseim vannak, hogy félek... Azt hitte, egy hipochondrikus vőlegénnyel van

⁷⁰ pénztári ellenőrző

dolga, egy rouéval,⁷¹ aki nem mer bevezni a házasság révébe. Megvizsgált, tüntető gondossággal, és ismételten kijelentette, hogy teljesen egészséges vagyok. Teljesen. Sétáljak sokat, mosdjam hideg vízben, aludjak...

...Borzasztó dolog történt. Valóban itt van a vég kezdete, néhány nap alatt el kell dőlni mindennek, egész életemnek. Nem tudok másra gondolni: már itthon is mindenki észrevette az izgatottságomat. Ó, istenem, most kell vigyáznom, most kell megfeszítenem minden akaratomat. Most adjon erőt a menyasszonyom képe! Megpróbálok elmondani mindent, higgadtan - higgadtan - gondolkodni.

A kék ember új bélyegeket hozott. Felragasztottam az aktákra, és azután egy pillanatra kimentem. Mikor visszajöttem, a joghallgatódíjnok, az úrifiú, aki pusztán jelenlétével naponta vérig ingerelt bennünket, ott állt az íróasztalom előtt, és figyelmesen nézte az egyik bélyeget. Drága bélyeg volt ez, aminőt a nem hivatalbéli ember csak nagyon ritkán lát, és a jogászyerek azt kérdezte tőlem:

- Hol lehet ilyen bélyegeket kapni,... úr?

A nevemet mondta, a lopott nevemet, melyet mindennapi kínszenvedés volt egyre hallanom, a nevemet, amely nem volt a nevem, és amelyet éppolyan kevésbé tudnék most megmondani, mint a volt asztalosinasnak elhagyott, igazi nevét.

Egyszerre azonban rám nézett. Még hallottam, amint kiáltott:

- Mi baja? Mi az? Rosszul van?

- Az örökös lumpolás - szólt a stréber díjnok, aki oly járatos volt a cégjogban.

De többet nem hallottam, mert egyszerre Táborny Elemér ágyában voltam, ijedt ébredéssel. Az én saját ágyamban voltam, gyermekkori szobámban. Egy pillanatig még megbénította eszem az átélt ijedelem. De aztán egyszerre megvillant minden! Milyen ostoba voltam! Hiszen tudom, jól tudom, hogy a jogászyerek szenvedélyes bélyeggyűjtő. Azért érdeklődött úgy a bélyegért. Esze ágában sincs gyanakodni. Hát honnan is gyanakodhatna? Lám, milyen a rossz lelkiismeret!

Csak most, csak most még valami számárságot el ne kövessék! Szinte érzem, hogy számárságot fogok tenni. Meg kéne akadályozni. Nem kéne elaludni. Fel kéne csavarni a villanyt.

És éreztem, hogy nyom el a sötét álom ellenállhatatlanul, és nem volt erőm kinyújtani kezem a villanyért.

Az ócska ripszdíványon nyitottam fel a szemem, körülöttem álltak a gyűlölt arcok, és az első gondolatom ez volt.

- Semmi, semmi sem segít! Végem van!

Amikor a jogászyfiú szemébe esett a tekintetem, idegesen megfogtam a karját, és sűgva mondtam neki izgatottan:

- Az isten szerelmére kérem, jőjjön ki a folyosóra egy percre. Mindent elmondok.

Láttam, hogy nagyon bámul, és a többiek is mind bámultak.

- Egy kerékkel több van - mutatta fejtűl a kövér családapa.

⁷¹ kiélt férfival (francia)

- Azért nem jó, ha az ember tücsköt-bogarat összeolvas - fontoskodott a hosszú nyakú cvikkeres.

- Mindíg mondtam, hogy valami nem tökéletes.

A jogászfíú azonban kijött velem a folyosóra. Ekkor homályosan az az érzésem támadt, mintha éppen most, az imént eszembe járt volna valami fontos ok, ami miatt nem érdemes, nem ajánlatos, veszedelmes, hogy én ennek a fiatalembernek akármit is elmondjak. Egy pillanatig hallgattam, és próbáltam visszaemlékezni, mi lehetett ez az ok.

- No, mondja már, ha valamit akar mondani, hiába ne álljunk itt.

Jó szabású ruhája, kamásnija, szép nyakkendője roppant tekintélyt adott neki. Egészen más volt, mint mi, bár legtöbbször sokkal fiatalabb, tagadhatatlanul sokkal különb. Mit tehetek? - kérdeztem magamtól. Ki tudja, talán már beszélt is az elnöknek... talán az elnök bízta meg?

- Uram, uram, az istenre kérem - ha még nem késő -, ne szóljon senkinek! Mindent megteszek, amit kíván, szolgálja leszek, rabja halálomig, csak ne szóljon. Nézze, nézze - mit ér vele? - néhány nap múlva úgyszólván felfedeznek mindent - agyonlövöm magam - legyen könyörületes - higgye el - a szükség vitt rá - az elnöki szolga vitt rá.

- De mi az? Miről van szó? Nem értem - csodálkozott.

- Ne áruljon el! Ne legyen gyilkosom! Megrontóm!

Ekkor úgy látszik, kezdte megérteni a dolgot. Halkan, komolyan kérdezni kezdett, és el kellett neki sorba mondanom mindent. Csak a hamisításról beszéltem, és minden hibát lehetőleg a szolgára toltam. A bélyegpénz sikkasztásáról nem szóltam semmit. Csodálkozva, gyanakvással hallgatta szavaimat.

- Azt állítja, hogy minden hasznot a szolga tett zsebre. Hogy akarja, hogy én ezt elhiggyem? Hát akkor milyen számár lett volna maga, és milyen erővel bírhatta volna erre rá a szolga? Bocsásson meg, de a története egészen hihetetlenül hangzik.

- De uram! Ó, azt én nem mondhatom el! Csak higgye el, hogy így volt! Esküszöm. Hiszen nekem is hihetetlen, de így volt.

A lépcsőn lábak nesze visszhangzott. Egy pillanatra elnémultunk.

- Uram - mondtam aztán. - Néhány nap múlva mindennek vége lesz. Csak néhány napig várjon. Csak ezt a néhány nap életet adja még nekem! Úgyszólván rájönnek mindenre.

- Nem értem, miért jönnének rá. Ki gondol az ön bélyegeire? Hisz ön ezt a... ezt a kis manipulációját még isten tudja meddig folytathatta volna, ha véletlenül nem olyan ügyetlen, hogy mindjárt megijed tőlem, amint ránézek az egyik bélyegére. Mert lássa, nekem eszembe se jutott gyanakodni. A maga rossz lelkiismerete fedezte fel a bűnét.

Ó, milyen tehetetlen düh töltött el egyszerre! Szerettem volna összegazemberezni, rárohanni... És most elárultam magamat! Elárultam a pénzsikkasztást is, mert arról beszéltem, hogy pár nap alatt rájönnek mindenre. Ó, de ostoba vagyok! Buta vagyok! Nem vagyok érdemes az életre, fel kellene pofoznom magamat.

A kamásnis fiatalember a szemembe nézett.

- Mondja meg őszintén: mennyi pénz hiányzik?

Megmondottam mindent, amit kérdezett. Vergődtem, mint a pillangó a gyerek kezében.

- Én nem hallgathatom el a bűnét, mert akkor cinkosa lennék.

- A hóhérom akar lenni!

- Nem, igaza van, miért akarjak a hóhéra lenni? Ha ön pótolja az elsikkasztott összeget, és a bélyegmasinát szemem előtt használhatatlanná teszi, akkor olybá veszem az egészet, mintha nem tudnék róla semmit. A szolgát...

- Uram... ha a szolga megtudja, végem van...

- Értem. Maga attól fél, hogy a szolga bosszúból elárulja.

Pedig ha még tudta volna a lopott bizonyítvány históriáját!

- De azt maga is beláthatja, hogy a könyörületességem nem mehet odáig...

(Csak időt nyerjek, időt! Csak arról lehet szó! - gondoltam én ekkor, és így könyörögtem:)

- Csak három napot engedjen, uram, három nap múlva elintézek mindent, csak azt ígérje meg az Isten szent nevére, hogy három napig nem szól senkinek se semmit - a szolgának se -, főleg a szolgának nem - esküszöm, hogy három nap múlva rendbe hozok mindent - vagy föbe lövöm magamat!

- Azt hiszi, hogy avval használ valamit?

- Nem, nem! Nem ölöm meg magam - édesanyám van otthon (hazudtam) - legyen könyörületes - csak három napig!

Ó, hogy gyűlöltem ezt a kamásnis ifjút! Iszonyú méltóságos pózba vágta magát, és kétségkívül úgy érezte, hogy ő a világ legkorrektebb embere, és hogy most egy igen fontos és kényes dolgot roppant tapintattal intéz el. Ünnepelesen, kimérten beszélt, mintha gyorsírók számára beszélne. Jónak és nemesnek, igazi úriembernek érezte magát.

- Ne higgye, hogy önnel hajlandó vagyok cimborálni, és az ön kedvéért teljesítem e kívánságát. De ízlésemmel ellenkezik az ön hóhérja lenni, mint ön kifejezte, s azonkívül nem óhajtanám az ön anyját, egy szegény, ártatlan asszonyt romlásba dönteni.

Tüntetőleg elfordult, kezét hátradugta, és visszament a szobába. Az ajtót külön ki kellett nyitnom, mert hátra se nézve betette maga után.

Iszonyú kínok között ültem vissza az íróasztal mellé. Azt hittem, mindenki engem néz, és az arcomról olvassák, hogy leleplezett, halálra ítélt sikkasztó vagyok.

X.

- Három nap az élet - ezt ismételtettem magamban, bután, lélektelenül. Három nap - hány óra az? Mi mindent lehet csinálni három nap alatt? Ebbe a három napba bele kell tenni az örökkévalóságot. Most kell, most valami csodának történni! Sikerül-e az álmom titkát megfejteni három nap alatt? Kéjekben kell tölteni ezt a három napot... Csak az éjszakákat, mert nappal itt körmölök. Ma akármi lesz, elmegyek a kis kávéházba. - Eh, olyan fáradt vagyok! Nem vagyok-e kimerült ettől az élettől? Talán mégis föbe kellene lőnom magamat! A revolver megvan... itt van a zsebemben... Főbe... Nem, nem... hátha mégis... valami... az álmom... Nem szabad elrontani mindent. Az utolsó pillanatig sem lehet tudni biztosan... Én nem vagyok olyan, mint más. Másra kéne a revolver. Ezeket mind agyonlőni. Nem én vagyok a bűnös, hanem a társadalom. A kamásnis ifjancot. Utálatos papagáj! Ki tudja - megtartja-e ígéretét? Nem szól-e az elnök úrnak? Nem szól-e a kék embernek? Ezek mind diadalmaskodni fognak rajtam. Ezek mind becsületesek. Pfuj, de utálok őket! Milyen semmirevalók mind hozzám képest. Ah, csak meg tudnám értetni velük, hogy több vagyok én náluk! A buták! Lenézem őket. Senkivel sem tudom soha megértetni. Meghalok, elpusztulok nyomorultan. Csak kinevetnek. Senki sem sejti, ki vagyok. Talán magam se sejtem. Meghalok, anélkül hogy az álmomra igazán rá tudnék eszmélni. Meghalok, és az álmom velem veszik. Nem! Megölök mindenkit. Ó, ez az utálatos rossz toll! Még tisztességes tollat sem adnak az embernek. Most már nekem úgymint mindegy. Ostobaság az egész világ.

Az asztalra borultam, és fennhangon sírtam.

- Már megint sokat bevett a jóból - mondotta a cégjogász. - Elájul, aztán meg bög itt.

Az irodavezető lépései hangzottak, a hivatali rossz kabát ujjába töröltem szememet, és dacosan írtam tovább. Az járt az eszemben, hogy van még egy: ezt a három napot kéjekben tölteni, most már mindegy, az összes bélyegpénzt elköltöm, ami csak még van, három éjbe sok kéj befér, ha az ember az utolsóig jutott, mulasson nagyszerűen, ami ideje és pénze még maradt: ez az egy még jó, még megvan... vigasztal...

De este betegnek éreztem magamat, szédültem. Hazamentem avval, hogy csak egy órát fogok pihenni, aztán elmegyek minden pénzemmel mulatni, de amint letettem a fejem, elaludtam és csak reggel ébredtem, későn, dühösen, hogy egy éj már kárba ment.

És ennél a reggeli ébredésnél egész határozottan éreztem, hogy ez az éjszakám azért ment kárba, mert álmomból nem akartam felébredni, mert erőszakkal és akarattal rákötöttem magamat a másik, szebb életre. (Ezen a napján Elemér izgatottan járt-kelt, nem beszélt senkivel, halálos félelem gyötörte, mindig jobban, remegőbben hitte - nem tudott mást hinni -, hogy a díjnokkal pusztulni kell neki is, hogy a jó nem élhet a rossz nélkül, a szép a csúnya nélkül.) Ó, micsoda nap volt ez megint a hivatalban! Senkinek a szemébe nézni nem mertem. Este aztán elkóboroltam a ligetbe, és elővettem az új revolveremet, és néztem, forgattam: szinte-szinte már magamra fogtam. De - tudom, mi tartott vissza. Elemér tartott vissza, oly erősen, mintha megfogta volna a kezemet. Ó, kezdtem gyűlölni őt, ezt a másik, boldogabb életemet, amelyet mindig mögöttem éreztem, és amely minduntalan beavatkozott az én életembe.

Mert sok pénz volt a zsebemben (sok lopott pénz), bemehettem volna akárhová, mégiscsak tétován ácsorogtam a fényes utcákon, akár hajdan, mikor először jöttem a városba. Kőd volt a fényes utcákon, a villanyos lámpáknak nagy, kék fényudvara volt, a terek félelmes ürbe, végtelenségbe vesztek, a köd egyre jobban szállt, szállt lefelé, az emberek óriásoknak és szellemeknek tetszettek, a reklámok nagy, mozgó fénybetűi tündéri abrakadabrákat játszottak

az őszbe. A házak félelmes, határozatlan masszái szakadozni látszottak a pépszerű levegő súlya alatt, mely behatolt az ember orrán, nyakán, pórusain, s nyomta, fagyasztotta a tüdőt, a lelket.

De legkülönösebb volt a folyó partja. A nagy hidak ijesztően, végeérhetetlenül íveltek bele a szürke semmibe. Iszonyú pilléreiket az ürbe mártogatták. A rakparton nagy, foszlányos alakok ödöngtek-imbolyogtak egyedül, mint a kísértetek. Öreg fénycsíkok hulltak, és áztak szerte szélesen. Hulltak, hulltak egyenesen, és szétáztak szélesen, beleáztak fényükkel a homályba. Bujdostam a ködben. Nem tudtam elhatározni, mit tegyek.

- Ezek a végnapok - gondoltam. - Negyvennyolc óra alatt ölnöm kell. Magamat vagy más.

Befordultam egy mellékutcába. Itt szegényes gázlámpák fénye foszlott el a levegőben. Magas házak partjai közt poshadt a sárga köd sűrű folyama. Nem láttam más, csak a szalatrinek ablakait. Némelyik világos volt, és alulról trécselés hangzott vagy cselédnóta. Szagok. De mintha a hangok is szétfoszlottak és megnagyultak volna a köddel, mint a fények. Gondolat nélkül ténferegtem. A revolveremet szórakozottan kivettem a zsebemből, és ráfogtam az egyik gázlámpára. Céloztam. Játszottam.

Lépések nagy, udvaros hangja hangzott. Eldugtam a revolvert.

Egyszerre megálltam. Messze, egy sarkon, egy boltajtó tündöklött. Egy... egy kávéházajtó.

Az én kis kávéházam ajtaja.

...Leírjam, leírjam-e azt az iszonyú dolgot, ami most következett? Egy nap óta van agyamban ez a rettenetes emlék, egy nap és egy éjszaka óta, melyet ébren töltöttem, hogy időt nyerjek, hogy leírjak mindent, mielőtt... hogy... (A díjnok most, úgy látszik, kimerülve és bután alussza át az utolsó napját. Alhatik, még alhatik: most addig alszik, ameddig akar.) Alszik, alszik a díjnok egész nap - tud aludni! És én egész éjjel rendezem ezeket a rendetlen írásokat, mint egy öngyilkosjelölt, mint egy végrendelkező. Kinek a számára? Azt fogják mondani: egy örült írásai. Mindegy: most már leírom ezt is, a legborzasztóbbat, bármily önkínzás is. Lesz-e erőm még rá? Az a köd megvan a lelkemben, itt van az agyamban, bár odakünn ragyognak a szép dunántúli ég csillagai. Ez az egy éjszaka - ez még az enyém. Holnap... holnap talán már erőszakkal rázzák fel a díjnokot ágyából... Nem - ezt nem várom meg. - Megölöm...

Ah, lassan! Értelmesen. Sorjában.

Úgy tűnik fel, hogy egy sziget volt, egy sziget a ködben.

Nem.

A köd itt is megvolt. Füst volt. Itt is - itt is elterpedtek a fények.

De itt meleg volt. Huj, de jó meleg volt a külső nyirkos után! Éreztem, amint melegszik lefelé a lábszáram... a kezem...

- Egy teát kérek.

- Citrommal, vagy rummal?

- Rummal.

A kasszával szemközt ültem le. Lám, a vörös kasszírosnő ott trónolt megint a színes palackok glédája között. Gúnyos meglepetést negélyezve vigyorgott rám.

- Magának, úgy látszik, sok a pénze.

- Miért?

- Mert teát iszik. Máskor csak pikolóval kezdi.

- Az csak a kezdet.

- Folytatása következik.

Ezt a pincér vágta közbe, aki azelőtt kikiáltó volt a vurstliban.

- Pálinka?

- Tessék csak, kisasszony, rám bízni a doktor urat - mondta a pincér vihogva. Doktornak hitt, ami nekem jólesett. - Tudom én már, mi kell a doktor úrnak.

- Mit tud maga? Maga semmit se tud.

Körülnéztem. Iszonyú ünnepélyességgel adtam ki az ordért:⁷²

- Hozzon egy üveg pezsgőt!

- Kremássan. Milyen pezsgőt méztatik parancsolni? - mondta gúnyos meghajlással.

- A legdrágábbat. Francia pezsgőt.

- Igenis, kremássan. Méztatik egy francia pezsgőt.

Nagy komolysággal affektált.

- Egy francia pezsgőt a doktor úrnak!

- Egy üveg francia pezsgőt!

- Mumm, Pommery, Veuve Cliquot...

Valami ilyen pezsgőneveket sorakoztatott fel.

A vendégek nézni kezdtek. Ebben a kávéházban ritkán volt pezsgőfogyasztás. A szegény lányoknak, akik idejártak, nem voltak ilyen igényeik. Egy üveg sörrel, egy feketekávéval beérték, és inkább pénzt kívántak, mint pezsgős murit.

Tehát kezdtek is fixírozni. Szenzációt csináltam. A kis rongyok izgatottan mozogtak a helyükön.

Én is izgatott voltam. Még sohasem ittam pezsgőt.

A pincér meghajolt. De egy kisvártatva visszajött, és egészen a fülemhez hajolva, szemtelenül súgta:

- A gazda azt mondta, hogy sajnálja, de nem adhat pezsgőt a doktor úrnak.

- Micsoda? Nekem nem adhat pezsgőt?

- Nagyon sajnálja, de senkinek sem adhat hitelbe.

- Micsoda beszéd ez? Hát kinek néznek engem? Azt hiszik, hogy nincs pénzem?

És megvillantottam előtte összes lopott bankóimat.

- Az már más. Mért nem tetszett mindjárt így beszélni?

Ismét meghajlott, távozott, és láttam, hogy a háttérben tanácsot tartott a gazdával.

Ezalatt a vörös kasszírő odajött az asztalomhoz.

⁷² utasítást

- Hadd üljek egy kicsit magához, kedvesem. Most nem olyan álmos, mint máskor?

- Hüj, de iszonyú idő! Isten bizony, nem látni két lépésre. Az embernek a lelkébe veszi magát ez a hideg. Milyen jó világ van itt!

Ezt egy újonjött vendég mondta, aki nagy bizalmasan közeledett a kasszírosnőhöz. Bizton a legújabb szeretője.

- Üljön le - mondta a hölgy kezét nyújtva. - Ugye, megengedi? - fordult aztán hozzám.

Az idegen udvariasan bemutatkozott. Valami lóversenyjáró borbélylegénynek látszott.

Morogtam valamit. Kijátszva éreztem magamat, de nem tudtam mit mondani.

- Hát mulatunk, mulatunk? - kérdezte a leány, amint a pincér hármunknak pezsgőt töltött.

- Pezsgő és leányok, ez az igazi! - szólt az idegen ifjú. Lám, tudtam én, hogy jó helyre jövök.

Körülhordtam a szememet.

- Nincs itt egy valamirevaló nőcske sem - mondtam blazírt szakértelmet szeneveleg. - Ajánljon nekem, kisasszony, egy leányt.

- Magasat? Alacsony? Szőkét? Barnát?

A szemébe néztem, és akkor visszaemlékeztem rá, hogy nemrég éppígy ültem vele egy asztalnál, pezsgő mellett. És arra is emlékeztem, hogy akkor valami ok miatt utálatos volt előttem, és menekültem tőle.

- Min gondolkozik?

Ebben a pillanatban belépett valaki, egy nő - aki...

Most láttam igazán, mennyire nem volt igazam a múltkor. Nem, ez a nő egyáltalán nem hasonlított Etelkához. Teljességgel érthetetlen volt erre gondolnom is. És mégis különös hatással volt reám.

Néztem, néztem, mint már múltkor is. El se mondhatom, mit éreztem. Egyszerre fel volt kavarva lelkemben az egész életem, egész álmom. Ah, igen, most már éreztem, most már bizonyosra vettem, ezen az éjszakán, életem utolsó éjjelén, meg fogok érteni mindent, meg fogom tudni a varázsszavat.

- Azt a leányt nézi? - kérdezte a kasszírosnő. - Szép leány, ugye? Idehíjam? Nekem barátnőm. Nagyon jól vagyunk, nagyon jó leány! A múltkor két este helyettesített a kasszánál, mikor meghűtöttem magam. Pedig az tőle nagy áldozat volt, mert nagyon jól keres. Nézze csak, milyen szép ékszerei vannak. Pedig nem jól teszi, hogy ékszereket visel - mindig mondom neki.

- Huszonegyest - szólt egy alak, akivel játszani szoktam, az asztalomhoz lépve.

- Hátha most mindent megnyerek, nyerek, amennyi kell? - gondoltam egy pillanatra. - Hátha most történik csoda?

Elfogadtam a kártyát. Vesztettem.

Izgatottan figurákat írtam ujjammal az ablakra, mely párával erősen be volt futtatva.

Minden valahogy szakadozottan, mozaikszerűen van az emlékemben. Nem tudom rendesen elmesélni ennek az idegen, ködös, mulatós, veszedelmes éjnek történetét.

- Bal kettő egy pohár konyakot kér, kisasszony - mondta a pincér.

A kasszírő a pénztárhoz lépett. A gavallérja szintén eltűnt. Egyszerre - azzal a másik nővel ültem egyedül.

Izgatott lettem.

- Gyere - mondtam -, sok pénzem van, amennyit csak kívánsz. Menjünk hozzád.

- Hozzám nem lehet - felelte. - Csak szállodába.

- Csak szállodába?

- Jöjjön szállodába. Itt van a szomszédban egy szálloda.

Felkeltem, vettem a kalapom. Ócska télikabátom, a szürke, felrojtosodott gomblyukkal, uraságoktól... Más felöltöm nem volt.

A pincér utánam:

- Doktor úr! Doktor úr! A pezsgő!

Hallottam még a tulajdonos szavát:

- Gyanús. Telefonálni kellett volna a rendőrséghez.

De fizettem, futottam. A leánnyal futottunk. A ködös utcán. Megdideregtünk. Egy nagy kocsi-kapu alá. Egy utálatos udvar. Mély. Kocsik állnak benne, lovak nélkül. Jobbra. Piszkos, régi fal.

- Szobát.

Barna ajtók sorban. Többnyire tárva. Egy asszonyféle. Felcsavarja a villanyt. A fény kiárad a ködbe. A köd a szobába. Faágy. Alacsony mosdó. Egy szék. Semmi más. Kuclik.⁷³ Csukjuk be.

- Kérem, a szobát!

Ránéztem a banyára. A küszöbön állt. A villanyfény az arcába esett. Kicsi, sovány asszony. Ezüst... Ismerős... Ismerős...

Nem, nem írhatok mindent ide. Ezt a nevet itt le nem írhatom!

Fizettem a szobát. Ráfordítottam a kulcsot. Kétszer. Ránéztem az ékszeres leányra.

Az ékszeres leányra.

Ezt a leányt...

Lerogytam az ágyra. Sírtam. Zokogtam.

- Mi baja? Mi lelte?

- Lehetetlen! Lehetetlen! - kiáltottam öntudatlanul.

- Mi az?

El kellene hagynom! Menekülni kellene. Futni, futni, a ködben, a hidegben, az utcákon. A háztetőkön át, mint a moziban. Nem! Erre a leányra nem szabad - ránézni sem szabad! Istenem! Istenem!

- De az ég szerelméért, mondja már, mi baja?

⁷³ szűk, kicsi szoba

- Semmi. Igazán semmi bajom sincs. Csak hogy holnap meg kell halnom. Az nem baj neked. Mit törödsz te velem?

- Gyere velem! - kiáltottam hirtelen, mint az örült. - Gyalázat ebben a csúnya, rossz szállodában! Gyalázat. Mit akarunk mi itt? Mi! Kik vagyunk mi? Te úrinő vagy, érted? Úrinő! Gyere!

Ilyeneket kiabáltam.

Most - most nem tudom ennek a leánynak az arcát elém képzelni. De nem hasonlított Etelkára - azt az egyet tudom, hogy nem hasonlított Etelkára! És nemcsak hogy nem hasonlított: nem is ő volt. Semmiképpen sem ő volt. Egy közönséges lány volt.

Hogy megijedt! Sikoltott, az ajtóhoz ugrott.

- Örült, egy örült! - lihegte.

Elébe ugrottam, megszorítottam a karját. Kirántottam a revolvért is. Halálsápadt lett. Visszadugtam a revolvért, és erőltetve nevettem.

- Maga bolond - mondta. - Hogy megijesztett.

- Hát nem kellett volna mindjárt megijedni. Csak nem gondolta komolyan, hogy én örült vagyok?

- Dehogynem. Az ilyen szegény lány sohase tudhatja, kivel akad össze... Mit szorítja úgy a karomat? Fáj.

- Olyan jó szorítani - mondtam, eleresztve a karját. - Milyen szép leány maga!

- Ugye, szép lány volnék? - kérdezte szomorú mosollyal.

Tétován leült az ágyra, én melléje ültem, mintegy bocsánatkérő és megnyugtató módon, átkaroltam a derekát.

- Lássá, milyen szomorú sorsunk van nekünk, leányoknak? Mindig rettegnünk kell, minden pillanatban megtörténhetik velünk akármi. - Lassan, lassan mondta ezeket a szavakat. Látszott rajta, hogy jólesik panaszkodni. - A múltkor is, bizonyosan olvasta az újságban, egy szegény leányt megölt egy ember a szomszéd utcában. Megölte, és kirabolta, máig sem tudják, ki volt.

- Nem is tudom, miért viselem ezeket az ékszereket - folytatta, leoldva nyakláncát az éjjeliszekrényre. - A barátnőm, akit maga is ismer, eleget mondja, hogy ez bolondság. De én már olyan vagyok: szeretem magammal vinni mindig, amim van. Legalább nem vehetik el tőlem, anélkül hogy engem is el ne pusztítsanak. Azt hiszi, hogy olyan nagyon drága nekem ez az élet?

Ezalatt a hátán szép lassan a nyakáig emeltem a kezem. Most hirtelen rányomtam a másik markomat is, és teljes erőmből összeszorítottam a nyakát.

- Nincs semmi vesztenivalóm - gondoltam.

Egy hang sem repült ki a szájából. A szemei felém dagadtak, mintha ki akarnának nyomulni helyeikről, a tekintete olyan volt, mintha valamin nagyon csodálkozna. Lassankint finom pirosság futotta át az arcát. A szája kinyílott. Felálltam, és mozdulatlanul állva szorítottam, szorítottam, fojtottam, fojtottam némán. Nagy, lassú, tompa kéjt éreztem, amint öt boldog ujjam a lány sima nyakán feküdt, szorosán, szorosán, mintegy bele akarva hatolni, mint szerelmes a párjába. Arra gondoltam, hogy nincs határ erőmnek és ujjaimnak, és úgy éreztem, mintha boldog volnék, hogy most, most az egyszer életemben szoríthatom egy szép leány nyakát, kedvem szerint, örökké, a végtetekig, a végtelenig. Ujjaim mélyen ágyazódtak be a

puha húsba, amely feldagadt körülöttük, mint a párna a fej körül az ágyban. És fehér udvara volt a halványpiros bőrön valahány ujjamnak. Ó, milyen gyönyör volt: ezekben a másodpercekben egy örökkévalóság volt, szorosan, szorosan beszorítva. Mi minden eszembe nem jutott, míg ott álltam a fuldokló test fölött, és néztem, néztem, amint a vér lassan aláfutja a dagadt, szenvedő arcot. De mindennél élénkebben azokra a percekre gondoltam, mikor inas koromban a mester gyerekét, a hároméves kis dögöt ütöttem. Valami hasonlót éreztem most is. Homályos büntudat is égett bennem lassan a dac nagy kéjével, de minden büntudat mellett is valami teljesedésfélét éreztem, valami elért nagy céldiadt, mikor a holt fej lassan lenehezdedt kezeim fölött, és el mertem végre eresztetni, és akkor az egész felsőtest élettelen hátradőlt az ágyra.

Úgy képzeltem, hogy egyszerre eltűnt a pirosság, kísértetiesen elhalványodott az arca - és nem mertem azontúl ránézni. Felkaptam a nyakláncot az éjjeliszekrényről, hirtelen megpillantottam az asztalon a retikült is, azt is a nagykabátom alá dugtam.

- Hát ennyi volt az egész? - kérdeztem magamtól. Egy pillanatra még akaratlan vissza is pillantottam. Láttam a két cipős lábat, amint a szoknya alól lógott le az ágyról a levegőbe, a sápadt fejet, amint a falnál megszakadva, derékszögben felgömbült.

Lábujjhegyen léptem, vigyázva kizártam az ajtót, egy résnyit kinyitottam, kitekintettem. Senki sem volt a közelben, a ködön át álmosan pislogott a kapualji gáz. Kisurrantam. Aztán egy lépésről visszanezve, láttam, hogy az ajtó nyitva, és a résen át kifekszik a világosság. Visszaléptem, kivettem a kulcsot, kívülről ráfordítottam, és zsebre dugtam. Aztán izgatottan kisértettem a kapun.

Senkivel sem találkoztam.

Céltalan mentem, és kiértem egy főutcára.

- Nem szabad hazamennem - gondoltam. - El kell tűnni a pénzzel.

Sok habozás után egy nagy hotelbe fordultam be.

Gyanakodva néztek rám. Előre megkérték a szoba bérét.

Majdnem kiejtettem a retikült a kabátom alól. Zavart, kitérő válaszokat adtam. A bejelentőlapra a régi nevemet, az anyám nevét írtam be.

Felmásztam a szőnyeges lépcsőkön. Az elegáns környezetben utálatos foltnak éreztem magam. És mégis minden ismerős volt, tudtam, hogy ez az igazi környezetem, bizonyos diadallal jöttem, végre!

Majd, igen, mindjárt egyedül leszek, mindjárt mindenről gondolkodni fogok.

És gondosan bezártam az ajtót, és kalapom alá tettem a retikült, és leborultam az ágyra. Ó, istenem, rögtön, rögtön éreztem, hogy valami rettenetes, visszahozhatatlan történt: öltöm, és hogy én öltöm: Tábornok Elemér; gyilkos vagyok: Tábornok Elemér gyilkos. Kinyitottam a szemem: az ablaktábla hasadéka gyémántosan átvonalzott a napfény, minden tárgy látszott az enyhe félhomályban, minden régi bútor, Elemér gyermekkori, kedves kis szobája, ahol hajdan először aludt el erre a borzasztó álomra. Késő dél lehetett, hagytak aludni, azt hitték, hogy jól tesz nekem az alvás.

Az első pillanatban az ágy falára néztem, és íme, egy szép, meleg, mintás ágyvédő, a húgom kézimunkája borította a falat. És akkor egyszerre, mintha látnám, szemem előtt volt egy másik, egy hideg, kemény ágyfal, egy krétafehér fej a falhoz támasztva függélyesen, élettelen, keresztben elnyúlt női test az ágyon, levegőbe lógó cipős női lábak.

Én voltam, hiába, én voltam, és úgyszólván csak az imént volt, és hiába, most már emlékszem rá mindörökre!

- Most már vége - gondoltam ekkor egész higgadtan, elromlott az életem, ezekkel az emlékekkel folytathatom így tovább, örökre méltatlan lettem erre az édes, szent, otthoni környezetre, én, én, aki egy utcaleányt megöltem, lehetek-e egyúttal, egy személyben Etelka vőlegénye?

Iszonyú, iszonyú!

Az első gondolatom önző volt nagyon, nem a lelkiismeret bántott: egyszerűen sirattam a boldogságomat.

És amíg Etelkára zokogva gondoltam, egyszerre csak egy emlék annyira megdöbbenett, hogy elfelejtettem miatta hirtelen a sírást, és felkönyököltem az ágyban, mintegy gondolataimra figyelve. Ah, nemde, nemde, azt hittem - azt hitte a díjnok - egy pillanatra legalább az jutott eszébe - úgy érezte magát, mintha azt hitte volna - olyan gondolatai jöttek -, ah persze, ez csak olyan futó gondolat volt - nem egyéb -, mintha az a leány - mintha legtávolabbról is lehetne arra gondolni, hogy ez a leány - esetleg hasonlíthat - Etelkához. Ó, ez a gondolat, ez a gondolat maga nem aláz-e meg örökre, nem teszi-e lehetetlenné, hogy valaha még szemébe merhessek nézni Etelkának? Ezután az éjszaka után, miután megöltem, megfojtottam a saját kezeimmel...

(Borzadva néztem a kezeimet. Pedig nem ezek voltak.)

...megfojtottam azt, aki - lám, lám, gondolkozunk csak, az arcára a rendes arcára nem emlékszem, de akkor, igen, igen feltorzult, kidagadt a szeme, hogy kidagadt! Halvány pír futotta át... aztán krétafehér lett... leesett... Vajon így torzulna-e el, vajon ilyen lenne-e, ha... eltorzulna Etelka arca is? Mikor... mikor megszorítottam, akkor olyan kéj futott át rajtam... olyan kéj volt...

Istenem, ha Etelkát öltem volna meg!

Ha! Milyen nagy csönd van a házban! Pedig már fényes dél van. Mintha lábujjhegyen járnának. Mintha suttogó beszédet hallanék. Figyeljünk, figyeljünk. Valami történhetett. Olyan baljóslatú ez a csönd. Mint egy halottas házban.

Valakit - egy leányt, egy leányt -, megfojtottam. És ha ma éjjel Etelka, a gyönyörű Etelka, itt nálunk, a hófehér vendégágyban, csöndben, csöndben, mint egy kis madár, csöndben, csöndben...?

Minden rémség megtörténhetik.

Nem, nem, ez mégis lehetetlen. Lehetetlen. Nem ő volt, nem, bizonyosan tudom, hogy nem ő volt. Nem is hasonlított, igazán nem hasonlított. Hogy nem jut, nem jut eszembe az arca!

...Nem is tudom és nincs is időm minden gondolatomat leírni, ami ezen a borzasztó napon agyamban megfordult. Csak azt tudom, hogy hiába mondtam magamnak akármit, hiába neveztem ostobának, babonásnak magam, hiába erősítettem önmagam előtt, hogy ez az egész pontos összefüggés álom és a valóság között csak alaptalan, gyermekes kiképzés: egy irtózatosszerű félelem nem engedett mozdulni az ágyamból, hogy minél később tudjam meg a valót, egy béna félelem súgta folyton, hogy gyilkosa lehetek annak, akit legjobban szeretek, és hogy ma éjjel valami iszonyú történt Etelkával.

És mikor értem jöttek, nem mertem kérdezni semmit.

És kimentem a kertbe, és ott, a szép kavicsos úton jött velem szemben Etelka. Úgy jött, mint ahogy a nap jön fel lassan a felhők közül, és piros virágokkal hinti be a látóhatár felét. Etelka kezében is virágok voltak, mosolygott, úgy jött felém.

- Friss csokrot viszek - mondta -, friss csokrot a nagymama szobájába. Szegény, ha már nem mozdulhat a karosszékből, legalább otthon gyönyörködhessem virágokban. - Mi az. Elemér? Mi történt? Rosszul vagy? Nem jól aludtál?

Valami nagyon különösen viselkedhettem, valami összefüggéstelen és lázas szavakat mondtam, magam sem tudom, mit, hogy mennyire, mennyire méltatlan vagyok hozzá, hogy gyilkosa tudnék lenni és efféléket, nagyon vadul. A szegény leány zokogva ült le egy padra, én pedig mint egy örült, elfutottam, bezárkóztam a szobámba, szemrehányásokat tettem magamnak, öngyilkosságról gondolkoztam. És mégis öröm, nagy öröm töltötte be lelkemet, mert legrosszabb félelmem nem vált valósággá.

Egyszer aztán kopogtak az ajtómon. Egy szép, régen kedves, ezüstös hang beszélt:

- Etelka sír! Mi történt köztetek? Menj, és vigasztald meg szegény leánykát.

- Ó, nenne!...

És ekkor elmondtam neki, hogy én olyan dolgokat követtem el, melyeknek emlékével bűn és lehetetlenség volna Etelkát magamhoz kötni, hogy én elmenekülök, elbujdosom, valahova messze, hogy én nem bírom ki az életet, hogy öngyilkos lennék, de nem akarok szomorúságot okozni azoknak, akiket annyira szeretek, és akik engem annyira szeretnek, hogy bocsássanak meg nekem, hogy felejtsem el, bár én is elfelejteném magamat!

Ó, jóságos, áldott, ezüstös nenném! Hogyan tudom valaha kiérdemelni bocsánatodat azért a gyalázatos emlékéért, azért, azért, hogy piszkos szellememben tegnap éjjel óta a te képedre is tapadt egy szem abból a piszokból, mely lelkem mélyeiből oly keserűen ömlik erre az egész világra? És mégis, igazad van, nem szabad, nincs jogom feladni a küzdelmet, nincsen jogom kétségbeesni. Ó, milyen bölcs vagy te, drága nenném, és milyen nyugtató a szavad! Igazad van, nem vagyok már a magamé, és nincs jogom, bánatommal magamban pusztulni, igazad van, csúnyaság tőlem bántani és boldogtalanná tenni bánatommal Etelkát, anélkül hogy azt vele megosztanám.

Igazad van: Etelkának joga van tudni az én szörnyű titkomat. El kell mondanom neki és tőle megkérdeznem: akar-e egy ilyen rettenetes élet útján lenni kísérelő? Hogyha megborzad tőlem, borzadjon meg, és lássa, ki vagyok, és menekülhessen, ha azonban mindezek dacára még szeretni tudna, ha talán csak egy rettenetes betegség az az egész: az ő szerető megbocsátó tekintete segítsen leküzdeni ezt a betegséget, segítsen harcolni ezekkel az emlékekkel, elviselni ezt az életet. Édes istenem, talán még... Nem, nem, lehetetlen, így megélni, de íme, a legrosszabb mégsem következett be, talán mégiscsak a lelkemben van az egész baj, egy rettenetes lelki nyavalya... és Etelka oly okos, oly gyengéd, oly komoly, megértő...

Ó, mily keserű töprengéssel szántam rá magam, hogy mindent elmondok neki! Nem annyira attól félttem, hogy megvet, hogy megborzad, még nem is annyira attól, hogy szerencsétlenné teszem őt (magam már lehetek-e szerencsétlenebb?), nem, ez még nem a legnagyobb, a legrosszabb lehetőség, hanem hogy az én lelki bélpoklosságom olyan, valóban, mint a bélpoklosság, és megrontja, megfertőzi mindazokat, akik közelébe jönnek, mint ahogy itt benn az én lelkemben megfertőzte már az egész világot, a legszebbet, a legszentebbet is, ez, ez volt a legijesztőbb gondolat, amikor Etelka mellett ültem a kis kerti padon, avval a szándékkal, hogy végre, végre, ennyi évek óta most először, elmondok valakinek mindent.

Késő délután volt, halkan peregetek össze az akáclevelek, az öreg Cézár lomhán hevert, a méhek elültek a bogyóbokorban. És a kert mélyén lassan, lassan, nyílt ki az estike.

Ebben a kertben, mely gyermekkorom emlékeivel volt tele, küzdöttem a nagy szégyennel, a nagy pecséttel, mely évek óta szívemen pecsét lett. Azoknak a leírhatatlan iszonyúságoknak

még friss emlékeivel. Életem szégyenével, bűneim iszonyú tudatával, egész sötét, senkitől sem sejtett mélységes gyalázatom hatalmas szemérmével. Ah, milyen iszonyú volt, mily lehetetlenség, egész rút meztelenségemben odaállni az elé, akit úgy szerettem, az elé, akinek képét lelkem mocskától hiába őriztem magamban. (Mennyivel jobb lett volna vissza nem jönni közelébe soha, elvinni emlékét örökre, tisztán!) De erőt adott az a tudat, hogy a legrosszabb mégsem történt meg, az a nő, akit álmaimban láttam, megöltem, nem ő volt, még sem ő volt. És lassankint elfogott a szemérem legyőzésének kéje, a meztelenség kéje, a vallomás kéje, a megnyílásé, az önvád keserű kéje. És az a kéj, amivel magamat kínoztam, és kínoztam őt, akit szerettem.

De ő valóban okos volt és józan és megbocsátó, mert nem tudott hinni a rossz valóságnak.

- Álom volt minden - mondta -, ez csak álom, álom az egész. És mit tehetsz te arról, ami veled álmodban történik?

- De ezzel az álommal tovább élni nem lehet. Mondd, Etelka, nem örült-e, aki ilyen álmokat álmodik?

- Az álmok jönnek, jönnek maguktól, ki tudja, honnan, senki sem ura álmainak.

- De lelkemből, lelkemből jön valahonnan az álom. Mondd, Etelka, gondolhat-e rád, akinek ilyen emlékei vannak?

- A lelkünket magunk sem ismerjük, és ki meri mondani, hogy ő tudja, mi lakozik benne? Ha te tudnád azt, Elemér, mennyi rossz gondolatom, milyen gondolataim voltak már nekem is, egészen kisleánykoromban! A gondolatot nem lehet őrizni, repül mint a rossz madár, minden ember tele van rossz gondolatokkal. Ami rossz bennünk, megbocsátjuk, ami legjobb, egymásnak adjuk, és elfogadjuk.

- Ó, milyen jó vagy te, Etelka. De én, én nem tudok megélni így tovább, én nem tudok így élni temelleted.

- Nézd, csak, Elemér. Az a másik, a díjnok, aki megkeseríti az életedet, aki vétett ellened és ellenem, csak egy gonosz álmokkép, egy árnyék, mely kíméletet nem érdemel. Öld meg! Öld meg, mondd neki, szuggeráld neki, hogy ölje meg magát, mért nem hagytad őt már régen elpusztulni?

- Pusztulni!

- Ha őt megöled, egyedül maradsz! Hidd el, mosolyogni fogunk még ezen az egészen. Megbüntetjük őt, halálra ítéljük. Pusztuljon el együtt álmod és babonád. Öld meg! És ne félj semmitől, egyedül maradsz, egészen az enyém!

- Én eddig megakadályoztam őt, életben tartottam, kivettem a kezéből a revolvért, féltem.

- Nem fogsz többet félni.

...Nem fogok félni többet. Ma, ha felébred a díjnok, ott a szállodai ágyon, veszi a revolvért, és agyonlövi magát. Ezt bizonyosan tudom, érzem, hogy most oly erős az akaratom, a Tábornok Elemér akarata, hogy nem tud, nem tudhat neki ellenállni.

Hisz csak bennem, bennem van minden baj: mért ne segíthetne rajta akaratom? Mért ne parancsolhatnék a saját tudatomnak?

Nyugodt vagyok? Azt nem mondhatom. Nem merek reményleni az életben és a boldogságban. Bármennyire akarnám is, nem tudom igazán hinni, hogy minden csak álom volt. Félek, nagyon félek, hogy ez a reggel, amely most pirkad át a függönyökön, és halványítja a lámpásomat: az utolsó reggelem. Félek, hogy ha elalszom, nem kelek fel többet. De akaratom szilárd. Ha úgy van, ha igazán nem egészen álom ez a szörnyű álom: akkor úgysem élhetek tovább!

Ma eldől minden. Ma a díjnok megöli magát.

XI. **(Az író levele)**

Kedves barátom, három éve beszéltem neked először a Táborny Elemér írásairól. Akkor történt az a rejtelmes tragédia, amelyről az újságok is írtak: halva találták őt szobájában, a homlokán lőtt sebbel, és semmiféle fegyver sem volt körülötte. Mi történhetett? Semmiféle nyomozás nem vezetett eredményre.

Az írásokat sokáig rejtegettem, bár az elhunyt szabad rendelkezésemre testálta, és így azonnal kiadhattam volna. Azt vártam, hogy a katasztrófát elfeleddék, és a hősrre ne ismerjenek rá. A neveket mind megváltoztattam. De te tudni fogod, kiről van szó. Engedd meg, hogy neked küldjem meg először e szomorú lapokat, akiről biztos vagyok, hogy érdeklődéssel és részvétellel fogod őket olvasni.

1913

.oOo.